

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204941

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82/541^v Accession No. T1975-

Author శ్రీవాద సత్యహరికావ్యము

Title వా రత్నము

This book should be returned on or before the date
last marked below.

୧୪]

కలాభివృద్ధినిపరిషత్తు

వారకాంత

౬ అంకముల నాటకము

పండితశ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలవారిచే

రచియింపబడినది

రెండవ కూర్పు

కలాభివృద్ధినిపరిషత్తునుండి

ప్రకటింపబడినది

౧౯౨౩

సర్వస్వామ్యసంకలితము

వెల ౧—౦—౦

1975

1975

T. 1975

1975

Checked/1965

T82

C841V

CHECKED. 1951

CHECKED 1958

మల్లిడి సత్తిరెడ్డి గారిచే

రాయవరమున శ్రీ మేకీముద్రాశాలలో

ముద్రపరిపాడినది

Checked 1969

కలాభివర్ధనీపరిషత్తు

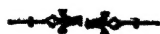

రాజపోషకులు

మ. రా. శ్రీ శ్రీరాజా నాయని వేంకటరంగారావు బహదరునాడు మతరాను

పోషకులు

మ. రా. శ్రీ	దామెక వేంకటలక్ష్మీవరసింహారావుగారు	వీరవరము
„	సబ్బేళ్ల పద్మయ్యగారు	కొంకుదురు
„	నావిళ్ల వేంకటేశ్వరకాశ్రిగారు	మదరాసు
„	తూములూరి శివరామయ్యగారు బియే బియోల్ వకీలు	నెల్లూరు
„	పొణకా శేషరెడ్డిగారు	పోట్లపూడి
„	తిక్కవరపు రామరెడ్డిగారు	నెల్లూరు
„	పొణకా వీరారెడ్డిగారు	అల్లూరు
„	మల్లిడి సత్యనారాయణరెడ్డిగారు	కుతుకులూరు
„	ద్వారంపూడి రామారెడ్డిగారు	అనపర్తి
„	కట్టి చిన వేంకటరెడ్డిగారు	రంగూను

క థ

అనగనగా కల్లూరి వేంకటరావు అని ఒక బ్రాహ్మచారిరాజమహేంద్రవరములో ఉండేవాడు. ఇయే పరీక్షకు చదువుచుండగా అతనికి ఒక విశంతువుమీద మోహము కలిగినది. అంతట ఆతఁడు యుక్తిచేసి ఆమెయింటికి రాకపోకలు మొదలు పెట్టెను. వేదాంతాభాసలు లోకాభిరామాదులు స్రాంతమైనవి. ఇట్లో ఎవరునులేనప్పుడు ఇద్దరూ కూడఁబడికొన్నారు. పెండ్లి నిశ్చయమైనది.

అయితే మఱివాఁడే ఆమె మేనమామ యింటికి కాకినాడ వెళ్లవలసి వచ్చినది. అక్కడ ఆమెను జబ్బుచేసి హెచ్చుకాఁగా తండ్రి రాజమహేంద్రవరము తీసికొనివచ్చెను. వేంకటరావు ఆమెను చూచుటకు వెళ్లి మంచము మీదనే కూర్చుండెను. ఆమె అని చెతులలో తన చేతులనుంచి ప్రాణమును విడిచినది.

తరువాత ఆతఁడొకనాగుకొటిలింగాలకు స్నానమునకు వెళ్లి వచ్చుచుండగా ఒక బీజబ్రాహ్మణునిమీదనుండి గజ్జపుబండిపోయెను. వేంకటరావు అతనిని ఆనువత్రకి తీసికొనివెట్టెను; గాని ఆతఁడు బ్రతుకలేను. చచ్చిపోవుచు. ఆబ్రాహ్మణుఁడు తన కొమార్తెను వేంకటరావునకు అప్పగించెను.

ఆమె అతని యింట చాల నమ్మకముగా పెరుగుచుండెను. వేంకటరావునకు ఇద్దరున్నగురు పిల్ల నిచ్చెదమనివచ్చిరి. భుజికాతఁడు ఆమెను పెండ్లియాడుటకు నిశ్చయించుకొనెను. వేంకటరావునకు అనేక వర్షములు ఆమెను వేంకటరావుని కిచ్చి చూపవైధివముతో పెండ్లిచేసెను.

ఈకథ చాల చమత్కారముగా వెంచి వ్రాయఁబడినది. గ్రంథము. పేరు అనాథబాలిక. అచ్చులో నున్నది. వెల 0—12—0

క లా భి వ ర్ధ నీ ప రి ప త్త

రామవరము. గోవాపజిల్లా

కలాభివర్ధనీపరిషత్తు

రాయవరము—గోదావరిజిల్లా

యజమానులు పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

ఈపరిషత్తునుండి నవలలు, నాటకములు, పద్యకావ్యములు, చరిత్రలు, విమర్శనములు మున్నగు గ్రంథములు ప్రకటింపఁబడుచున్నవి. మాగ్రంథములు అన్నియు అద్భుతకథా కల్పనా విలసితములై, మనోహరవర్ణనా బాహురములై, సముదారభావ పూరితములై, మనోజ్ఞపదలలితమగు నిర్దుష్టభాషలో వ్రాయఁబడి తెలితెలిలాడు వెండిరేకులవంటి కాగితములమీద ముమ్మిల మెరియు ముత్యములఁబోలు ఆతుగములతో మాద్దులు మూట గట్టు నట్లుముద్రంపఁబడి ప్రకటింపఁబడుచున్నవి. మాపరిషత్తు నుండి

ప్రబుద్ధాంధ్ర

అను సచిత్రమాస పత్రిక గూడ ప్రకటింపఁబడుచున్నది. ఈ పత్రికను పెద్దపెద్దలు చాల ఘనముగా పొగడి యున్నారు. ఇందు వ్యాఖ్యానములు అను శీర్షికక్రింద లోకవృత్తములు చాల చక్కఁగా విమర్శింపఁబడుచున్నవి. సంవత్సరమునకు

గీత మంజరి

ఈ పేరుతో వివిధ విషయములను గుఱాచి వ్రాయఁబడిన గీతములు ప్రకటింప బడినవి. ఇందు లి లేఖనీగీతము, కర్నకగీతము మున్నగు వానిని అనేకులు మెచ్చుకొనియున్నారు. రెండవ కూర్పు అచ్చుతో నున్నది. మె 0—8—0

పండిత శ్రీపాద సు బ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారిచే

వ్రాయఁబడిన యితర గ్రంథములు

వీరపూజ భారతీయవీరుల చరిత్ర	1—0—0
శృంగనవాటిక పేరుపొందిన నవల	1—0—0
మినునానురాగము పొగడ్తలందిన నవల	0—12—0
రామదేవవిజయము నాటకము	0—6—0
సాహసిక రాజపుత్రము ,,	0—6—0
శృంఖల విమర్శనము	0—6—0
విజయనగర రాజుల కథలు	0—8—0
చిత్తూరు రాజుల కథలు	0—4—0
డిల్లీ చక్రవర్తుల కథలు	0—4—0
గోల్కొండ సవాలుల కథలు	0—2—0

కలాభివర్ధనీ పరిషత్తు — రాయవరము — గోదావరి జిల్లా.

పీఠిక

ఈ గ్రంథముయొక్క పేరును బట్టి యిది రెండవకూర్పు; గాని మొదటి కూర్పునకును దీనికిని ఏమియు సంబంధము లేదు. కథ అంతయు మారినది. పాత్రలు కొన్ని కొత్తవి చేర్చబడినవి. ప్రాతవి కొన్ని తొలగింపబడినవి. ఈతరున అన్ని విధములను ఇది కొత్తనాటకము. ఇది మొదటి కూర్పు.

ఇది శ్రీరాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావుబహదరు వారి వారకాంతి అను గ్రంథమును అనుసరించి వ్రాయబడినది; గాని మూలకథకును, దీనికిని చాల వ్యత్యాసము ఉన్నది. కొన్ని కారణముల వలన కథయిప్పటివఱకును కొనిలేబడినది. గ్రంథము చదువునపుడు పాఠకులకు ఆవిషయము విశద మగును.

చాల కాలమునుండి దీనిని ప్రకటింపనుత్సాహము కలదు. అది యిప్పటికి నెఱవేఱినది. ఈచిన్ని నాటకమును వినీతుఁడనై ఆంధ్రసోదరుల యెదుట నుంచుచున్నాను.

మహేంద్రవాడ

ఇట్లు

దుఃదుభిహ ఖల్లూప

గ్రంథకర్త

ఇండలి పాత్రలు

పురుషులు

కేశవరావు

రామదాసు

నారాయణశాస్త్రి

గోపాలశాస్త్రి

వేంకటరాయఁడు

వేంకయ్య

సుబ్బరాయఁడు

వేంకటరావు

సుబ్బయ్య

వేంకన్న

స్త్రీలు

లక్ష్మి

పద్మాక్షి

కనకాంగి

పాప

చతురిక

పాగ్యతి

శ్రీ

పా ర కాం త

నాంది—ప్రస్తావన

శ్రీకలితండ నైతి సరసీజముభీ, సగమేనఁ దాల్చి నిత
లోకము లెల్ల మెచ్చె నని లోలత స్సోనియాడియాడి, మా
యాకలితుండవై శిరమునందు మటొక్కలెఁ దాల్చి తన్న గౌ
రీకమలాస్య ముద్దుగాని ప్రేమముఁ జూపు భవుండు ప్రోచుతఁ

నూత్రభారండు—(ప్రవేశించి) అదిరా, ఇంకను నిశ్చితసమయము
గారేదు. అయిన నప్పుడే నాకుకాక యంతయు నిండి క్రిక్కిరిసిపోయినది.
నటరాజానుగ్రహమా? రూపకనామప్రభావమా యిది? బలా, నేడిచ్చిటఁ జేరి
నవా రధిదేవుని రసితులే. మాప్రయాస వ్యర్థము గాదు. (ముందునకుఁ జూచి
చేతులు జోడించి) రసితుల యెదుట ఇది విజ్ఞాపనము.

గీ. కార్యపరతంత్రులగువారి గౌరవము
బుధులగు విమర్శకుల రుచిమూలకము;
చెలిమి, పగయును మూటమ్ము నేయకున్న
నదియె గరుడమ్ము, కర్తల కదియె పూజ.

కాలము వాయువేగమనోవేగములఁ జనుచున్నది. మియుత్సాహ
మీను అందుల కనుమాపముగ పొంగి పొరలు చున్నది. నడుమ నేనేల ఆన
కట్టల వేయకలెను? ఇదిగో తరలితిని—

(పోవోవును)

నటుండు—(ప్రవేశించి)నూత్రభారనిబేయిపట్టుకొని నిలిపి) బావా,

లొందర వలదు. గంట యొచ్చినవారికి నిమిషము కష్టము గాదు. సభాస్థానముల యెదుటఁ జదువు మని గ్రంథకర్త పండిత శ్రీపాద నుబహ్మణ్యశాస్త్రి యీచీటి నొపెను.

(ఇచ్చుచు)

సూత్రధారుడు—(అంగికొని) ఇదే : చదువుచున్నాను. ఓపభాసదు లారా,

గీ. నూతనగభీరభావబంధులు మీరు

గోల సుకుమారి నాకవితాకుమారి:

ముగ్ధనిపిఱుండ డాంగిలిమూఁత లాడు

భావకాముది విహరింపఁ బ్రాగ్ధనమ్ము.

ఇంక నొకటి;—

చ. గతిచెడి, నీతిమాలి, మనకంటె నొకించుక మెచ్చుగా నభ:

పతనము గన్న రోచెలుల వర్తనముకొ సరిసేయుఁగా బహి

మృతి కరణీయమో, చగువు చెప్పి వివేకము గొల్పి క్షూర్మి నం

చితగతి నేర్ప నానో, యెటు సేయుట ధర్మమొ చర్చసేయుడి:—

(నిష్క్రమించును)

ప్రథమాంకము—ప్రథమరంగము

ఊరిబైట శివాలయపు కోనేరు గట్టు

(సుబ్బారాయడు, వేంకటరావు కూర్చుండియుండురు)

వేంకటరావు—సుబ్బారాయడుగారూ, ఇంతకును బోగమువాళ్లు అంటే మీకంత పట్టుదల యెందులకు?

సుబ్బారాయడు—మమ్మ నేడకిగే మాటగూడ అదే. ఏదో పూర్వ లేపిచిన నియమము. దానిని మనము ఉపయోగించుకొనకున్న మానె, దుర్వినియోగము చేయకుండినఁ జాలును.

వేంకట—అయితే పూర్వ లేపిచినంత మాత్రమున ఈకాలమున దానిని మనము అంధప్రాయముగ అనుసరింపవలసినదేనా? మన బుద్ధికుశలతకు వినియోగము వలదా? మన స్వాతంత్ర్యమును నిలుపుకొన నక్కఱ లేదా?

సుబ్బా—బుద్ధికుశలతను వినియోగించుకొనుటకును, స్వాతంత్ర్యమును నిలుపుకొనుటకునుమూలము పూర్వలనిగ్గయమును తలక్రిందులు నేయుటయేనా?

వేంకట—సంస్కరణము అక్కఱ లేదంటారా మీరు?

సుబ్బా—చేయండి. అయితే దానికి మీకు ఒరవడి యేమి?

వేంకట—చూడండి పాశ్చాత్యసంఘమును?

సుబ్బా—గేనగూడ అదే చెప్పచున్నాను. చూడండి పాశ్చాత్య సంఘమును.

వేంకట—మీయభిప్రాయము నాకు తెలియుట లేదు.

సుబ్బా—పాశ్చాత్యులలో నృత్యమును, ఆభినయమును ఉన్నవి గానా?

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—అవిగూడ మనకు ఉండవలెనా అక్కఱలేదా?

వేంకట—ఉండవలెను.

సుబ్బా—వానిని వారెట్లు ఉపయోగించు కొనుచున్నారు? వారి నృత్యమును మీరు చూచియేయుందురు.

వేంకట—చూచినాను. చాల ఆనందిమైనది.

సుబ్బా—వారు నూర్గురో, ఇన్నూర్గురో చేరినంతమంది స్త్రీలును పురుషులును కలిసి—ఒక స్త్రీయు, నొక పురుషుడును కాంగిలించుకొని నృత్యము చేయుదురు. ఎవనిభార్యతో వాడు నృత్యము సేయఁగూడదు. ఒకమాటు నృత్యము చేసిన వారితో రెండవమాటు నృత్యము సేయఁగూడదు. ఈసంగతులుగూడ మీకు తెలిసియుండును.

వేంకట—తెలియును.

సుబ్బా—మఱి మనలోఁగూడ నృత్యకళ ఉండవలెనుగాదా?

వేంకట—ఉండవలె ననుటకు ఇది రెండవమాటు.

సుబ్బా—చాకు బోధపడుటకు అడిగినదే పదిసార్లు అడుగుట అలవాటు. లేదుకు కోపము వద్దు. మనసంఘములో బోగమువాళ్లు—అనగా ఆకులముసంగతి గాదు. పెండ్లిచేసికొనుటకు సానులుగా నుండు స్త్రీలు ఉండఁగూడదుగాదా?

వేంకట—మేము పట్టుదలతో వాదించే విషయ మదే.

సుబ్బా—చిత్తము. మఱి మననృత్యకళకు వినియోగ మెట్లు?

వేంకట—(ఆలోచన నభివ్యక్తించుచు) ఇది యోచింపఁతగినదే.

సుబ్బా—అంత యోచన యెందులకు? పాశ్చాత్యులలో మన వేశ్యల జాతినంటి ప్రత్యేకజాతి యొకటి లేదు; గాన మనలోఁగూడ వలదు. వారు ఒకని భార్య నొకఁడు కాంగిలించుకొని నృత్యము చేయుదురు; గాన మన ముగూడ—అదే—

వేంకట—(ఘోషము చిట్టించుకొనును)

సుబ్బా—ఏమి? చూడండి పాశ్చాత్యులను?

వేంకట—మనము నృత్యమునే తీసివేసికొనిన బాధ యేమి?

సుబ్బా—బరే! అయితే స్వామీ! పాశ్చాత్యులు ఒకని భార్యను ఒకడు కాంగిలించుకొనుట కైన నంగీకరించి నారు; గాని స్పృశ్యము తీసి వేసికొనలేదే?

వేంకట—అట్లని మనలో వ్యభిచారమున కని ప్రత్యేకముగ నొక జాతి యుండవలసినదేనా?

సుబ్బా—వేశ్యల వృత్తి వ్యభిచారమే యని మీరెట్లు చెప్పెదరు?

వేంకట—ఇప్పుడు వాండ్రు చేయుతున్న దేమి?

సుబ్బా—స్పృశ్యమును అభినయమును సభలలోఁ జూదర్పించి మనల నానందపెట్టి ఎంతో కొంత ధన మార్జించి కాలము బుచ్చుట.

వేంకట—వాండ్రు వ్యభిచరించుట లేదా?

సుబ్బా—భర్త బుండినను వ్యభిచరించు సంసారిణుల సంగతి?

వేంకట—(కిరకంపము గావించి) సరే మీయంపనాన్యాయము కానిండు.

సుబ్బా—భారతజాతియొక్క సాంప్రదాయములు వేఱు. ఇతరజాతుల కన్నిటికిని సాంప్రదాయములలో శోదో యొకింత సంబంధము ఉన్నది; గాని భారతజాతిని బోలినది మతలేదు. అన్ని విషయములయందును దీనికి ప్రత్యేకతయే. వుండలు చేయుట కొక జాతి. చెండవజాతిహాదాపని చేయఁడు. బట్టలుతుతుట కొక జాతి. అయుక్కుర్మ చేయుట కొక జాతి. బట్టలు నేయుట కొక జాతి—

వేంకట—వ్యభిచరించుట కొక జాతి.

సుబ్బా—అదే పొరబాటు. భారతదేశమాన వర్ణాశ్రమాచారధర్మముల నేర్పఱచినవారిమీఁద మీకింత కోప మేల కలిగినదో తెలియదు. బోగము వాండ్రమీఁద మీకిట్టి కటాక్ష మేల కలిగినదో తెలిసికొనఁజాలకున్నాను. వేశ్యాకులము వ్యభిచరించుటకు గాదు.

వేంకట—(తలయూపి) సరే చెప్పండి.

సుబ్బా—ఇప్పటికిఁగూడ ఆవిబంధన ప్రకారము ఎవరి వృత్తిని వారే

చేసికొనుచున్నారు.

వేంకట—లేదు. మదగాసు వ్యవసాయాలలో బట్టి లుకుకువా రందఱును చాకఁగ్రుగారు. ఆ విషయము చ్చేయవారందఱును మంగల్లు గారు. వారిలో సిల్లలున్నారు. మొలలియారు లున్నారు. నాయఁడులున్నారు.తురికిలున్నారు.

సుబ్బా—అట్ల నృత్యమునుగూడ ఇతరస్త్రీలు—

వేంకట—అదేమన్నమాట? అది వ్యభిచరించు స్త్రీలలోనున్నవిద్య.

సుబ్బా—అయితే వ్యభిచారమును మీరు విడిచిపెట్టరు కాబోలు.

వేంకట—(వెద్దఁవ్వువచ్చి) అతికినది శ్లేష.

సుబ్బా—అయితే యుక్తికూడ అతుకవద్దా? మీరు పాశ్చాత్యులను గుఱిపెట్టుకొని సామలు ఉండకూడ దనుచున్నారు. వారినే గుఱిపెట్టుకొని మన మందఱము — స్త్రీపురుషులు కలిసినుమఁడీ నృత్యము చేసి ఏల యానం దింపఁగూడదు?

వేంకట—ఇందులకు నేను అంగీకరింపను. పాశ్చాత్యదేశములయందలి శీతోష్ణస్థితి వేఱు. మనదేశపు శీతోష్ణస్థితివేఱు. వారి యాచారములన్నీ మనకు వ్యతిరేకమే. మనదేశమునస్త్రీల కంతటి స్వేచ్ఛ యిచ్చుటకు వీలు లేదు. మన సంఘము అందులకుఅంగీకరింపదు.

సుబ్బా—ఎవరో కొందఱు మీవంటి స్వభావపక్ష నిర్దామ ధాములు—కొపము వద్దు, వలదనిన నృత్యాభినయములను విడిచిపెట్టుకొనుట కను, వానియందు ఆతిథేతిన కేశ్యల నాదరింపకుండుటకును మాత్రము సంఘము అంగీకరించునా? పాశ్చాత్యదేశముల శీతోష్ణస్థితులు వేఱయినచో పాశ్చాత్యసంఘము మన కుదాహరణము కావచ్చునా? అక్కడ పదునా ఁతుండ్లు దాటనిదే కన్యలు రజస్వలు కాదు. మఱి యిక్కడ గూడ అట్ల గుట కేర్పాటులు చేయఁగలరా? వారి యాచారము లన్నీ మనకు వ్యతిరేకమే అంటారు గాని వారివలె నుండవలె నని ఉబలాట మెందులకు?

వేంకట—అట్లని పాశ్చాత్యులను అనుకరింపవలదంటారా?

సుబ్బా—ఎందులో? ధైర్యపైర్వములయందు, పట్టుదలయందు, స్వదేశమతాభిమానములయందు, ఇంకను మన సంఘమునకు వినాశకములు కాని యిట్టి సకలవిషయములయందు ననుకరింపుడు. అట్లు అనుకరించిన మన మింతకు ముందే బాగుపడియుండమా?

వేంకట—సరే. ఇదంతా మఱియొక విషయము. సంసారిణులు పురుషులతోఁగలిసి గాని, ప్రత్యేకముగ గాని సభలలో గాని మఱియొక్కడను గాని స్పృశ్యము చేయఁగూడదు.

సుబ్బా—స్పృత్యాభిసయములనుగూడ విడిచిపెట్టఁగూడదన్నమాటేనా?

వేంకట—అ—న్న—మా—సే—మ—టి

సుబ్బా—సానుట ఉండఁగూడదాయె. సంసారిణులు గజ్జె కట్టఁగూడదాయె. ఇంక సంసారిణిలు అయ్యుండియు వ్యభిచరించువాండు ప్రున్నారు; గాని సభలకు వచ్చి స్పృశ్యము చేయలేరు. అభినయింపలేరు.

వేంకట—అవి చిన్నతనమునుండియు నలవాటు కావలెను.

సుబ్బా—తుద కన్నీ మిఠే చెప్పెదరు. నిజముమాక్రము అంగీకరింపరు. ఒక వేళ ఏసంసారిణియైన—వ్యభిచారము చేయుచున్నది సుమండీ. స్పృశ్యము సేయునేని, అభినయింపఁగల దేని ఆసభలోఁ గూర్చుండుట మనకు తప్పు. అది అవమానకరము.

వేంకట—ఏల?

సుబ్బా—పాశ్చాత్యులు గూడ పెండ్లిమాని స్పృశ్యమునే యాకట్జీకమును ప్రధానవృత్తిగాఁ జెట్టుకొనిన స్త్రీని ఆకిశలో వారిభేదనతో బ్రహ్మాధము గూడఁ బ్రేరేదరు. గానివ్యభిచారిణి వృత్తిగాఁ జెట్టుకొనిన అంగీకరింపరు.

వేంకట—వారికివ్యభిచారము పనికిరాదు

సుబ్బా—ఎందుకులెందు. ఒకజాతిని గుఱించి మఱియొక జాతివారు నూత్నువిమర్శన చేయఁగూడదు.

వేంకట—దానికేమి గాని వీరేశలింగముపంతులుగారు ఆకాలములో

ఈవేశ్యలను గురించి చాలవేని చేసినారు. అప్పుడు వేశ్యలనొళ్లలో కరిక్కాయలు పడినవి. విటుల యాటలు కట్టువడినవి.

సుబ్బా—ఇప్పుడు?

వేంకట—వేశ్యలదే రాజ్యముగా మన్నది. విటులకు లోటు లేదు.

సుబ్బా—కాణము?

వేంకట—పంతులుగారి యనంతరము మఱల అంతటివారు ఈయుద్వమమును చేపట్టకపోవుటయే.

సుబ్బా—అదే భ్రాంతి. పంతులుగారి కాలములో బోగమువాండ్రు మన్నుగొట్టుకొనిపోలేదు. విటులు తగ్గిపోలేదు. “మేము బోగముమేళము ఉన్న సభకుపోము” అని ప్రశ్నముపట్టినవారు;—“ఈప్రశ్నము జీవితాంతమువఱకు కొనసాగింతు” మని నిండుసభలలో సంశయములు చేసినవారు. ఈయుద్వమమున పంతులుగారిచే మెచ్చుకొనబడినవారు కొందఱు—కొందఱు మాత్రమే—చుట్టలుసుచుండి—నాటినుండి నేటివఱకు సామలను విడువలేదు—

వేంకట—అక్రమము. మీరు పచ్చి అబద్ధము తాడుచున్నారు.

సుబ్బా—ఈవిషయమును తరువాత మీకు ఋజువు చేసెదను. ఇది వినండి. పంతులుగారి ప్రయత్నమువలన సంఘమున మార్పు జరుగలేదని గాదు. ఫలము కలుగలేదు.

వేంకట—ఎట్లు?

సుబ్బా—కొన్ని కుటుంబములలో శుభకార్యములకు, పండుగలకు, మిత్రుల గమనాగమనములయందు బోగముమేళములను పెట్టటం తగ్గినది. ఇంతవఱకే పంతులు ప్రతిష్ఠ. దీనివలన వేశ్యలలో గానవిద్యావైదుష్యము, నాట్యాభినయముల నేర్పు, తదభిలాషయు సన్నగిల్లినవి. రసికులకు నాట్యాభినయములయెడల గల యభిలాష చంపుకొనవలసివచ్చినది; గాని విటులకు భోగాభిలాష చంపుకొనవలసిన యవసరము రాలేదు. వేశ్యలలో పడుపు వృత్తి తగ్గలేదు. నాట్యాభినయముల స్థానము నది యాక్రమించినది.

వేంకట—(తలయూపి) సరే చెప్పండి.

సుబ్బా—పంతులు కలము పట్టకపూర్వము సంఘమునకు భయపడిడి విటులు కొందఱుండెడివారు. వారు వేశ్యల యిండ్లను అతిరహస్యముగాఁ బోయెడివారు; గాని తరువాత కేసిన సంతకములకును, పట్టిన క్రతములకును, బంకి ముసుగులు వేసికొని వేశ్యల కొంపల దూరు సంస్కర్తలు విటుల సంఘము హెచ్చించిరి.

వేంకట—ఇందులకు నేనంగీకరింపను. ఇది అతిశయోక్తి.

సుబ్బా—తరువాత మీకిది యొకనాడు ప్రత్యక్షము చేసెదను. ప్రకృతము. నాన్కోఆఫరేషనులో వేశ్యాబహిష్కారముగూడలేదని. గంధిగారు వేశ్యల కృత్రిమములను ఆంధ్రదేశము కుల్లిపోయిన దనుచున్నారు.

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—వారు వేశ్యాబహిష్కారమును వీరేశలింగముపంతులుగారి కంటెను తీవ్రముగ నుపదేశించుచున్నారు.

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—ఫలము?

వేంకట—సున్న.

సుబ్బా—నిజము చెప్పినందులకు ఆనందము. వారి శిష్యులు, నాన్కోఆఫరేట్లలో ప్రముఖులు, క్రొత్తవానికి గురువులు,—ఏమిచేయుచున్నారు?

వేంకట—చీటికినిమాటికిని బోగము మేళములు పెట్టుచున్నారు వేశ్యలు ముక్తగుడ్డలు కట్టిన చాలును. వాండ్రను “స్వదేశీబోగమువాం” ద్రవీలుచుచున్నారు.

సుబ్బా—ఇక నొక పేరున్నది.

వేంకట—గాంధిగారి బోగమువాండ్రు—

సుబ్బా—హరహారా, దేశస్థితి యిట్లున్నది. సాధ్యాసాధ్యవిచారణ లేదు. అవసరమా అవసరమా యనుచర్చలేదు. కేవలము పాశ్చాత్యుల యను

కరణము. అది మంచివిషయములలో మాత్రము గాదు.

వేంకట—నాల్గవినములలో మదరాసులో పెద్ద సభ జరుగుచున్నది అందు ఈవిషయము చర్చకు వచ్చును. నేను ఆసభకు వెళ్లుచున్నాను.

సుబ్బా—పోయిరంటు. బాగావివరమే.

వేంకట—మీరు వేసిన ప్రశ్నలలో కొన్ని యోచింపవలసినవి గలవు. వానిని గుఱించి విచారణ చేసెదను.

సుబ్బా—సంతోషము. మీరు నేతృలు నుండనిచ్చినను సంతోషమే లేకున్నను సంతోషమే. న్యాయమును అభివ్యాయమును నబించిపోతుండమాత్రము చూడుడు. మానసంరక్షణమునకు వస్త్రములు గట్టుకొనుట అవసర మనుట యెఱుంగని ఆటవికులు మొదలు ఇంటికిగూడ స్త్రీలకు అపాదమస్తకము బురకాలను తగిలించియే యుంచు సంశయాత్మకులవలకును గల సకలజాతులయందును ఈరెండుకళలకును మహోన్నత సత్కార మున్నది.

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—సంధ్యావందనమునకు సమయ మగుచున్నది. స్వామిదర్శనము నకు వేళ యగుచున్నది. ఇంక ఈప్రస్తావన చాలింతము. దయచేయండి ముందు సంధ్యావందనము చేసికొందము

వేంకట—నేను మఱిచిపోయినాను.

సుబ్బా—ఏల? పాశ్చాత్యులు వారి మతాచారములను విడువరే?

తెరదించవలెను

ప్రథమాంకము—ద్వితీయరంగము

(అంతఃపురమున సోపామండఁ గూర్చుండి లక్ష్మీప్రవేశించును)

లక్ష్మీ—(నవితర్కముగా) నేడింకను నాథుఁ డేల రాడయ్యెను? (గడియారముఁ జూచి) లోమ్మిన్నర యైనది. ఇంక పది యగునా? పదింటికి నాగునకు నిద్రాసమయమా! నేడు రామాయణపాఠమునకు అనధ్యయనమా?

నేడు సీతాకల్యాణము కాదా? కాదా? బౌద్ధియట్లే, ఏమి ప్రయమోచి దూర దూరమునకు బోవును. వినుచానికి నాకే యిట్లున్నది. అసీతారాముల కెట్లుండునో? (సవ్యకొని) అయ్యో, నేను వినునంతవఱకు సీతారాములకు పెండ్లి కాదనుకొనుచున్నాను. అది యె యెన్ని యగము లైనది! అంతయు నైపోయినది; గాని నాయెదుట నేడు జానకి పెండ్లికొని కడుపుచూచుచున్నది. రామచంద్రున కాధ్యానమే లేదు. నేడు చూడఁగా నాధానకుఁగూడ నామీద ధ్యానము లేనట్లున్నది. (ముందునకుఁ జూచి బల్లమీఁది మల్లెపూలదండలను జూచి) నేడు మల్లెపూవులకు కఱపు వచ్చినా. తెలివికత్తువ పార్వతి (ఒకడండయెత్తి) దీని కైదుపేటలు కట్టి, (ఇంకొకడండయెత్తి) దీనికిమాడు పేటలే కట్టినది. (యోచననభినయించి తలయూపి) ఇది బాగానే యున్నది. ఆలస్యము చేసినందులకు శిక్షగా హృదయేశ్వరునకు నేడు ఈవిన్నదండనే చేసెదను. అంతేకావలెను. ఏమి? వేళ యేల తప్పవలయును? (తిరిగి యోచననభినయించి) ఇది తగదు. ధర్మము గాదు. సరసము గాదు. ఇందు నుభము లేదు. ఆనందము లేదు. నామెడలో నున్న హారమువలన నాకనులకు తృప్తి కలుగదు. హృదయమునకు విశాసము గలుగదు. ఇది ప్రాణేశ్వరుని వక్షస్థలము నలంకరించిన నాకెంత శేత్రానందము. ఆసౌభాగ్యమును దిలకించిన నెంత యానందము. ఈశిక్ష గాదు. నానాథుడు వచ్చునప్పటికి నేను పరుండి నిద్ర నభినయింతును. (అని శయ్యమీఁదికిఁ బోయి పరుండి అంతలో లేచి కూర్చుండి) ఇది తగునా? నేను ప్రత్యుత్థానము చేసి కాగిటఁ బొదివిపట్టకున్న నాథుని మనసు చివుక్కునునదా? ఏమి చేయుదును? (యోచించి) యోచనల తోడనే కాలము గడచిపోవుచున్నది. అప్పు డేమి తోచిన అది చేసెదను. (సవితిర్కముగా) అమ్మో, మనోహరునకు కష్టముగలిగించు తలంపు గలుగునేమో?—ఊరకుండుటమంచిది. ఎట్లా? పలుకకుండఁగనా? అమ్మయ్యో, అది నావలన కాదు. ఏమియుఁ జేయక యూర్ధకుండును.—అయ్యో, నాకుమతి వోవుచున్నది.

(అప్పుడు కేశవరావు ప్రవేశించును)

కేశవరావు—(స్వగతము) అక్కడ నానిపించుకొనుట కింత పట్టినది. ఇక అక్కడ వెంత పట్టినో? నిజముగా నీకార్యమును గుఱించిన ప్రతిప్రయత్నమునందు నాకు తల ప్రాణము తోడకు వచ్చుచున్నది. (యోచించి) పట్టము లేకున్న సుఖము అధిక మెట్లుగును?

(లక్ష్మీదేవర సామయ ద్వారమువద్ద నిలిచియుండును)

లక్ష్మీ—(స్వగతము) ఇంకను ఆలస్యమా?

(అప్పుడు గడియారము పదిగంటలు కొట్టును)

లక్ష్మీ—(స్వగతము) అబ్బో, అప్పుడే పదిగంట లైనది. స్నేహితులతో నాటకము చూచుటకుఁ బోయియుండురా? (యోచించి) మెట్లకటకును బోయి చూచినట్లెదను.

(అని మంచము దిగి కొంచెము తుంచునకు నడచి మోమెత్తి కేశవరావునుఁ జూచి ఆశ్చర్యముతో)

ఇంత దొంగతనమా? (అని గూతనిం గొగిలించుకొని సోఫాచెంతకు గొనెత్తోవుచు) ఈగడుసుఁడైన మెప్పటినుండి?

కేశవ—పలుకక మందహాసము చేయుచుండును)

లక్ష్మీ—ఈమాన మెప్పటినుండి? (అని కేశవరాయని సోఫామీద కూర్చుండఁజేసి తాను ప్రక్కన గూర్చుండి) ఏమి మాటలాడరా? (అనిమోము తెనకు చిఱునవ్వుతో చూచును)

కేశవ—నేడేమైన వింత లున్నవా?

లక్ష్మీ—లేకేమి? అన్నియు వింతలే. ఇది యొక వింత—మఱియొక వింత యున్నది. నేడు పార్వతి మల్లెదండల ఒకటి పెద్దదిగను, ఒకటి చిన్నదిగను గ్రుచ్చినది. (అని పెద్దదండ కేశవుని మెడలో వేసి చిన్నదండ చేతఁ బట్టుకొని) ఇది మీకు చాల బాగుగ నున్నది. (అని మెడలోని దండను సవరించును)

కేశవ—(స్వగతము) నాహృదయమును రంజించుటకు లక్ష్మీ యిన్ని విగమముల బ్రయత్నించుచున్నదే. దీనియేడల నేడు నేనప్రియము చేయవచ్చునా? (యోచించి) నిజముగ నిది అప్రియ మగునా? కాదు. లక్ష్మీయేడల నేను ద్రోహము తలంచుట లేదు. ఇది అప్రియము గాదు.

లక్ష్మీ—(భర్తముఖము జూచుచు) ఏమో దీర్ఘాలోచన చేయుచున్నట్లున్నది. నేడేమియు సక్రియము సంఘటిల్లలేదుగదా?

కేశవ—అ—ప్రి—య—మే—గా—దు. (సంకోచించును)

లక్ష్మీ—అది యేమైన నేమి? నామనస్సు తల్లెడవడుచున్నది. (హృదయముమీఁద జేయిడికొని) గుండెలు తటతట కొట్టుకొనుచున్నవి. మనస్సున కారాట మగుచున్నది. (భర్తవక్షస్థలముమీఁద చేయిడి) ఆహ్లాదముగ గుండెలుగూడ కొట్టుకొనుచున్నవి. ఏల? అప్రియము గాదూ?

కేశవ—కాదు. అప్రియ మనుటకు వీలులేదు; గాని నెలదినముల వియోగము.

లక్ష్మీ—(ఉలికిపడి) ఏమి వియోగమా? నెలదినములా? ఎవరికి? మనకు కాదుగదా?

కేశవ—మనకు గావున్న మన గుండె లేలకొట్టుకొనును?

లక్ష్మీ—నాకేమో భయ మగుచున్నది. (అని భర్త యుగమునందన శిరము నానించి) వియోగము రాకుండజేయు నుపాయములు లేనా?

కేశవ—లేవు, లక్ష్మీ లేవు. (అని యామెనుబాదివిపట్టి) నేను నెలదినముల చెన్నపట్టణముగో నుండవలెను.

లక్ష్మీ—అయిన నేనును వచ్చెదను. ఇంక వియోగ మేల?

కేశవ—నీవు రాగూడదు.

లక్ష్మీ—కోర్కెనకు బోయెదనో?

కేశవ—కాదు. అట్లయిన నీకభ్యంతర మేమి? ఒక బంబాయిన్నే హితుడు చెన్నపట్టణము వచ్చుచున్నాడు. అతడు నెలదినము లచ్చుట

తనతో నుండుటకు రమ్మని శ్రాసినాడు. శాయనగారివద్ద సెలవు తీసికొనుట యైనది.

లక్ష్మి—అతనికి బెండ్లి యైనదా?

కేశవ.—లేదు. బ్రహ్మచారి.

లక్ష్మి—(భర్తను విడిచి నిగ్గుహతోడను, ముంగోపముతోడను) అట్లున్నా బోవుడు. మీకు బ్రహ్మచారులతో స్నేహము మెండాయెను. అక్కడ సెలవు పుచ్చుకొనుట యైన దనుట యింక మాటుపలుకవద్దనుట కాబోదు. పోయిరండు. ఇంతమాత్రమున కింత యేల? (అని లేచి శయ్యమీదికిఁబోయి అక్కడ మొగమైపరుండును)

కేశవ—(స్వగతము) ఇంక పలుకరించిన ప్రయోజనము లేదు. ప్రయాణమునకు సమయ మగుచున్నది. (అని మెడలోని మల్లెదండను దీసి బల్ల మీద నుంచి) లక్ష్మి సహితోడి కాపురము లక్షణము లప్పుడే వెల్లడించుచున్నది. (లేచి) ఇంతమాత్రమున భైర్యము గోలుపోయిన శేమగును? ఈమె ప్రణయలహరి నాప్రణయసాగరమున శంగమించినది. ఇంక నాక్రొత్తప్రణయవాహినికి స్వాగత మియవలదా? (ద్వారముచెంతకు వచ్చి లక్ష్మిదెసఁ జూచుచు) నేను వెళ్లుట నీకు ప్రశ్నతముగ నెట్లు తెలియదో యివియోగవ్యధగూడ తెలియకుండ నట్లే కడచిపోవుంగాక. లక్ష్మీ,

గీ. కలవు నాప్రేమలహరికి గతులు రెండు

నంచన మెటుంగ దుచ్చింత పట్ట నరుగ;

స్వీకరించెద శృంగారవీరభోజ్య

మలఘుదక్షిణనాయకాధ్యక్షపదవి.

(వెడలిపోవును.)

లక్ష్మి—(పరుండియే మొగ మివ్వలకు తిప్పి చూచి) ఏమి? నాథుడు వెడలిపోయెనా? (లేచి సోఫాచెంతకు వచ్చి) చెప్పకయే పోవుటా? సెలవు అడుగనక్కఱలేమా? (బల్లమీది మల్లెదండను జూచి చేతులు పిసికికొ

నును) పూలదండ యిక్కడనే యున్నదే? నేడు ఈతరస్కార మేల?
(యోచించి) బొంబాయిన్నేహితుడా? ఇంకను పెండ్లి కాలేమా? బ్రహ్మ
చారిమా? (విత్కొనుగా) చెన్నప్పణములో పెండ్లియాడనా? వితంతువి
వాహమైయుండునా? అయిన బొంబాయిలో విత్కొనువులు లేమా? నాకు
డు ఇప్పుడు క్రొత్తగా విత్కొనువాహములు చూడబోవునా? — ఏమయినను
నాకు ఫల మొక్కచే. నెల దినముల వియోగము. అక్కటా,

గీ. వచ్చితి వియోగబాధ నోర్వంగ లేక
యిచ్చుటకు నిన్న నాపుట్టెనింటనుండి,
నామనోహాహనుని సదనమునఁగూడ
నదియె ఘటియిల్లె నాయభాగ్యముల్లన.

(సోఘావించి కూర్చుండి) ఇంక నెలదినములవఱకు ఆపూర్ణచంద్రమండలము
కాన్పింపమా?

(అప్పుడు పార్వతి యను పరిచారికి ప్రవేశించును)

పార్వతి—అమ్మా, చిన్నదొరగా రెక్కడకుం బోవుచున్నారు?

లక్ష్మి—(అన్యమనస్కుడై) ఎక్కడకా? ఎవరు? (చూచి) పార్వతీ
నీవే? (మఱల అన్యమనస్కు యగును)

పార్వతి—(స్వగతము) నేడీమె వాలక మిట్లున్నదే? (ప్రకాశము)
అమ్మా, ఏమంటివి?

లక్ష్మి—పార్వతీ, బండికదలేనా?

పార్వతి—ఇప్పటికి మెలుదూరము పోయియుండును.

లక్ష్మి—అట్లా? పార్వతీ, నాకు భయమగుచున్నదే.

పార్వతి—ఏమిటి, (పట్టుకొనును)

లక్ష్మి—నన్ను శయ్యచేతికుం గొనిపోము.

తేరదించవలెను.

ద్వితీయాంకము—ప్రథమరంగము

చెన్న పట్టణము—సముద్రతీరమునందలి కాముకపథము

(పాప, చతురిక అను ఇరువురు వేశ్యలు ప్రవేశింతురు)

చతురిక—(ఆశ్చర్యము నభినయించుచు) పాపా! వారముదినాలనుండి మన మిక్కడికి వస్తూవున్నాము; గాని యీ సముద్రతీరము ఒక నాటికంటె ఒక నాడు వింతగా కనిపిస్తూవుంది.

పాప—సుఖాభిలాషతో నలుగురూ చేరేవోట వింటిల కేమి కొదువ? సీ. లలనల రూపభిలాషమ్మ అరయించు

నెందతో కవిరాజు లిచటం గలరు

కై దండ లంది చక్కంగ విహరించుచు

నెందతో దంపతు లిచటం గలరు

యౌవకుల మనము లుప్పుకొని ఆంగించుచు

నెందతో తరగొడ్డు లిచటం గలరు

కోమలాంగులగాంచి గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగుచు

నెందతో మోహంఘ లిచటం గలరు

గీ. చపలదృక్పాతముల చాకచక్య మెల్ల

చూపు ప్రచ్ఛన్న వేశ్య లిచ్చోటంగలరు

కాముకోణ్ణీవకమ్మ పైకతము గలదు

ఇంక నివోట వింతల కేమి కొదువ?

చతురికా, ఇప్పుడేమున్నది? రాత్రి పదిగంటలవఱకు నుండినగాని యిచ్చటి వింతలు చూచుట పూర్తిగాదు. పదిదాటినతరువాత కొందఱు గోమస్త్రీలు వత్తురు. అప్పుడుగూడ చూడవలసినదే.

చతురిక—అప్పుడుగూడ ఇంత జనసంఘ ముంటుందా?

పాప—వీనితో పోల్చుటకు వీలులేదు. అవీ గాక. ఇంతజన సంఘము

పనికిరాకయే వారప్పుడు వచ్చుట. రక్షకపురుషులు లేకుంటే గోషాస్త్రీలు రారుగదా? పశుపురుషుల కంటకు బడకుండుటకే అర్థంబైతే వచ్చువారు ఒక్కచోట ఎట్లు చేయదు? ఈసముద్రపురొటముల నొదలలో, పండుజెన్నెలయందో, కటికిలికటియందో, చల్లగాలిలో ఏట్లున కాబట్టు సుఖించునో వారి సంకల్పము. ఈవింత బతులతోటి ఈజనాదములతోటి వారికి పోలేదు. పనియున్నా పీలులేదు.

చతురిక—ఇది యెప్పుడో నేను విన్నాను. ఇది యన్నోకంటెను వింతగానున్నది. నిశీధమున నేమి విహారముమా?

పాప—ఏమి చేయవచ్చును? సరసా నానంబెట్టి సరులుములయందు ఇలువెడల నీయదు. హృదయ మిచ్చుట విహరింపవలె ననే కుతూహలముక విడువజాలదు. నిశీధమున నిదీయు, నదియుఁగూడ నెఱుఁగవలెదా?

చతురిక—ఈయుక్తి గడుసుదనముగానే వుంది.

పాప—ఇంతకంటే గడుసుదనపు యుక్తులున్నాయి. వానిని గనులారఁ జూచితేనే నొగసు.

చతురిక—ఈసోగసుల కేమి గాని, నునకు వచ్చి వారమునా నైనది కేశవరావుతో సం ఎదురుచూడటంతోనే మనకు కాలము గడచిపోతుంది ఈసగరమునందలి వింజులు చూడటం యెన్నడో?

పాప—ఒసే, కేశవరావుతో నీవుగూడా ఒకటికొండుసారులు మాట్లాడినావుగదా? అతని సంగతి కనిపెట్టితివా?

చతురిక—కనిపెట్టడాని కేముగని? అతనివిషయమున నాకు చాలా సందేహముగా నుంది. తండ్రి చండశాసనుఁడు. ఈతఁడు పిటికిపంద. తండ్రి ఈయకుండిన ఈతనిచేత నొక దమ్మిడిగూడ ఉండదు.

పాప—అతఁడు మనలను మోసము చేయునందువా?

చతురిక—అందులకు కారణము కనబడదు.

(అప్పుడొక ఏనుదియొడ్ల బలంతువు ప్రవేశించును)

నితఁతువు—మలాక్షీ నన్నే పింపకే ఇంకరావే.

పాప—ఎవరి నమ్మ పిలుస్తారు?

నితఁతువు—మాటమ్మనుని, దూమునుండి తూచి ఈమెను మాటమ్మను అగ్గి న్నాను.

పాప—ఎంతయూరు?

నితఁతువు—తిరుపతి.

పాప—మితమామ్మను ఎటుపోయిందో మీరెఱుంగరా?

నితఁతువు—పొరుగుటివారి ఆల్లుండు కాన్పింపగా కుశల మడిచినది నని నోప్పనది. ఎటుపోయిందో కనడదు.

పాప—మెచట ఎక్కడ కూర్చున్నారో అక్కడకు పోయి కూర్చోండి. ఎందు కామెను పిలుస్తారు?

నితఁతువు—ఇంటికి బోవుటకు.

పాప—అట్లుండురేలే? ఇదే యిక్కడ విహారమయము. ఇష్ట డింటికి బోవుట యేమి సోను?

నితఁతువు—నీకును ఒకగానె రమ్మది. అడువారి ద్రచ్చటకు రాగనాడవమ్మా. వేరెటుమఱుని న్నధానమో? మంగతాయారు నేనా?

పాప—ఇక్కడ అడువారిద్రతు వచ్చిన బాధ యేమి?

నితఁతువు—నన్నాస్త్రవాగిలకడమ్మా. (వెడలిపోవును)

పాప—మరికా, నీచేవా ఆమెసంగ? ఎట్టివా యైనను లోకసామాన్యస్థులమే సోదగ్గమునపోత దౌర్జన్యమునుగూడా రూపుమాపజాలరునుమా. పెన్నెసంగింతు నా కారణంపై దుడ్డలైదరు;గాని కులటలను లెగ్గింపగారో! వెట్టికోకిము!

చ. పుట నిగ్గోళుండు పయిచ్చిన స్థానము లేదే దాని న

ద్రుగ్గోళాయుని నీకటికి! దీపము వెన్నెమ ద్రిప్ప ప్రమృదే

కొలవన నధికాము! నచూర్ములు గల్గిన తేరె దుడ్డచుట్?

అగునె విధాత లేని ఆశుభాపృథి లేని శుభమ్ము నున్నదికా?

(నేపథ్యమున)

చతురికా, ఇటురాజే.

పాప—చతురికా, కనకాంగితో ఎవరో యొక వృక్షము ముద్దాడుచున్నాడు. పోయిరా.

(చతురిక వెడలిపోవును)

పాప—(స్వగతము) కేశవరాయని కింకరయేమీ చూగాలేదు. ఈస్వగతమున మొదలైన కొనసాగుతుందో తెలియదు. “అంగడిలో” నన్నీ ఉన్నవి. అల్లుని నోట శని యున్నది, దన్నట్లు కేశవరావునకు ఉంటుంది. మేమో చాలాగలదు; గాని స్వాంత్ర్యములేదు. మాకు ఇట్టి యస్వగతములతోడి సంబంధము వలన నొకవిగమున నప్తము. ఒక విగమున లాభము. (అలోచించి) నారాయణశాస్త్రి కార్యము చెడిన ఊటకుంటాడా? ఆతడు చాలా యుక్తి పరుడు. ఆతని ప్రయత్నము రామదాసున కేమైనా తెలిసి యుంటుందా? అట్లయితే కష్టమే; గాని శాస్త్రి చాలా గంభీరుడు. అట్టికి తటస్థించి యుండదు. కేశవరావు ప్రయాణమునకు రామదాసు ఇంతకంటా సమ్మతిచియుండకపోవచ్చును. అయితే—మావిషయమున నారాయణశాస్త్రి యంతకష్టపడుటకు గారణ మేమి? (నవ్వుకొని) కనకాంగి తన యుక్తియు వచ్చినట్లు మనలకొను నను ఊహ. వలసినప్పు డెల్ల దానిపాట విసవచ్చు నను ఆశ; గాని వీనినలన మాకు నష్ట మేమి? (గర్వముతో) నారాయణశాస్త్రి శ్రీమతి దుర్గిరాల కనకాంగి యింటి దూతయై యుండుంగాక. నుక్కయై యుండుంగాక.

(అప్పుడు కనకాంగి చతురిక ప్రవేశింతురు)

చతురిక—నిన్నటి జమీందారే మల్లీ వార్త పంపేడు. కన్నాటికము చేయడట. కనకాంగి కావాలిట.

పాప—ఏమయినది?

చతురిక—ఇక్కడ నెలకొనము లుంటామనీ, మా పంతులు గారు

ఏరుటియ్యనాడు కబురంపుతామనీ, చెప్పినాను.

పాప—దాగున్నది. చతురకా, చూడు. ఏది యెప్పటికో తెలియదు గదా?

ఆ. వె నేచియుండునారు పిటులు నాయలునే

నాహాగూమునందు నన్న గోర;

నాటి కిప్పు డప్పు నాయంటి కాసారు

పింఠె నాయులంగుడిదవలె?

నన బాతిలో కనకాంగివంటి ఫ్రాకలు పుట్టకంటె ఆడువాండ్ర కిట్ట మేమున్నదే?

ఆ. వె. తన జయమ్మ గాదు తన ప్రతాపము గాదు

కాదు ధనము హస్త కాశముక్తి,

కన్నబిడ్డ జయమె కాగలె బగుం జూడ

భోగ్య మదియె జన్మఫలము నదియె.

చతురక—ఔ నమ్మా, నీయద్వైతము మంచిది. కనకాంగిని చూచి “అహా పాప యద్వైతము” అని యబ్బుగంపడని స్త్రీ మన బాతిలో లేదుగదా?

పాప—ఇంకా ఇప్పు డేమున్నదే? కేశవరావు కనకాంగితె కీలుబొమ్మ కావా? సూర్యుని కుమారుని మనస్సు కనకాంగిమీదికి మఱలాలి. ఎల్ల యాటక చేరిలయందు కనకాంగిపేరు మాణుమోసిపోవాలి. ఒసే, అప్పుడుగదా నేను బ్రహ్మావంశ మనుభవించుట? అప్పుడుకదా పాప యద్వైతము “బా” యని కొనిగూడం బడుట?

కనకాంగి—(స్వగతము) నేనంత అద్వైతపంతురాలనా? (అనిగర్వతమను)

(అప్పుడు వారాయణశాస్త్రి) ప్రవేశించును)

పాప—దండాలు శాస్త్రులుగారికి. జ్ఞాపక మున్నదా?

కనకాంగి—సాహిత్యచక్రవర్తి వందనములు. (నమస్కరించును)

వారాయణశాస్త్రి—(వందనముతో) కోరుకొన్న ఫలము నెఱవే

ఋగ్గాక. (స్వగతము) నాశక్తి యొక్క కనకాంగిశిష్యుడే లెలియును. అట్టి రసికురాలు మెచ్చిన సాహిత్యచక్రవర్తి నేను. నాయకుడు తక్కిన సాహిత్యగాంధ్రుడట పందలేగదా? ఏవీ? ఒక్క సారస్వము తీయు నను చూతము? నిక్క కల్పన యెత్తెను. లౌక్యములోవాత్రము? ఏవీ? ఎంత నియోగియైన సరే నావలె నొక్క కాగ్యమును సంఘటింపు మను చూతము. అట్టి నారాయణాస్త్రి సామాన్యుడా? గంగని కుచ్చుగదా?

పాప—(స్వగతము) కనకాంగి సాహిత్యచక్రవర్తి అనటతోడనే అయ్యరు పురి యెక్కినది. కనకాంగినిదూచిన ఎప్పుడూ ఇట్లే యుండుగాక. (ప్రకాశముగా) శాస్త్రులుగానూ, కేశవరా వేమో మోసగానివలె కాన్పిస్తున్నాడు. మమ్మికొడకు పంపుటలో ఆతని యభిప్రాయ మేమో బోధపడుట లేదు.

నారాయణ—ఏమైన నేమి? ఇప్పుడు మీరేమి నష్టము వచ్చినది?

పాప—నష్టము గాకేమి? రెండువెలలనుండి యావ్యవహారము జరుగుచున్నది. నేటి కింకను కాయో పండ్లో లేల దయ్యెను. అయినవారి నందఱను త్రోసివేయించెను. స్త్రీల ప్రాయము శిలాక్షరముగా నుండిపోవు ననుకొనుచున్నారా?

నారాయణ—ఈనష్ట మంతయు నొక్క తుణములో కూడివచ్చునదియే.

పాప—మఱి సుఖము? గతించిన దినాలు తిరిగిరావుగదా?

నారాయణ—ఎప్పు డెప్పు డనిపించుకొని సుఖము సుఖమా?

పాప—మితత్వవిచారము కట్టిపెట్టండి. మఱి నాయానందము?

అ. వె. ఎప్పుడు విభుండు గూడు ఎప్పుడు సుఖపెట్టు

సాటివార లెప్పుడు నన్నుతిత్తు

నానినుంగు? ననుచు నేనుంటి నాశతో

నొక్క నిమిష మొక్క యుగము గాంగ.

శస్త్రముగారూ, నాయాందోళ్లము మీ శేమి తెలియును? పడుచు దనుములో నున్నారు; గావున మించిపోయిన దేవునుకొంటారు. నాకట్లు కాదుదా? అంతయువైసిది. పులోకములో నాయాయుగ్ధాయమును తెక్కించుచున్నారు. కడుపునః బుట్టిన యాయొక్క శిష్ట సుఖపడుట మామ భాగ్య మున్నదో లేదో?

నారాయణ—పాపా, ఇట్టి మాటలాడెద వేల? నీకేమి లోపము?

పాప—ఇంక ఏమి లోప నుని నీంపాదిగా నడుగుచున్నారా? రజస్సులయైన పిదప రెండేండ్లయినను కన్నెటికము ఏల కాలేదని నానులలో బయలుదేలు గురుగుసలు విని యెట్లు సహించియుండగలను?

నారాయణ—ఇంక గతజల సేతుబంధన మేల? మీ కిక్కడ ఖర్చుల నిమిత్తము ఆతడు రెండుపందల రూపాయ లిచ్చియే యున్నాడుగదా? ఆతడు మోసగాడని యెట్లు చెప్పెదవు?

పాప—ఇట్టి నగరములో క్రొత్తవారికి రెండు వందలంటే ఎంత?

చతురక—బండితో దినానికి నాలుగు రూపాయ లవుతున్నాయి, మొన్న పాపకు శూలనొప్పి రాగా వైద్యుడు పాతికరూపాయలు వుచ్చుకొన్నాడు.

నారాయణ—నేడొక్కడు రానే వచ్చెను.

పాప—ఇన్నిదినము లేల జాగయ్యెను?

నారాయణ—తండ్రిచాటువాడు. పైగా భాగ్యను వదలించుకొనుట యెంత కష్టము?

పాప—ఇంతకూ రొక్క మేమాత్రము తెచ్చినారు?

నారాయణ—చూడువేలు

పాప—అంతేనా?

నారాయణ—అక్కడకే చాలకష్టమైనది.

పాప—అంతా రొక్కమేనా?

నారాయణ—అవును. ఖర్చునిమిత్తము వైగా అయిదు వందలని యొక బాపతుగా దాచినారు.

చతురిక—నగులు చేలేదా?

నారాయణ—ఎక్కడినుండివచ్చును?

చతురిక—పూచిన తంగెడుచెట్టు ఇంట్లో వుండగా లోప మేమి? చేతికి అడ్డకలదో?

నారాయణ—శుభ్రులెప్పుడు అపనియిప్పుడే కాంగ్రాడదు. అల్లరి అగును. ఎప్పటికైనా అవన్నీ కనకాంగిచే.

(కనకాంగిదెసగూచి కన్నులులేలచేయును)

కనకాంగి—(సిగ్గుతో) నాభార మంతా మీదే.

నారాయణ—(స్వగంధము) అహో, ఇట్టి రమణీయత వశమున నుండటం నాయదృష్టముగదా? (గర్వముతో లలయూచి) బావా, పాండిత్యమునకు లెగిన రసికత. రసికతకు దగిన యనుభవము. ఇంకేమి కావలెను?

పాప—కనుట, చెంచుటమాత్రమే నావలెను. ఇంక కనకాంగిని బాగు చేయవలసివారు మీరే.

నారాయణ—పాపా, ఆమాటలు నీవు పదిసారులు అనెద్యు. చూడు కనకాంగికి, నాకూ భేదమేమి? అయితే. ఒకటి చెప్పవలసిఉన్నది. కన్నెటికప్పు కట్టుము నగలకొరకు వెచ్చింపవలదు. నగలదారి నగలదే. నేనున్నానుగదా? ఇంక కనకాంగి యెదలికి బంగారముతో వలూపా.

పాప—ఇక్కడ నుండుట యెన్ని దినములు?

నారాయణ—నెలదినములకంటె నాతడొక్కడ నుండెడు.

(అప్పుడు కేశవరావు ప్రవేశించును. కనకాంగిమందహాసము గావించి సిగ్గుతో నల్లివెనుకకు బోవును. చతురిక వినయము మాపును. శాస్త్రీ మందహాసము చేయును)

పాప—దండాలు. నేటికొదయగలిగినా?

కేశవ—(శలయూరికి సమస్కార మందుకొని) నేటికిపీలముగ్ధ.

నారాయణ—ఇంక నిక్కడ నుడుట యెందులకు? బతు పోగూడదా?

పాప—అట్లే చేయవచ్చును. ముహూర్తము లేదేనా?

నారాయణ—సందేహ మేమి?

కేశవ—శాస్త్రులుగారూ, నేడేల కాంగూడదు.

నారాయణ—ఇంకను సన్నాహములు ఏమియు కాన్పడుగదా!

పాప—మీకు తెలియని వేడుక తేమియున్నది? అవగాక. శాస్త్రులుగారూ, నేడు నడమిగాదా?

నారాయణ—అవును. పాప చెప్పినది బాగున్నది.

పాప—శాస్త్రులుగారూ, తమకు సందేహము నలదు. పంతులుగారికి కోపము ఉండంగూడదు. అడిగినదే పదిహేనులు అడుగుట, చెప్పినదే పదిహేనులు చెప్పుట, నాకు అభ్యంతరము. నేను చెప్పిన విషయము జ్ఞాపకమున్నదా?

నారాయణ—దానికేమిలే? పక్కనైదు వందలని నేను చెప్పలేదా?

పాప—ఇదియూ మీజ్ఞాపకము? (ముగము చిట్టిలచుకొనుచు) రెండు వేలకు తక్కువ కల్లుగా దని నేను వాడే చెప్పలేదా?

నారాయణ—(కేశవరావుదెనకుఁ జూచి యూరకుండును)

కేశవ—శాస్త్రులుగారూ, ఇప్పు డిది యేమి?

నారాయణ—తమరు నెలవిచ్చిన సంగతిని గుఱించి నేను చాల దూరము చెప్పినాను. అప్పటినుండి పాప యిట్లే చెప్పుచున్నది.

కేశవ—(చురుగురింపజూచుచు) పాపా, నావలన ఇంక నేమియుముట్టించి రలఁచినా?

పాప—తమరు అట్లేప్పుడూ నెలవీయఁగూడదు. మీభాగ్యము అక్షయము కావాలి. మీముంట బుగారు శాన కురియాలి. ఇది ఆనందసమయము.

ఇప్పుడు తమబోటి గణికులు స్వల్పవిషయములలో పెనుగుముందులు చూపుట ధర్మము గాదు.

కేశవ—నేటితో తీటిపోయెనా?

పాప—అట్లే యగును? మాకనకాంగి మీకోతరు ఫట్టింది. మీకోతరే పెరిగింది. అది యిక మీసోస్తే. ఇంతకూ మేము మీయన్నము తినవలసినవాళ్లము.

కేశవ—(స్వంతము) ఇంక లాభము లేదు. (అంగీకారమును సూచించును)

నారాయణ—(స్వంతము) కనకాంగిని చూచుటతోడనే మనస్సుబిగి నడచినది. (ప్రకాశము) పాపా, పంతులుగారు ఉదారహృదయులు. వారిచేతి కెముక లేదు. దానకన్ఠులు. విధవదేవేంద్రులు. నీవు కోరినట్లేయగును. లేవు ముహూర్తము నిశ్చయము. లేవు అంగడికి బోయెదము.

పాప—కనుక తెలియని వేడుకలు లేవుగదా? (నేతులు పోడించి) దాసురాలు తమగూళ్లకు బద్ధురాలు.

కేశవ—ఇంక పోదమా శాస్త్రులుగారూ, (కనకాంగిని బూచి బయలుదేలును)

నారాయణ—చిత్తము.

(ఇరువురను వెదకిపోవుదురు)

పాప—(నుందునకు రెండడుగులు వేసి) అయితే శాస్త్రులుగారూ, మనవి.

నారాయణ—(వెనుకకు వచ్చును)

పాప—కనుక బస యొక్కడ? (జనాంతికము) కనకాంగికి చెప్పి జూరెట్టుమీద ఉబలాటముగా నున్నది.

నారాయణ—(జనాంతికము) అందెంతసేపు? (ప్రకాశము) తిరుక్కుక్కోటిపెద్దవీధిలో. మీరున్నదివాడెవడు! నారాయణమెవలియో? స్వల్ప

యా? ఎవనివీధి?

పాప—నారాయణ మొదలివీధి. తిరుగల్లిక్కేణి గాను. జాగ్గిటవును.

చతురిక—మీదా మొదలూ లేని వీధిలు ఈనగరములో చాలా గలవు. ఇది మొదలు మొదటికి మొదట మీ పేరు చేర్చుకోండి.

నారాయణ—వా, జాతిలక్షణము నిలిపినావు. ఇట్లే నూతనంస్తుధిలు (పాపతో) రేపునాయంత్రము ఆటుగంటలకు సిద్ధము.

(వెడలిపోవును.)

పాప—చతురిక, బండి త్రిపుమను.

చతురిక—సరే. (వెడలిపోవును)

పాప—రానే తల్లీ, రా. వెన్నిధిని నీవశము చేస్తున్నాను. ఏమి చేస్తావో తెలియదు. మన కిచ్చు రెండు వేలూ గాక కేశవరావువద్ద పడునైదువందలుంటాయి. చీరల కనియో, రైకల కనియో, పాడవల కనియో, వాఁలూ చేయియైన లాగవలయును. మొగమోటము వలదు. మొగమోటమునకును మోతు ముగిసిన దూరము.

తెరచింపవలెను.

ద్వితీయాంకము—ద్వితీయరంగము

(బసలో పడకటింట కేశవరావు ప్రవేశించును)

కేశవరావు—(స్వగతము) ఎంతపని జరిగినది! నావంశమెక్కడ? బోగమునా కి కన్నెటికము నేముట యెక్కడ? నాలుగుదశములనుండియు ఈ విషయము నాచ్చుననుసరకు తప్పదునే యున్నది. నారాయణరాస్త్రి) స్నేహము లేకున్నచో భాగ్యముండకపోవునేమో? పరశ్రామిని కన్నెటి చూడనివాడు కన్నెటికమునే చేయుట ఎంతైన వింతయే. (నవ్వుకొని)

పాపము లక్ష్మీ నేను చెప్పినదే నమ్మి నాకొఱకు ఎదురు చూచుచుండును. గాని ఆమె యెంత అమాయకురాలు? నేననిన ఎంత భక్తి? ఎంత ప్రేమ?— అయితే నేనువును క్రొత్తగా చేపట్టిన కనకాంగిగూడ అట్టిదే. కన్నెటికిము సేయుట నావంశమర్యాదకు తగనిదైనా కనకాంగిపండ్లపిల్లపూత్రము దొరకదు. (శరణంపము గావించి) అయిన దేమో అయిపోయినది. ఇక నెప్పుడు ప్రాత సంగతి యెందులకు?

(అప్పుడు నారాయణశాస్త్రి ప్రవేశించును)

నారాయణ—రావచ్చునా పంతులుగారూ, వెద్ద తగవు వచ్చిపడినదే.

కేశవ— ఏమిటవీ?

నారాయణ—కీళ్లంతా చూచుచుండగా మీరు నాకు నూటపదార్లు ఇచ్చుట మంచిపని కాలేదు. బామాయమాత్రము ఇచ్చి అప్పటికి ఊరుకుండు వలసివడి.

కేశవ— మీనూటపదార్లకోసము ఇప్పుడు తగవు పెట్టుచున్నవా రెవరు?

నారాయణ—తగవున్న తగవా? పాపగోల పట్టజాలకుండ యున్నది.

కేశవ—పాప దానిలో వాటా పెట్టుచునునా యేమి

నారాయణ—దాని మొగము దానిలో వాటా యేమిటి? కాక అది గితే మాత్రము నేను పెట్టెదనా?

కేశవ—ఇక నేమి? తనకుగూడ నూటపదార్లు కావాలంటుందా యేమిటి?

నారాయణ—తమకు బోధపడని దేమున్నది? అదే సంగతి. లేకలేక కలిగిన పిల్ల. అదేనా ఒక్కపిల్ల. ఎప్పుడెప్పు డని కన్నులు కాయునట్లు వేచి యుండగా నేటికి కన్నెటికపు మహోత్సవము. ఒక్క నూలుచీరగడ్డ ముసలిదాని మొగముమీద కొట్టినా రంటుంది.

కేశవ—నివాసిపల్లెములో ఏబది రూపాయలు ఉంచితమే.

నారాయణ—అ. నేడే అన్నాను. అంటే అదేమన్నమాట? ఒకటి ఉంచినా, నాలుగు ఉంచినా, నూటపదాల్గు ఉంచినా, నివాళిపట్టెము నివాళి పట్టెమే. మఱి నాకు బహుమతి, యేదంటుంది.

కేశవ—బాగానేయున్నది.

నారాయణ—పొన్న బాగా? అంతా బాగానే యున్నారు. మధ్య ఈపిడుగు నామీద పడింది.

కేశవ—ఏమంటుంది?

నారాయణ—ఏమనట శేమున్నది? ఎన్నిసార్లు లెక్క చూచినా అదే. ఆయ్యగారు ముప్పదిరూపాయల బాహురు, నూటపదాల్గు ఇవ్వగా : డి, పెళ్ళిడు లేకుండా పుచ్చుకొని మీరు నిమ్మరు నీరుపోసికట్లు ఊరకున్నారు. నాకు ముప్పదిరూపాయల నాలుగైదుమాత్రమే యిచ్చి యూరకుం డడగా విందుగూడ జరిగినట్లు అంటుంది.

కేశవ—మఱి యేమి చేయవలసినదని దాని భావము?

నారాయణ—నేను కనుక చెప్పి తన కేమి అున్నించలేదని. ఇంకో సంగతి. మహారాజులాగ ఆయన—అంటే తమరు—ఉండడగా పాదసేవకు రాండ్రము మేము ఉండడగా మధ్య మీరెవరు? మీరు చేసిన నిర్వాహకత్వ వేమున్నది? నిండు లేకపోతే మాత్రము మాకీవ్యవహారము కుదరదా? మేమే పోయి ఆనాహారాజుకాళ్లమీద పడి స్రస్థించుకోలేమా? అంటుంది. ఇవ్వక పోయినా తమరు మహారాజులే. మీరన్నా, నాళ్లన్నా, మధ్య నన్నేకదా?

కేశవ—అదేమిటి? విమ్ము నేనేమన్నాను?

నారాయణ—అట్లే, అన్నా రని కాదు బాబయ్యా, అనినా అనకపో యినా రాయబారుల స్థితి అట్టిదని విశదమునిమిత్తము నానవిచ్చేసికొన్నాను. కేశవ—నరే ఇట్లు చెయ్యవలసిన దేమో చెప్పండి.

నారాయణ—ఏమున్నది? ఇంకా కనకాంగి యేమయినా తమలో

యాసంగతి చెప్పినదా?

కేశవ—(సన్ని) అమాయకురాలు. దాని కేమి తెలియన?

నారాయణ—(స్వగతము) ఇప్పుడమాయకురాలే. (ప్రకాశము)
అయినా కదలింపు మాడండి.

కేశవ—సరే.

నారాయణ—చిత్తము. అయితే బాబయ్యా, ఒక్క మనవి. పాపము
చతురిక వట్టి అమాయకురాలు. అది మీకు శేనే చాకీరికి లెక్కలేదు. దానికి
మాస్రము మఱి పది రూపాయలు అదనముగా యిచ్చి సంతోషపెట్టవలెను.

కేశవ—అట్లే చేయడము.

నారాయణ—అయితే యాసంగతి మాత్రము మళ్లముప్పి ఉన్నదే
పాప? దానికి తెలియనియకూడదు.

కేశవ—ఆవున—అట్లే

నేపథ్యమున

చతురికా, పంచదార చాలదంటే అంతేనేవంటే?

నారాయణ—తిమకు ఫలహారము, కాఫీ, పట్టుకొని కనకాంగి వచ్చు
చున్నది. మఱి నాకు సెలవు.

(నారాయణశాస్త్రి వెడలిపోవును)

నేపథ్యమున

ఎంతసేపూ, మగనికి ఫలహారము, తనకు ఉపాహారమును. కన్నశల్లి
ముండసంగతి చూడనక్కఱ లేదు. నానాపట్టు పని పెంచినందుకు ఇట్లు
కావలసినదే.

(అప్పుడు పల్లెములో ఉపమా, పద్దు మన్నగునవి ఉంచుకొని

చెంబుతో కాఫీ పట్టుకొని కనకాంగి ప్రవేశించుచున్నది)

కనకాంగి—(రుసరుసలాడుచు) అబ్బో, ఎముకలు కొలుకుకొని తిను
చున్నది యీమూడ. ఎంతసేపూ ఒకశే గోల. (అని తెచ్చినవానిని బట్ట

మీద నుంచి పైటచెఱచు మొగమునకు కప్పుకొని పట్టున కేశన గానభూమిలో కూర్చుండి మొగ నుంచి భుజముమీద నానుకొని చేతులు మెడకు పెనవేసి ఈనుసరిముండతో నేను వేగి లేను. మనము ఇంటికి పోదాము రండి.

కేశన—(కనకాంగి ముఖమును ఎగటకు శ్రీశ్రుకొని ముంగురులు నిమగ్నము) వెట్టిగానా, మన మింటికి బోయిన మీయమ్మమాత్రము కాదా?

కనకాంగి—(శరము వంచుకొనియే యుండి) మత్తుక్కడకైనా తీసి కొనిపొండి నన్ను.

కేశన—ఇప్పు డేమి వచ్చినది?

కనకాంగి—దారికి ఒహుమతీ కావాలట. నాకు రెండువేలు, కాస్తురి గారికి నూటపదాల్గు ఇచ్చేరట. తన్ను చూడలేదట. ఒక చీరమాత్రము మొగ మన కొట్టివారట.

కేశన—నివాళిపల్లె గులో ఏబదిరూపాయలు వేయలేదా?

కనకాంగి—(ముఖము పైకెత్తుకొని) వాని బాజీవానిదేనట. అని నివాళి యిచ్చినందుకు తిప్పగట.

కేశన—మఱి యిప్పు డేమి చేయవలయును?

కనకాంగి—ఏమివాడు. గవ్ చిప్ గా ఊరకాండి.

(నేపథ్యమున)

౧ పాపమృషిపిమ్మనూ, కాఫీపుచ్చుకోదానికిరా.

త కాఫీలాగే పున్నది నాబ్రతుకు. కాఫీ పుచ్చుకునే యోగముంటే నాకు చిన్న శన మెందుకు చేస్తారా?

కనకాంగి—(ద్వారముదెసఁజూచి) నీబ్రతుకునకు చిన్న శనము వచ్చినది ఎన్నేళ్లు వచ్చినా అదే మాట. (కేశవరావుతో) ముసలిముండకు ఒక్క డమ్మ డీ యివ్వవద్దు.

కేశవ—లేకపోలే నన్నూ, నన్ను ఇట్లే పీసుకొనితిరుచుండును. స్వేచ్ఛ గా నుండా మరి యిక్కడకు రాంగాయెక్కడఁగూడదయ్యపుపోతై లేయ్యు?

కనకాంగి—చేతిలో డబ్బు ఉన్నదో లేదో. క్రొత్తదానిని ఇంటికి వెళ్లేదాకా ఎంతో కొంత చేతిలో ఉండట వలచిది. ఇంటికి వెళ్లి సిగవ ఏమవుతా? అని ఎప్పుడో అప్పుడు అప్పటిది. నేడే యిస్తానో, లేదే యిస్తానో అని మూడుగ్రులు చూచి దటం నకేసి దూచినవారు లేవో యే రట. నాలుగోనాడు తల్లవంటిది. అప్పుడే తివు. రాకానిముడ కాఫీ అయినా పుచ్చుకోకుండా దీని మొగాన ఒహమతీ గ్రవ్యరించా లంటుంది.

కేశవ—ఎప్పుడైనా తప్పిందే. ఇదిగో తాళము. నూలురూపాయల నోటుకట్టి, చిల్లర రూపాయలు పనాటు తీసి యిచ్చిరా.

కనకాంగి—నాచేతిలో నేనీయను ఆపాడునుండకి. మీరే ఇచ్చు కోండి. (అని కేశవరాయని చేతిని త్రోసివేయును)

కేశవ—అయితే కెత్తై తీసి నాచేతికి ఇమ్ము. ఇదిగో తాళము పుచ్చుకో.

కనకాంగి—చేతిని మఱల త్రోసివేసి చురుచుఱుచుచు) కాఫీ పుచ్చుకొనీదాకా నైనా ఉండగూడదా యేమిటి? ఊరుకోండి కనిగత నేపు తరువాత నన్నవతలకు పోనిచ్చి యిచ్చుకోండి మీఅల్లగారికి.

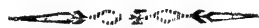
కేశవ—ఎప్పు డిచ్చినా మీ నుమ్మ నాకు అల్లగారే.

కనకాంగి—(చిరునవ్వుతో కేశవరావు బుగ్గమీద పొడిచి) ఏమి టాగొంటెమాటలు!

తెర దించవలెను.

తృతీయాంకము—ప్రథమరంగము

కేవలరావు గృహము

(కచేరీసాగడిలో కేవలరావు తండ్రి రామదాసు ఒక సిద్ధాంతి ప్రవేశింతుడు. సిద్ధాంతి జాతికము చూచుచుండును)

రామదాసు—సిద్ధాంతిగాయా, రాజయోగముల కేమి లెండు. ఆవయోగము లేకున్న సుయోగ మున్నట్లు. మీరు నేనేమో గొప్ప ప్రయోజకుడే నుండెదననిచూచుచున్నాడు; గాని పిత్రార్జితము తక్కువేనేమియు నెఱుంగను.

సిద్ధాంతి—పిత్రార్జితమును భద్రము చేయుట గొప్ప ప్రయోజకత్వము గాదా?

రామదాసు—అట్లయిన మీమాట యథార్థమే. నేను సొంతముగ నొక్కకారుయిన సంపాదించి యెఱుంగను. అట్లు పైకృతమగుననతిని గవంతయిన పాడుచేసి యెఱుంగను. జపతపములతోడనే నాకు కాంము సరిపోవుచున్నది. ఇంక లౌక్యవ్యాపారములు నేయుటకు అవకాశ మెక్కడిది?

సిద్ధాంతి—మీది యోగజాతము; గావున కష్టపడి యెఱుంగరు. దేశేంద్రవైభవ మన్న మీదే. ఏడీ మనవైదికులలో మీయంత యదృష్టవంతునిఁ జూపుడు.

రామదాసు—ఏమి యదృష్టమండీ! ఈజగత్తంతయు కేవలము మిథ్య. ఇది యథార్థ మనుకొని భోగము లనుభవించువాఁడు అముష్మికజ్ఞుఁడను లేని కిరాతుఁడు. కేవలము నిర్విపాత్నుఁడు.

సిద్ధాంతి—(స్వగతము) ఈఁడ డిట్టివాఁడు కావుననే అపారధన మొనరించుట కెన్నో అవకాశము లుండినను ముక్కుమూసికొని కూర్చున్నాఁడు ఎట్టికారమును గలవాఁడు అట్టివాఁడు లనే బోధించును. (ప్రకాశము) మీరు

చెప్పినది యథార్థము; గాని జగన్మిత్రావ్యభాసము పురాకృతపుణ్యఫలములన గాని కలగదు.

రామదాసు—ఆవిషయ మంతటితో కట్టిపెట్టదము. నాకిప్పుడు కా వలసినది వేఱు. అటువది యేండ్లు గడచినవి. కశీత్రవియోగము గలిగినది కుఱ్ఱవాఁడు పెద్దయై నేఁడో రేపా సంసారభారమును వహింపనున్నాఁడు. ఇప్పుడైన నాకు సన్న్యాసయోగ మున్నదా లేదా?

సిద్ధాంతి—(జాతకము చూచి వ్రేళ్లు లెక్కించి ఆకాశమువంకఁజూచి) ఆసన్నమై యున్నది.

రామదాసు—అనఁగా?

సిద్ధాంతి—కొలదికాలమునందే మీకాయోగ మున్నది.

రామదాసు—సిద్ధాంతిగారూ, మీరు నిజమే చెప్పుచున్నారా?

ఆ. వె. ఎప్పుడు సన్న్యాసింతు—నీఘోరసంసార

జలధిదాటి యెప్పుడు సౌఖ్యపడుదు?

నేఁడో, రేపా, దినము నిర్ణయింపఁగ లేరా

అవధియైన బాధపుఁడంటె చాలు.

సిద్ధాంతి—(స్వగతము) ఈయనకు సన్న్యాసముమీఁద వెంట కాంటి యున్నది. జాతకమున సన్న్యాసయోగము గలదు; గాని తుదికు భ్రష్టుఁడగునట్లు తోచుచున్నది.

రామదాసు—ఆలోచింపుఁడు. తొందరవలదు. సంకేహము వలదు. మొగమోటమి వలదు.

సిద్ధాంతి—(మఱల యోచించి) కాపియవస్త్రములు ధరించియుండఁగా నెలలోపున మిమ్ము చూచెదను.

రామదాసు—(బ్రహ్మానందముతో) నిజమేనా? నెలలోపుగనేనా? సిద్ధాంతిగారూ, మీమాటయే నిజ మయినచో నీక నాకును మీకును నేఁటి తో బుణము తీసిపోయినట్లే గదా? మిమ్ము సత్కరించుట యెట్లును తప్పదు.

మీమాట యథార్థమో దృఢయో పరీక్షిత మేన్ను—ఇట్లాలున సత్సాధిని నై నవో నప్పు డేమి చేయుటకును లేదుగదా? కావున నిప్పుడే కానిండు (సందు కాపెట్టె లెఱచి) పదిరూపాయలే యున్నవి. ఇవే స్వీకరింపుడు.

సిద్ధాంతి—(పుచ్చుకొని) మీనంటివారు నాప్రజ్ఞను పరీక్షించుటయే పది నేలు. అయినను ఓదివాడను; గావున సత్కాము పొందికలసివది. (అని పుచ్చుకొనును) ఇక, నెలవు.

రామదాసు—చి త్తము. లెలుచు దగ్గన మీయవలెను.

సిద్ధాంతి—తమ నెలవునకు ఓర్చుడను.

(వెడలిపోవును)

రామదాసు—(స్వగతము) నెలలో సత్సాధినియొగ మున్న దనియో యాయన చెప్పెను? ఇది యేమగునో? అట్టా సుసార మెంత నిస్సాగము

వెంకన్న—(ప్రవేశించి) రెండు జాబులు వచ్చివి. టసాబంత్రోతు నిన్న నే యిచ్చినాడు. (ఎదుట నుంచును)

రామదాసు—నేను రాత్రియే వచ్చియుండగా నప్పుడేల చూపలేదు? వెంకన్న—మఱచితిని.

రామదాసు—సరేపో.

(వెంకన్న నిష్క్రమించును)

రామదాసు—(ఒకజాబు విప్పి చూచి) ఈగ్రామవాసుల కెప్పుకను సొమ్ము పంపు మనియే గోల. (దానినిక్రింద నుంచి రెడవజాబు విప్పి) ఏమితి? “మీకుమారుని ప్రసర్తనమును గుఱించి నుండేపించుటకు మీకు ఎప్పుడయిన హేతువులు కనబడినవా?” యని ప్రశ్న. దీని కర్థ మేమి? కేశవుని ప్రసర్తనమును గుఱించి యిప్పుడేమి గందరగోళమునచ్చినా? ఇంతకు ఈజాబువ్రాసిన యాతఁ డెవఁడు? (కండ్లుచికిలించుకొనుచుఁ జూచి) చిక్కుఁజూలిన సంతకమువలెనే యున్నది. మొదట చూచిన ఇగ్గి ఘట. సంకేతము నసింద్రావ్రాత (మఱచుకొని) సూర్య,.....మూర్తియా? ఇదిమి యిట్లాములు అయిముకొని

పోయినది. (బాసగా నూచి) ఏమిచిన్నది. వారాయణకు పచ్చిన పాక్షా యివి? న్యాయవాది గమస్తాగాఁడు వీఁడు. జాబు చూతము.

“నిన్న మధ్యాహ్నము బజారులో మీకుమారుఁడు కాన్పించినాఁడు. కూడ నొక అరుణి యున్నది. మొదట మీకోడలనుకొంటిని. కేవలము కుల స్త్రీల కుచితముగ లేదు. వారిగురువును ఒక యింగ్లీషుడు కాణమునకుఁ బోయిరి నేను సందేహించి వారు వెడలిపోయిన తరువాత వాకబు చేయఁగా మూఁడు వందలరూపాయలకు పట్టుకుడ్డలు తీసివట్లు తెలిసినది. సొమ్ము ఆశఁడేయిచ్చెను. ఓల్లు ఆస్త్రీ శేర నున్నది. దుగ్గిరాల కనకాంగి యట. ఆమె యెవతే? నేను భ్రాంతిపడినచో తుమిరపవలెను.

సూర్యవారాయణమూర్తి”

(జాబు క్రిందఁబడనేసి) ఏమిది? దుగ్గిరాల కనకాంగియూ? మూఁడువందల రూపాయలకు పట్టుకుడ్డలా? కేవలము కులస్త్రీల కుచితముగ లేదూ? ఈయూరున, దుగ్గిరాల, అను నింటిపేరుగల వారఁకాంతలు కలరు. కనకాంగి యెవతే? (ద్వారము దెసఁజూచి) ఎవఁడురా?

వెంకన్న—(ప్రవేశించి) ఏమి కలవు బాబయ్యా?

రామదాసు—సూరయ్యను తీసికొనిరా.

వెంకన్న—ఏసూరయ్య బాబూ,

రామదాసు—హాస్యగాఁడురా. ఎఱుంగవు?

వెంకన్న—ఇప్పుడే ఈపీఠిని వెళ్లుచున్నార.

(అనిపోవును)

రామదాసు—(స్వగతము) మనస్సు కలఁగిపోవుచున్నది. కేశవునిమతి చలించినదా?

(అప్పుడు సూరయ్య ప్రవేశించును)

సూరయ్య—ఏమి బాబయ్యా, సెలవు?

రామదాసు.—ఏమీలేదయ్యా; మాబంధువుల యింట శుభ కార్యములు

మేళము కాకలె నట.

సూరయ్య—అధ్యంతర మేమిటి బాబూ? నీలాచలము మేళము ఉన్నది సుభద్రాగిరిము మేళము ఉన్నది. వీరభద్రము మేళము ఉన్నది. వేంకటరత్నము మేళము ఉన్నది. తూణిక్కము మేళము ఉన్నది. మార్గకాంతము మేళము ఉన్నది. అమ్మిణ్ణి మేళము ఉన్నది. శ్రీనిరాజము మేళగూడా ఇక్కడనే ఉన్నది. ఇంకా చిల్లర మేళాలు చాలా ఉన్నవి. ఏది చూడమన్నా తమ పెంపునకు జడ్డులేదు.

రామదాసు—మీరే మేళములో నున్నారు?

సూరయ్య—ఈయెందు విడిపోయినాను. కొందఱు సానులు కోరు మన్నారు. ఇంకా ఎక్కడా కదరలేదండి.

రామదాసు—ఏమయ్యో హాస్యములో పూర్ణవిద్వాంసుడవు. నీకే ఇట్లు రికామిగా నుండవలసివచ్చినదా?

సూరయ్య—ఏమి విద్వంసు బాబయ్యా? తమవంటి ప్రభువులు సభలలో కూర్చుంటే మానివేసిన పిదప విద్వంసుమాచేవారే లేరు. అందులోనూ వీరేశలింగముగారుబయలుదేరిన తరువాత ముఖ్యముగా నాకొకటిపరమము వచ్చిన పిదప విద్యలను చూచువారే లేరు. పిల్లలు అందముగా ఉంటే చాలును. ముతక గుడ్డలు కట్టి గాంధీ పాటలు పాడితే చాలు. ఈబెబ్బతో ఇప్పుడు అంతా నాయకురాలే. అంతాహంగుదాలే. మావంటివాళ్ళకి ఇప్పుడు ఆదరములేదండి.

రామదాసు—సరే. ఇప్పుడదంతా యెందుకు? మీరు చెప్పిన మేళము లేమీ పనికిరావు. దుగ్గిరాల కనకాంగి యట. దాని మేళము కావాలి.

సూరయ్య—చెప్పడము మఱిచితిని. అది మంచిదే. తెలియనదే. మఱి ఒక దశ వెలిగించ గలిగినదే; మనయింటికి వస్తూ పోతూ వుండే నారాయణ శాస్త్రులుగారు దానికి సంస్కృతము చెప్పివారు.

రామదాసు—(చకితుఁ డగును)

సూరయ్య—దానికీ, నాకూ మాటలు లేవు.

రామదాసు—(స్వతము) కనకాంగిది యాయూరేనా? నారాయణ శాస్త్రి దానికి గురువా? శాస్త్రి గొంతకు కోసి శాఁడా? (ప్రక శము) దాని మేళము కావలెను. మతియెట్లు?

సూరయ్య—అయినా అది యిప్పుడు గ్రామములో లేదండీ.

రామదాసు—(స్వతము) గ్రామములో లేదూ? అన్నీ యాబాబునే ధృవపఱచుచున్నవి. (ప్రకాశము) ఎక్కడ నున్నది?

సూరయ్య—చెన్నపట్టణము వెళ్లినట్లు తెలిసివూ.

రామదాసు—(స్వగతము) చెన్నపట్టణమే వెళ్లినదా? ఇంక సందేహ మేల? హా, నాయకస్థ,

ఆ. వె. చెడెను సుతుని గుణము చెడెను ధనం బెల్ల

చెడెను గౌరవస్థు చెడెను కొంప.

గణిక కోడ లయ్యె తనయుండు విటుం డయ్యె

కూలంబడిలి సరికకూప మందు.

ఇంతకంటె మరణము మేలుగదా?

సూరయ్య—ఏమి సెలవు బాబయ్యా?

రామదాసు—కనకాంగి చెన్నపట్టణము వెళ్లి యెన్ని దినము లయినది? ఏల వెళ్లినది?

సూరయ్య—వెళ్లివెలయైనది.

రామదాసు—(చకితుం డగును)

సూరయ్య—ఏదో జబ్బు చేయఁగా బాగుచేయించుకొనుటకు వెళ్లినట్లు తెలిసినది బాబయ్యా.

రామదాసు—(స్వగతము) సరే. కేశవుండు వెళ్లిగూడ సెల యైనది. జబ్బుచేసినదా? బాగుచేయించుకొనుటకా? (ఉద్వేగముతో) కాదు. కన్నెతి కము చేయించుకొనుటకు.

సూరయ్య—ఏమి సెలవు బాబయ్యా?

రామదాసు — సరే వెళ్లండి. ఈ సంగతి వానికి వ్రాసి జవాబు లెప్పించెదను.
 మానగ్యు — చిత్తము. తగునాత నాకే వత్తమానము చేయించండి, ఏదో
 యొక మంచిమేళము రాయితీగా కుదరగదన.

(వేలిపోవును)

రామదాసు — (స్వగతము) ఆహా, దైవమాయ

ఆ. వె. తలచుకొనిన ఫలము లెప్పించుకొనిపోవు

దలచుకొని వెల్ల దారెల్లు;

వాని కురియు ననిన వడగండ్లు పడు; పిల్ల

పిడుగు పడను, నీచు పెద్ద గాల్లి.

నాకొడ కు మంచివాడని నలుకరిలోను పొగడితిని. ఇప్పుడు పడు
 గురు నాకొడుమను నాయెదుటనే తెగిడుదురు. ఇంతకంటె శృంగభంగ మే
 మున్నది? పన్నీటి జల్లున కానింపగా క్రొంగిన యాముదపువాన కురిసివది.
 మంచిగంధపుకట్టె యనుకొనగా మిట్టానై నెత్తిమీద పొడిచివది. దీపము
 అంధకారమును తొలగించు ననుకొనగా కొంప బూడిద చేసినది. హా,
 తల తిరిగిపోవుచున్నది. (నైకినూచి) నారాయణశాస్త్రి, నానలసారమును
 నట్టెటం గలిపితిగదా? (ఉద్వేగముతో) బీదవాడట. పండితుడట. ఆశ్రీతుం
 డట. తలచుకొనిన ఒడలు మండిపోవుచున్నది.

గీ. మేకయై వచ్చి పులి యయి విడిదం బడియె,

కుక్కయై వచ్చి సింగమై కొంపములచె,

శాస్త్రీయై వచ్చి శస్త్రమై చక్కడంచె

ఆశ్రీతుండ నంచు కాలాగ్నియై దహించె.

ఇరువదిరూపాయలు బహుమానము గొనిన శాస్త్రీయ! వీడు? మంచి
 యాశీర్వచనమే చేసినాడు. ఫలము ప్రశ్నోత్తముగ — ఇహమనందే —
 వెంటనే కరిగివది. ఆహా! తిన్నయింటి వాసాయి లెక్కించుట! ఎక్కడి
 విశ్వాసము? ఎక్కడి న్యాయము? అన్యోమయ మయిన విద్యయందు

ఃపమునూడ సమానముగ నున్నదిగదా?—ఘో, ఈప్రపంచముగతియే యిట్టిది.
(యోచించి) కాని కేశవునకు ధన మెట్లు వచ్చింది?—పిల్లలమీదారునకు
ధనమున కేమి లోపము? కలరుగదా తేలికద్రవ్యము నాటపండి జపించి
కొంపలువీయు ధనికుని? (మఱల యోచించి) ఇంట కేమైన దొంగళము
జరిగియుండునా? సందేహ మేల? కలదుగదా నోరెలుంగు ముద్దరాలు, నగ
లతో నిండి పూచిన తంగేడువంటి లక్ష్మి, నాగారాయణోడలు? కేశవునకు
వెళ్లిన నాటసుండియు, ఆమె యొడలోమీద నగ లుండుట చూడలేను. ఆమె
పతి యూరున లేవండుటచే నగలను ధరించుట లేదా? చొంగలెవలడుటచే
ధరి చుట లేదా? అరయవలెను. (అని లేచి పరిక్రమించి) ఆమె యాపు డేమి
చేయుచుండునో? ఒక్క అడుగు వెనుకకు పోయి అయినను సుఖించుట
కిది సమయము గాదు. (అని మేప మెక్కివచ్చుట నభ్యసించి చూచి) అంతః
పురము నిశ్శబ్దముగా నున్నది. పిలిచెదను. (ముందుకుచూచి) పార్వతీ,

నే పద్మయన

బాబయ్యా, వచ్చుచుచున్నాను.

(తలుపు తెఱచుకొని పార్వతీ ప్రవేశించును. మంగిముమీదకూర్చుండి
లక్ష్మి కాన్పించును)

రామదాసు—నేను లక్ష్మిని జూడవలెను.

లక్ష్మి—(స్వగతము) ఇప్పుడిది యేమి?

పార్వతీ—దయచేయవచ్చును. (లోకం బోయి) మామగారు వచ్చి
నారు. లేళ్లీ!

రామదాసు—(ద్వారముచెంతకు వచ్చి) అమ్మా, లక్ష్మీ.

లక్ష్మి—(స్థిగతా) ఎందుకు మామయ్యా?

(మంచము దిగును)

రామదాసు—ఏమియు లేదమ్మా, నీనగ లన్నియు నొక్కమాటు
చూడవలెను.

లక్ష్మీ—(స్వగతము) ఇప్పుడు నగలపని యేమివచ్చినది? (ప్రకాశము) మామగూర్చి తెచ్చుచున్నాను. (అని వెట్టై కెఱచి ఎదుట నుంచి జనాంతి కముగ పార్వతితో) ఎందులకో నీవు ఎఱుంగుదు వటే?

పార్వతి—ఏమో నమ్మా,

(లక్ష్మీ పార్వతి మాట రామదాసువినె నేమో యని చకితయై బోను గఱచి జంకెనచూపులతో పార్వతి నదలించి వోరుమూసి వడిలును)

రామదాసు—ఏమియు లేదమ్మా, నిన్నరాత్రి యీసగల అన్నియు దొంగలు దోచుకొనిపోయినట్లు స్పష్టమయినది. నామనస్సును నేను నమ్మ లేక చూచితిని.

పార్వతి—(సిగ్గును, ఆనందమును అభివ్యంజించుచు) బాబయ్యా, ఒక సంతోషవార్త.

(లక్ష్మీ అదియేమో అని చెవులాగ్గివినును)

రామదాసు—అదియేమో చెప్పుము.

పార్వతి—ఇంక ఆఱుమాసాల్లో మీరు మనుచుని యెఱ్ఱుకొంటారు.

లక్ష్మీ—(జనాంతికము) ఓసీ, ప్రేలరీ, ఇదంటే? (అని పార్వతిబుగ్గల మీదపడిచి దూరమున శరమువంచుకొని నిలుచును)

రామదాసు—(స్వగతము) అగ్గిగుండములో చందనచర్చ. ఈశ్వరా, నీనిగ్గయ మవాజ్మాననగోచరముగదా?

చ. బ్రతుకు ఘటించు నోషధి కరాళవిషమ్మున, ఉక్కు-తీవలం

దతిమ్మదునాదమున్, దహనునందు ప్రకాశము, నుప్పునీటిలో

రతనము, లాణిముత్యములు, రాళ్లను కప్పకు జీవనంబులున్

జతురతఁగూర్తు వెయ్యది యసాధ్యము? నీకిక లోకబాంధవా!

పార్వతి—(లక్ష్మీచెంతకుఁ బోవును)

లక్ష్మీ—(పార్వతి బుగ్గలు నులిమి జనాంతికము) ఆమాట యిపు డెందులకుఁ జెప్పితివే?

పార్వతి—(జనాంతికము) తప్పే మమ్మా?

రామదాసు—(స్వగతము) ఇంక నేమి చేయుదును? హా, యింక నిక్కడ నుండలేను. (అని మెట్లు దిగుట నభినయించును)

లక్ష్మి—(జనాంతికమున) నేడు మామయ్యవారిక 'మెట్లో' యున్నది చాటున నుండి కనిపెట్టిరాజే. (అని పార్వతిని ముందుకు గంటును)

పార్వతి—సరే. (అని బయలుదేలును.)

రామదాసు—(చిగిపచ్చి) కేశవునకు సొమ్మ ఎట్లు వచ్చినది? ఎవరిచ్చిలో తెలిసికొనవలెను. (అని వీధిదెసకుఁ జూచి) అడిగో టపాబండ్రోతు. వానివలన కొన్ని విషయములు తెలిసికోవచ్చును. వెంకన్నా, (అని పిలుచును)

వెంకన్న—(ప్రవేశించి) ఏమి బాబయ్యా?

రామదాసు—వీధిలో టపాబండ్రోతు అట్లు పోవుచున్నాడు. తీసికొనిరా.

(వెంకన్న వెడలిపోవును)

(రామదాసు సందుకావద్ద కూర్చుండును. వెంకన్న టపాబండ్రోతుతో ప్రవేశించును. అప్పుడు పార్వతినచ్చి తలుపుచాటున పొంచియుండును) టపాబండ్రోతు—ఏమి నెలపు బాబయ్యా, (అని చేతులు జోడించి నుదుటి కానించుకొని నిలుచును)

రామదాసు—విశేషములు ఏమియు లేవురా. అయితే మా కేశవరావు దస్తూరీ నీవు ఎఱుంగుదువుగాదా?

టపాబండ్రోతు—అయ్యో, బాబయ్యా, అంతమాత్రమే తెలియదా?

రామదాసు—ఆతనిపేర ఇక్కడ నుండి ఏమయిన జాబులు పోవుట గాని ఆతనివద్దనుండి యిక్కడకు—నాకుఁగాక—మఱియొప్పుకైన జాబులు వచ్చుట గాని జరుగుచున్నదా?

టపాబండ్రోతు—లేకేమి దొరగారూ, వారముదినాలక్రిందట నాచేతులతో నేను చిన్నదొరగారి సంతకముతో వచ్చిన రెండు జాబులు ఇచ్చేను

సుబ్బసెట్టిగారికి. నువ్వీ—(అగ్గోక్తి)

రామదాసు—(నకితుండై) సుబ్బసెట్టికా?

టపాబంట్రోతు—చిత్తము బాబయ్యా

రామదాసు—(స్వగతము) సుబ్బసెట్టిగూడ ఈట్రులోఁదేరియు
న్నాడా? (ప్రకాశము) ఇంక నేమిరా?

టపాబంట్రోతు—నాలుగుగోబాలనాడు సుబ్బసెట్టిగారు మాకిచ్చే
లోచిన్నదొగారివే నాలుగువందల రూపాయలు కట్టినారండి.

రామదాసు—నాల్గువందలేనా?

టపాబంట్రోతు—ఔనండీ.

రామదాసు—సరే పో.

(టపాబంట్రోతు వెడలిపోవును)

పార్వతి—(స్వగతము) సుబ్బసెట్టి చిన్నదొరకు రూపాయ లెందుకు
పంపినాడు?

రామదాసు—(స్వగతము) ఇక్కడ కంతయులేపోయినది. శేశపునకు
దుగ్బధి పుట్టించినవాడు కాస్త్రీ. అగ్గిగుండములోనికి గెంటినవాడు సెట్టి;
గాని కన్నెటిమనకు నాల్గువందలేమి చాలును? చెన్నపట్టణములో రసికునకు
నాల్గువందలు వెలుకైయినతే చాలనే. ఈనాల్గువందలయినను నాల్గుదినముల
క్రిందట పట్టినవే. పెట కొంత సొమ్ము తీసికొనిపోయియే యుండును.

(అప్పుడు సుబ్బయ్య ప్రవేశించును)

గామగాను—(స్వగతము) ఇడిగో కాస్త్రీ తమ్ముడు సుబ్బయ్య.
వీరిని నిప్పంధించినచో తక్కిన వందలకు లన్ని తెలియును.

సుబ్బయ్య—(స్వగతము) దిన వ్యాపారము తిండికిఁ దెలిసినదియు
లేనిదిగాఁ గనుగొని ప్రదానమును తనకు గాలు వ్రాయుచుండవలసినదిని
కేశవరావు చెప్పెను; గాని నేటికతకును నాకు తీసికొనే లేకపోయినది.

రామదాసు—రావోయి సుబ్బయ్యా రా. కూనో.

సుబ్బయ్య—నేను ఈనడుమ వెలదినములనుండి సరిగ్రామములోనుండుటలేదు. డేనుమా?

రామదాసు—అ మీదయవలన డేనుమే. (ద్వారము దెసఁజూచి) వెంకన్నా,

వెంకన్న—(ప్రవేశించి) ఏమి సెలవు బాబయ్యా?

రామదాసు—తలుపులు బిగించి నాముచ్చెలు తీసికొనిరారా.

(సుబ్బయ్య వెలవెలబోవును. వెంకన్న వీధితలుపులుదీసి ముచ్చెలుతెచ్చి అక్కడనుంచి తాను నిలిచియుండును)

రామదాసు—(ఎడమచేత సుబ్బయ్య జుట్టుపట్టుకొని కుడిచేతముచ్చె యొకటి పట్టుకొని) చెప్పును. నీవును నీయన్న గాఁడును గలిసి కేశవుని విషయమున చేసిన కుట్ర అంతయుఁ జెప్పును. (అని చెంపమీఁద కొట్టును)

సుబ్బయ్య—(వడఁకుచు) నన్నెందుకు కొడతారు? నన్నెందుకుకొడతారు? బాబోయి, బాబోయి, రామదాసు గారు నన్ను నింపేస్తున్నారు. (బొబ్బలు పెట్టును)

రామదాసు—(చెంపమీఁద కొట్టి) నోరు మూసికో. (వేలకు. జరిగిన దంతా చెప్పు.

వెంకన్న—అట్లే లెగనీలక్క చేసిన దొంగతన మేంటో చెప్పుసయ్యా యెముక లిగగది ప్నేను. (తన్నబోవును)

సుబ్బయ్య—ఒరిబోడి, నీవు నన్ను తన్నెద మటరా? (అని వెంకన్నను జూచి గద్దించును)

పార్వతి—(స్వగతము) ఎప్పుడూలేనిది పెద్దదొరగారు నేడిట్లుకోపము చేస్తున్నా రేమి చెపుమా? (ఆశ్చర్యపడును)

రామదాసు—తన్ననా తన్నిచూపునా? ఏదీ? వెంకన్నా, కానీరా.

వెంకన్న—చెప్పుతావా లేదా? యేలాకోల మనుకున్నా వేంటి నాసంగతి? (తన్నును)

సుబ్బయ్య—(గింజుకొనుచు రామదాసుతో) కాపాడిచేత తన్నిస్తావు టయ్యాబ్రాహ్మణ్ణి? నీవు బ్రాహ్మణుడవుకాదా?

రామదాసు—కాపువానిచే తన్నించెదనా? మాదిగవానిచే నీడ్పించెదనా? ఇంకను నీజము చెప్పవా? (మఱల కొట్టెను)

సుబ్బయ్య—నన్నెందుకొడ్తావయ్యా? ఏమి చెప్పమంటావోయేడు రామదాసు—ముందు నోరు సరి చేసికో. (అని నోటిమీద కొట్టి) ఇప్పుడు చెప్పుము. నీవు నీయన్నగారు కలిసి కేశవునివిషయమున చేసిన కుట్ర అంతా చెప్పుము.

సుబ్బయ్య—అయితే సాక కాలముగా విను. నీకొడుకున్నాడే కేశవరావు? నీకుమారరత్నము? నీవంశోద్ధాంకుడు? నీచిట్టిబాబు?

రామదాసు—(నోటిమీద మఱల కొట్టి) అధికప్రసంగము చేయకు.

సుబ్బయ్య—ఆమహానుభావుడు దుగ్గిరాల కనకాంగికి కన్నెటికము చేయడానికి చెన్నాపట్టం వెళ్లేడు. సుబ్బిసెట్టికి నోటు రాసియిచ్చి మూడు వేల రూపాయలు పట్టుకు వెళ్లేడు. అందులో రెండువేలు కన్నెటికపు కట్నం తక్కినవి ఖర్చులకి. అవిచాలక ఉత్తరం రాస్తే సెట్టి మళ్లీ నాలుగువందలు పంపేడు. తెలిసిందా? ఇక చాలా,

రామదాసు—(మఱల నాలుగుదెబ్బలు కొట్టి) ఇక చాలానా? పోబోడీ, (అని త్రోసివేసి) వెంకన్నా, వీనిని వీధిలోనికి గంటివేయరా.

సుబ్బయ్య—(శీర్షముగా చూచుచు నిన్ను, (వెంకన్నను చూపి) ఈవెధవనీ కైదులో పెట్టించేస్తాను చూడు.

రామదాసు—పోరా పూర్వసువాసిని, నీకు దిక్కున్నచోట చెప్పుకో.

వెంకన్న—పిరదు రాసి కుంపట్లో దాఖలు చేసుకో తీరుస్తది.

(ఒకచెంపకాయ కొట్టి వీధిలోనికి త్రోసివేయును)

పార్వతి—(స్వగతము) అదిరా, ఎంత పని జరిగింది?

లక్ష్మి—(ప్రవేశించి తలుపునాటున నిలిచి చిటికెలువేసి పార్వతిని

లిలిచి బనాంతికము) అగందరగోళ మంతా యేమిటి?

పార్వతి—(బనాంతికము) అది చాలా వుంది. ఇక్కడగాదు. చెబు
తానురా కన్య,

(ఇగువరు వెడలిపోవుదురు)

వెంకన్న—ఏమిటి బాబయ్యా యిగోరకలి?

రామదాసు—ఇదియా? ఇది ప్రళయాగ్నివిద్యుచ్ఛణము. నీకు తెలి
యదు పో.

వెంకన్న—(వెడలిపోవును)

రామదాసు—(స్వగతము) అంతయుఁ దెలిసినది. హా, ఇకనేటిబ్రతుకు
ఏటి సంసారము? ఇక నిక్కడ నుండిన లోకులు నెత్తివీచిన పెండ్రిక
లుండనీయరు. వారిచే ఆయనకు పాదసేవ? (వెడలిపోవును)

తృ తీ యాం క ము—ద్వితీయరంగము

అంతఃపురము

[మంచముమీద కూర్చుండి లక్ష్మీ, చెంత నిలిచి పార్వతి ప్రవేశించురు]
లక్ష్మీ—పార్వతీ, నీవెఱిగినంతవఱకు నేనెప్పుడయిన నాధునికు
వ్యతిరేకము చేసితి నేమో చెప్పగలవా? లేకుంటే ఈప్రళయమేల కలుగ
వలెను?

పార్వతి—మీమ్మీద బోసా లెంచేవారు పురుగు లోడి చస్తారు
చిన్నిదొరచేసిన యీపనికి నారాయణశాస్త్రులుకంటే కారణ మెవరున్నారు?

లక్ష్మీ—మెన్న—సంతాంతిపండుగు నాడు నాధుని నాచేత
శాస్త్రునికు ఒక కాసు ఇప్పించెను. శాస్త్రునికు నేనేమి అపకారముచేసినాను.

పార్వతి—మీరు చేసిన దానం ఇట్లు ఫలించినది.

లక్ష్మి—బొనుసార్వతీ, బొను నాదానా శిట్లు ఫోంచినవి. నానోము శిట్లు ఫలిచినవి. నాపూజ శిట్లు పణమించినవి. అన్నిటికంటే నాపాపము ఇట్లు పనికి వ్రచ్చలేదు. ఒకళ్ల నడకూనిన పని యేమున్నది? పరకాంతలనా కన్నెత్తి చూచి యెఱుంగని నాపృథ్వీశ్వరుడు ఇట్లు నారకాంతకు దాసుడంటు యేమి? అగోము నాదుగృప్తును. నాప్రాబ్ధకర్మము. నాపతి మదైకజీవి తుండు అని గర్వించితిని; గాని నానాగుని హృయమునందలి నాపదవిని ఒక వెలయాలు అక్రమి చినది. ఇది నీయాలుమాత్ర మాక్రమింపమా? పార్వతీ! ఇంక నేను బ్రతుకుటకంటె చచ్చుట మేలుగాదా?

పార్వతీ—అమ్మా, అట్లెల శిలించాలి? మీపుణ్యము మంచిదైతే దొరగారి హృదయము వెంటనే సూటిపోగూడదూ?

లక్ష్మి—అదేమి; గావుననే యిట్లు జరిగినది. పార్వతీ, నాకు వార కాంత వశాయా? జీవితేశ్వరుండు దాని నెలవు లేనిదే ఇంక నాతో మాట లాడదూ? ఇంక నాకు నారకాంత పశుబత్తై మిచ్చునా? తోడివారందఱూ ఇంక నన్ను నేలుపెట్టి చూపి ఈయభాగ్యురాలి మగండు బోగముదాని నుంచుకొనినాడని చెప్పుకొందురా? ఓసీ, నాతల తిరుగుదున్నది. పట్టు కోవే. (కన్నలు మూసికొని ఒఱుగును)

పార్వతీ—(పట్టుకొని) అమ్మా, ఏల మోకీ వెట్టి?

లక్ష్మి—(మూర్ఛిల్లిపడిపోవును)

పార్వతీ—అమ్మా(చూచి) ఈమె మూర్ఛిల్లికట్లు ఉన్నది. ఏమి చేయుదును?

(అప్పుడు కేశవరావు ప్రవేశించును)

కేశవ—పార్వతీ,

పార్వతీ—(అటుచూడకయే) పచ్చివా? హా, చిన్నిదొరా, ఎంత పని చేసినావు? చలిరోలువలె ఉండి నసాళ మంటబడిచినావే.

కేశవ—పార్వతీ,

పార్వతి—(చూచి) ఎప్పుడు రాక బాబూ?

కేశవ—ఇప్పుడే వచ్చితివే. వాకిటసాను నడిస్నది. బాగ్రత్త చేసిరా

పార్వతి—(స్వగతము) బాగ్రత్తపడయడానికి ఇంకా సామాను మిగిలేవానింద్రో?

(అని పోబోవును)

కేశవ—ఓసీ, నాయనగా చెక్కడకు వెళ్లివారు?

పార్వతి—(బాపలుముడిచి) ఇంటనే వున్నారు బాబూ.

కేశవ—లేరే. ఇప్పుడు నేను దిగిన బండిమీదనే ఎక్కడికో పోవుచున్నారు. ఎక్కడికో తెలియదూ?

పార్వతి—ఇదేమిటి? ఎవరికీ తెలియదు బాబూ ఎక్కడికి వెళుచున్నావో (స్వగతము) ఇంకాలో ఇదేమి విపరీతము? కెద్దవారు ప్రయాణమేమిటి? (వెడోపోవును)

కేశవ—(స్వగతము) నాయనగా చెన్నిసారలు పోచినా పలుకలేదు. నేను చెప్పేటదికి వెళ్లిన కారణము వారికి తెలిసియుండునా? అందుకే కోపించియుండురా? తెలిసికొడు. (మః దమమీ దనున్న లక్ష్మినిజూచి) లక్ష్మీ నిద్రించుచున్నది. ఈమె పగ లేప్పుడును నిద్రించి యుండును. నేడిది యేమి? నాతోడి వివాహం నలననా? అయియుండవచ్చును. (నవ్వి) పాపము. ఏమియు నెఱుంగని గోల! నేను వెళ్లుట ఈమె కనలార ఎట్లు చూడలేదో అట్లే వచ్చుటగూడ చూడలేదు. ఇంకా గొప్ప మేలే.

(అని మంచము ఎమిపించి లక్ష్మిని ముద్దాడును. లక్ష్మీ కదలక అట్లే యుండును)

కేశవ—[స్వగతము] కెంతో గాఢముగ ముంచిచినను ఈమెమేల్కొనకున్నదేమి? ముగ్ధుడై యుండునా? (సరిక్షించి లల్లయించి కూజాలో మోగముమీద పన్నిరు చిలికి చూచి) లేటికొనుచున్నది. (వజ్రల' ముద్దాడును)

లక్ష్మి—(లేచి కేశవరాయనిఁ జూచి నాథా, వచ్చితివా? అని యా

తని మెడ కాగి చుక్కొని పుట్టి మూర్ఖులును)

కేశవ—(స్వగతము) ఈమె నుజుల మూర్ఖులైనది. ఈమెవిరహస్యమయెంతదుస్సహముగా నున్నది? ఇప్పుడేమి యుపాయము? పాగ్వతీ, పాగ్వతీ,
(అని పిలుచుచు క్రిందికి బయలుదేలును)

తెగదించవలెను

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము

కనకాంగి గృహము

(వసారాలో నారాయణశాస్త్రికి నా ప ప్రవేశింతురు)

పాప—దీనివాలకము చూచిన నాకేమీ తోచుట లేదు. “ఇదేసమయమే, రాత్రీ, పగలూ, ఆయన నిన్ను కనిపెట్టుకొనియున్నంతకాలమే నీవు ఏదికోరినా పచ్చునే. దాటిపోనీయకే” అని యెంత చెప్పినా వినదు. ఎప్పుటి కప్పుడే “ఇప్పుడు గాదు. అదు ల తానులే” అని మొండిమాట పడుతుంది. మీరేనా కనింత కూకలు పెడదురూ.

నారాయణ—పాపా, ఒక్క సంగతి విను. ఎంత సానియింట పుట్టినా మోహమనీ, ప్రణయ మనీ, కొంతకాల మైరాడండక తీరుదు. ఇంతకూకనకాంగి రసికురాలు. కేశవరావుగాని చుక్కని సగసుచు. ఇద్దరుకూ సరిపోయినది మదరాసులో నుండగా ఒకనాడు వారి సల్లాపము వింటినిగదా పూర్వ కవుల వర్ణనమును మించియున్నది. “ఆహా, విధాతి మంచి మిథునమునుకూర్చు” నని పరమానంద మనుభవించితిని.

పాప—మీగురువుమే యింత చేసినదా?

నారాయణ—చివరకు ముక్తాయంపు నామీదనేనా?

పాప—ఇప్పుడే మేల్కొక్కపోతే యెట్లండీ? రహస్యము దాటిన

తరువాత సానిని చూచేదెవరు?

నారాయణ—అది నిజమే; గాని యుక్తా యుక్తవిచారణ వలదా?

పాప—మీదంతా మాటుదారి. ఇంటికి వచ్చినదే తడవుగ రంగయ్య సెట్టి కయిరునేసినాడు. “సంగతి యిది” అని నేను మెల్లగా చెప్పబోగా కనీక “ఉహు” అని గుడ్డొక్కలాగ మొగముత్రిప్పి అసతలకు లేచిపోయినది.

నారాయణ—రంగయ్య సెట్టి అంటే? సుబ్బ సెట్టి కొడుకా? ఏడిచినట్లే యున్నది. వాని యందమునకు, వాని కంఠస్వగమునకు, వాని వాలకమునకు వాని సరసమునకు సాని—అందును కనకాంగి కావలసినచ్చినగా? నీవు బలవంతముగ వానిని యింటికి దెచ్చితోంటే కనకాంగి అన్నహితవు తప్పి పంచము పట్టును.

పాప—మీమాటలు బాగానే యున్నవి. మీజేదాంతాలు, మీమోహాలు, మీప్రణయాలూ నావద్ద చెప్పవద్దు. ఒక్క రంగయ్య సెట్టికల్ల సరసత్వములో పదివేలు సంపాదించవచ్చును. మీకేమి తేలియును ఈరహస్యాలు?

నారాయణ—నాకేమీ తేలియని మాట నిజమే. నీపుణ్యమార్గము ఇట్టి విషయాలు నాకు బోధించకు.

పాప—నాకుఁతురే నేను చెప్పిన మాట ప్రోసివేయుచుండఁగా మీరా వింటారు?

నారాయణ—కనకాంగి నేడెంత బిట్టరిగినినా తుదకు సాటిసానులలో కలియక మానదు. ఆరు మాసములైనా తానును.

పాప—(గుండెలు బాదుకొని) అమ్మమ్మో, అటుమాసాలే? అటుమాసాలు. సంవత్సరములో సగము. మూడు ఋతువులు. మాట యెనుబది రోజులు. అమ్మో. నావల్లగాదు. రంగయ్య సెట్టి కబురు వినినప్పటినుండి నాకు ఏరోజు కారోజే తెల్లవారుట లేదు. కామరాజుగారు కనకాంగిని చూడాలనాగట. కనుకమారిగారు గడుసుకడముగా నాగు. నాకివారు.

శ్యామలరావుగారు చతురకతో ఏమో అనబోయినాడట. వీరింతా కనకాంగికొఱము సాపన్ను చేస్తున్నారే.

నారాయణ—నేను ముగ్ధాడవత్సావము శివశగావునకు ఇట్టి యూహయే లేదు. ఆతనికి నేను అనేకవిధముల బోధించి మెడలు వంచవలసి వచ్చినది. నీవు చెప్పినవా రందఱూ కనకాంగికోసము ఎరురు మానేనారే అయితే కన్నెఱికిము చేయుట కేల ముందుకు రాలేదు?

పాప—కొందఱు తాహతు లేక. కొందఱు స్త్రీగ్రుములేక. కొందఱు ఆసుఖము తెలియక. కామరాజుగారు పదను కహస్యముగా ఒక్కరాత్రి గడపితే “ఇవిగో” అని నూ జేసి రూపాయల నోట్లు మూడు మాపినారు.

నారాయణ—సరే. ఈకమిథులకు అంతముండదు. కనకాంగి సుకుమారురాలు అనీ, గోపము లేగి కనికురాలు అనీ, కుండవపు బొమ్మ అనీ, రూపాయల మాపినవాండ్రా దాని పాదములవద్ద కూర్చుండుటకైన తగ్గదనీ, యింతి రూగము చెప్పినారు. ఆగొద నీయిష్టము. దాని భాగ్యము.

పాప—అంతేగాని మీరు కుంలు వేయరు.

నారాయణ—నీవు చెప్పిన “ఉహుఉహు” అన్నది గాని నేను చెప్పిన “పోవయ్య” అంటుంది. పైగా “కేశవరావుగారితో చేయతాను” అంటుంది.

పాప—సరే. పైవాళ్లని ఎవరిని నమ్మినా యింకే. నాదారి యేదో నేనే చూచుకొంటాను తెండి. కన్నదానికి నాకు తప్పనా?

నారాయణ—ఇంతకును ఇప్పుడు వెద్దలిక్కు ఒకటి వచ్చినది. రామనానుగారు ఏరుయినాగో ఎంత తెలియింతు లేదు. ఆయనను గురించి యిటికొక పాట చెప్పదున్నాను. నునుస్సుని కొక యూహ చేయుచు న్నారు. వెల్లుడు వెల్లుడు (యన నాకమ్ముని చెప్పుచెప్పు కొట్టినాడట. వారి యార్జనము పట్టలేకుండ నున్నాడు. నూలురూపాయలు ఇచ్చినగాని నాడు ఊరకుండు ననుచున్నాడు. ఇటుపవైతైతాళములకోసము ఇల్లంతా వెదకినా కేశవరావుగారికి దొరిక లేనట. ముప్పేట్టిపగ్గలకు వెల్లంగా నెలదినములు తాళవలె ననుచున్నాడు.

పాప—ఇంక నేమి? మీతిమ్మునకు నూలుపూరూయలు ఇప్పించినగాని మీరు నిద్రపట్టదు. ఈ సందడిలో నానూటలు మీ కెక్కడ వినుపడతాయి?

నారాయణ—ఇదే సరసము తెలియనిమాట. మదరాసులో నీళ్లు నూట పదాలు లిప్పించేదాకా నాకు నిద్ర పట్టినదా!

పాప—అయ్యోను చేతనగుమాట వెనుకకు లాగుచున్నవి. ఇంక త్వరపడినగాని లాభము లేదు. (లోపలకుఁ బోవును)

నారాయణ—సరే. నీబుద్ధి వినియోగించు. (అని ముందునకు వచ్చి గుండెలమీఁద చేయి యుంచుకొని) అన్నా, ఎంత గుండెలుతీసిన బంటురాయిది? ఇంటికివచ్చి మూడు రాత్రులైన గాళేదు. అప్పుడే బేరాలు, కనకాంగి యెంతకైన గసికురాలే. ఎంతకైనా ప్రణయవతియే, గాని యీరాకాసిమండదానిని బ్రతుకునీయదు. ఈక్షణములో ఈముసలిది చచ్చిపోయినయెడల కనకాంగి బ్రహ్మానందపడును. మేమంతా పగమాన్మము చేసికొని తిందుము. కేశవరావుచేత వేయి బ్రాహ్మణ్యమునకు సంతర్పణ చేయింపును.

(వెడలిపోవును.)

తెఱచినదెను.

చతుర్థాంశము—ద్వితీయరంగము

అంతఃపురము

(త్రివాసీమీఁద కూర్చుండి విచారగ్రస్తయై లక్ష్మి, ఎదుటఁగూర్చుండి ఆమె యన్నకల్లూరి వేంకటరాయఁడు, చెంగట నిలిచి పాగ్వతి ప్రవేశింతురు)

వేంకటరాయఁడు—చెల్లాయీ, స్త్రీలకు ఇంతకంటె విచారకారణము ఉండదు. అయినా ముందు సంగతియోచించుకోవలెను; గాని యిట్లు విచారింపచు గూర్చుండిన నెట్లమ్మా?

లక్ష్మి—(విచారముతో) అన్నా, నాకేమి తెయ్యట లేదు. తలచుకొనిన నావ్యక్తిగతము దశించుకొనిపోవుచున్నది. నాబ్రతుకే నాకు భారముగా నున్నది. అమ్మగారిని నాయనగారిని చూచుటకుమాత్రమే నేను బ్రతికియున్నాను. అంహే.

వేంకట—ఈగంటకువలన నేమి ప్రయోజనమో చనిపోవుటవలనగూడ అదియే ప్రయోజనము. ఏదో యొక కారణమువలన వచ్చిన అపత్తును తప్పించుకొనలేక చనిపోవడంబట్టికంటెను, చనిపోవుటకంటెను మాధ్యమము, చేతగానిలేనమా మతిలేదు. ఆపలు శాశ్వతిముగా? అఖండవిప్లవములలో గూలిననా రెండఱు ఇప్పుడు సభింపడుట లేదు? ఇంతకును నాయనగారును అమ్మగారును నేడే తప్పితే లేవు వత్తురు.

వంటలక్క—(ప్రవేశించి) అమ్మా, (అని యెదుట వేంకటరాయునిఁ జూచి) ఎప్పుడు రాక నాయనా?

వేంకట—ఇప్పుడే వచ్చితినిమ్మా.

వంటలక్క—చుడికట్టుకొనవచ్చును. స్నానము చేయండి. అమ్మా, కేశవరావుగారు భోజనము చేసి వెళ్లి నారు. మీరురారా?

లక్ష్మి—(శ్లోవోయి) అప్పుడే భోజనమే నైనదా?

వంటలక్క—అయినదమ్మ, వెళ్లియే అయిదునిమిషము లయినది.

లక్ష్మి—ఇప్పుడు రాను నేను.

వంటలక్క—నాయనా, మీరు లేండి.

వేంకట—నాకింకను తొందర లేదు.

(వంటలక్క వెడలిపోవును)

లక్ష్మి—అన్నా, ఫిలిగతులు ఇల్లున్నవి. ఇంకా యెప్పుడో బాగుపడతా వందువలె?

పాగ్వతి—తల్లీ, తిరువాత మాట్లాడుకొనవచ్చును. నేడుగూడఅన్నము మంజినచో బుట్ట చేయును. నామీట విని కొంచెము భుజింప వచ్చు.

వేంకట—(అశ్చ్యుతితో) ఛేదీ, నీహము తినుట లేదా?

లక్ష్మీ—(కన్నులు నీరు గ్రుక్కకొనుచు నూతుండును,

వార్వతి—లేదుఁద్రీ, ఎన్నికథల చెప్పినా నానుట వినుటలేదు.

ఇట్లు నిగ్రాహములు మాని విచారింపితే ఏమి ప్రయోజనము?

వేంకట—ఛేదీ, ఇదేమహ్మ ఇంతి విపరీతము?

లక్ష్మీ—(వైటఁజెఱంగుతో కన్నులు తుడుకునుచు) అన్నా, నా నాశన కెప్పుట్టి దుర్బల భక్తికొనె అప్పుడే నాకడుపు నిండిపోయినది నీవు పోయి భుజింపుము.

వేంకట—అయితే నేనుగూడ నూనివేయఁజెనెదనా?

నేపథ్యమున

పార్వతీద్యూ, పార్వతీద్యూ

లక్ష్మీ—వెంకట పిలుచుచున్నాఁడు. ఎందుకో పోయిరా.

(వార్వతి వెడలును)

వేంకట—రైలుఁజెడి కళ దాటెడిది. ఈబండిలో నాయనగారును అమ్మగారును వచ్చియుండవచ్చును.

పార్వతి—(ప్రవేశించి) ఏమారుపాటి వెంకయ్యగారుచిన్నదొరకొనము వచ్చినారు. మీరు వచ్చినా రని చెప్పగా అశ్చ్యుతి మిమ్ము చూడాలి అంటున్నారు.

వేంకట—నీవు ఇక్కడ నుండుము.

(అని క్రిందికి బోవును. వెంకయ్యనిలిచియుండును.)

వేంకయ్య—(అనందముతో) ఇదిగో ఎప్పుడు రాక?

వేంకట—మెయిలులో వచ్చితిని. తేచుమా?

వేంకయ్య—అ. న్యాయవాదము బాగుగ జరుగుచున్నదా?

వేంకట—చిత్తము. మీయాశీర్వచనమువలన.

వేంకయ్య—దైవానుగ్రహ మనుఁడు. మీ నాయనగారి యాశీర్వచన

మనుచు. నేను వచ్చిన పని మఱి యేమీ లేదు. రామదాసుగారు కాగినుండి తండ్రి యిచ్చినారు. వారు నిన్న సన్ననించినాగట. వేరు బ్రహ్మానందభాగతి. ఇదిగో తండ్రి. (ఇచ్చును)

వేంకట—(ఆశ్చర్యపడి అ దుకొని) జరిగినదానికి చాల విచారము; గాని యిప్పుడు ఈసంగతి బయలుపలుపరచిని ప్రార్థన.

వైకయ్య—శ్మశానము మితయు నిలకడగా నున్నది. ఇందు నావలన మీరు కావలసినంతసాయము పొందివచ్చును. కేశవరావుసంగతి మీ నాయన గారికి తెలిసియుండునా?

వేంకట—చెప్పజాలను. వారు నేడు రావచ్చును.

వైకయ్య—సరే. నాతో ముగ్ధుడుటకు ఒక స్నేహితుడు వచ్చి యున్నాడ. ముగ్ధుడి యిప్పుడే వచ్చెను.

వేంకట—ఇప్పుడే వచ్చిన మీయనలేను.

వైకయ్య—చిత్తము. (వెడలిపోవును)

వేంకట—(స్వగతము) శ్మశానము మిత్ర అనందగ్రామముగా నుండగా రామదాసుమానుగారు ఇప్పుడే యేల సన్ననించినాగో తెలియదు. సహజముగ సంసారమునెడల విముఖుడై యున్న ఆయన మనస్సునకు కేశవరావు ప్రవర్తనలన నొప్పి కలిగియుండవచ్చును. అయినను ఆయన సమయమునకు నాకు తండ్రి యిచ్చుట కొంత మంచిదే.

(అప్పుడు వేంకటరాయని తండ్రి గోపాలశాస్త్రి, తల్లి పద్మాక్షి బండి దిగి లోనికి వత్తురు)

గోపాలశాస్త్రి—(కుమారునిజూచి) ఇదిగో చిట్టిబాబు వచ్చినాడు. (సమాధించి) నీవు ఎప్పుడు వచ్చితి వోయీ?

పద్మాక్షి—(కుమారుని కాగిలించుకొని) నాయనా, నెమ్మదిగానున్నావటోయీ? కోడలు సుఖముగా నున్నదా?

వేంకట—చిత్తము. నేను మెయిలులో వచ్చినాను. ఇక్కడి సంగతి

యేమీ బాగుగా లేదు. కేశవరావు సాని ఉంచుకొనినాడు.

పద్మాక్షి—అయ్యో, (అని కూలబడును)

గోపాల—ఏమీ? (తెల్లపోవును)

పద్మాక్షి—నాయనా, లక్ష్మీ బ్రతికియున్నదా? నన్నా మెచ్చన తీసి
కొనిపో. (క్రిష్ణముమీద లేచి నిలుచును)

గోపాల—ఘోరకలి.

వేంకట—రామదాసుడునుగాను కలకత్తానండి నేను కాకి వెళ్లు
చున్నాను. ఇది రాను. హాయిలు నల్లబుగ్గ శిషోవుటకు సిద్ధముగా నున్నది.
పోయి కాపాడుము. దేవునిపైటై ఛద్రము” అని తంతి యిచ్చినారు.

గోపాల—అయిన నాకుగూడ ఇట్లే తంతి యిచ్చినారు.

వేంకట—నేను ఇచ్చిన తంతి మీకు చేకలేదా?

గోపాల—లేదు.

వేంకట—మమగారు కాశిలో నిన్న సన్న స్నానించినాడట. మీరూ
పాటి వెంకయ్యగారు ఇప్పుడే తంతి యిచ్చినారు.

గోపాల—తంతి ఆయనకు వచ్చిందా?

పద్మాక్షి—ఈలాటి సమయములోనా ఆయనకి నన్నా స్నానము.

వేంకట—అవును.

గోపాల—అట్లయిన ఆయనచెలియ పోయిరా. ఈనంగతి యింకా
వెబ్బడి కాఁగూడదు.

వేంకట—నేను ఆకట్టబట్ట మంతా చేసితిని.

గోపాల—అట్లయిన వనము మేడమీదికి—లక్ష్మీ యెక్కడ నున్నది?

వేంకట—మేడమీదనే. దయచేయండి.

గోపాల—మీయర్హును పట్టాకో.

(అందఱును మేడమీదికిబోవుదురు. అప్పుడు

మీయ పాటి వెంకయ్య వచ్చును)

వెంకయ్య—వేంకటరాయలగురూ,

(అనివైకి కూచి పిలుచును)

నేపథ్యమున

వచ్చుచున్నాను.

వేంకట—(ప్రవేశించి) నాయనగారు వచ్చినారు.

వెంకయ్య—అమ్మగారో?

వేంకట—వారును వచ్చినారు.

వెంకయ్య—అవును. తెలిసిన పిదప ఒక్క తుణమైన నుండలేదు.

వేంకట.—(వైకిదూచి) పాగ్వుతీ, (అని పిలుచును)

నేపథ్యమున

ఏమి బాబూ?

వేంకట—ఇక్కడ నాయనగారి పని యున్నది.

వెంకయ్య—తొందరలేదు. వారే వచ్చెదరు.

గోపాలశాస్త్రి—(ప్రవేశించి) ఇదిగో వెంకయ్యగారా?

వెంకయ్య—చిత్తము. వ్యవహార మంతయు తలక్రిందుగా నున్నది. సవయానికి మీరు వచ్చుట చాల మంచిదైనది.

గోపాల—అంతా మీచేతిలో నున్నది. రామదాసుభావగారు సన్నసించినవార్త ఇంకను వెల్లడి కానీయవద్దని ప్రార్థన.

వెంకయ్య—ప్రార్థన అననద్దు. ఆహ్లాపన అనండి. మీ సెలవునకు బద్ధుడను. వారముదినములక్రిందట మారామదాసు అన్నగారు నాపరముగా నో! బ్రాహ్మణునకు వేయిరూపాయలు బదులు ఇచ్చినారు. ఇదిగో ప్రోనోటు జాగ్రత్త సేయుదును.

గోపాల—(వెంకయ్యను కాగిలిచుకొని) మీతండ్రిగాకిని నాకున గల స్నేహమునుగోపి నారు. మీ సౌజన్యమునకు ఆనందము. మీ సాహాయ్యము మాకు పూర్తిగా కావలయును.

వెంకయ్య—చిత్తము. భోజనము చేసివచ్చెదను. పిళిప సావకాశముగ మాట్లాడుకొనవచ్చును.

గోపాల—అవును.

వేంకట—మఱల శీఘ్రముగా దర్శన మీయవలెను.

వెంకయ్య—చిత్తము.

గోపాల—అబ్బోయీ, అది గాదు. వెంకయ్యగారూ, ఈపూట మాకు మీ సహపంక్తి దయచేయవలెను. మీరు వెళ్లకద్దు. (అని చేయిపట్టికొనును)

వేంకట—అవును. అది బాగుగా నున్నది.

వెంకయ్య—చిత్తము. మీసెలవు. స్నానము చేసి వచ్చెదను.

గోపాల—ఆనందము (చేయివిడుచును)

తెరదించవలెను.

చతుర్థాంకము—శృంగీయరంగము

(నారాయణశాస్త్రి, రంగయ్య సెట్టి ప్రవేశింతురు)

నారాయణ—ఎందుకు చెప్పెదరు లెండి. ఇంకా కొన్ని దినాలదాకా ప్రవేశవహారాలకి పాపయే అంగీకరింపదు.

రంగయ్యసెట్టి—అమాటకి నేను అంగీకరించను. పాప ఆటిలేటిన పాని. దానికి డబ్బే ప్రధానము. అందులోనూ నావిషయంలో అడ్డు చెప్పదు.

నారాయణ—మీరట్లు అనుకోవద్దు. కలిసిపదునైదు దినములుకాలేదు. ఇంతకంటే కేళహరావుగారివల్ల మూడువేలు ముట్టినవి. ఇంకా బోలెడంత ముట్టినన్నది. కనకాంగి అల్లరిచిల్లరిపనులు ఎంతమాత్రము చేసినట్లు తెలిసికా ఆయన పతి ఆవైపు కన్నెత్తి చూడడు.

రంగయ్య—నన్నేమీ చేసులేదుగదా?

నారాయణ—ఏమో. అది నేనెట్లు చెప్పగలను?

రంగయ్య—ఇంక అమాటలు పెట్టొక్కొక్కటి. నోరెత్తితే నోట్లుకోర్కుతావా? దానిలుచేస్తావు. కామరూపుగాలంటే దావాచేసినప్పటినుంచీ నలుకొట్టి గారు చూసే సులో పున్నారే. నిమిషంలో కేళపరావుమీద జుట్తు వారంటు.

నారాయణ—సరే నాయనా, మీబలాబలాలు మీరు చూచుకోండి. మళ్ళీ నాకెందుకూ ఈగొడవలు?

రంగయ్య—అవును. ఈగొడవలతో మీరు పరి లేరు. మీగొడవలు వేలు. చూడండి. (అని శాస్త్రీవేయి పుచ్చుకొని ఒక నోటు ఉంచి) ఇంక మాటలాడకండి. ఎప్.విప్. తుణుంలో క్యూబహారం ఫయిసలు కావాలి. మా ఆయ్యకు తెలియగొడదు.

నారాయణ—(స్వగళము) ఏమిరూపాయల నోటు. ఇంతటితోత్పత్తి పడును? చాలగ. (ప్రకాశము) అయ్యో నాకు అక్కరి లేదు. నేను ప్రయత్నించెదను. అందుకు మీరు నాకు ఏమీ ఈయనక్కరలేదు. మీనోటు మీరు పుచ్చుకోండి. ఈయనబోవును)

రంగయ్య—అంగ కోసంగాదు. నోటుమీనద్ద పుండనీయండి. (శాస్త్రీలు చేయి దూరముగ నుంచును)

నారాయణ—వద్దవద్దు. నామాట వినండి. (రుజుల ఈయనబోవును)

రంగయ్య—శాస్త్రీలుగారూ, నా సామానము మీకు తెలిసింది గాదు. ఇదిగో పుచ్చుకోండి. (మతియొక నోటు బలవంతముగా చేతిలో నుంచును)

నారాయణ—వద్దవద్దు. (అనుచునే పుచ్చుకొని స్వగళము) ఇంక నూలు రూపాయలు. మొత్తము నూటయేబది. సంవత్సరాసము. ఎన్నిదినములు కష్టపడిన వచ్చును? (ప్రకాశము) సరే. నేను డబ్బే ప్రధానముఅయిన వాడ నని మీరు తిలచినట్లు ఉన్నది. అయినా బీదవాడను గనుక పుచ్చుకోవలసివది.

రంగయ్య—కాదు) అమ్మ, నాకు పనే ప్రధానంగాని డబ్బు గాదు. నాసంగతి అలాకా విగాట బాగా తెలుసు. కొన్నానీ పోనీయండి మీదేతి నే “అచ్చే, కేశ రావు” అనిపిస్తాను.

నారాయణ—అయితే కనడ వటి. వేటిరాత్రి వాళ్లు మేళానికి వెళ్లుదున్నారు. వాచముదినములాటకు రాదు. చచ్చిన పిదపమిశ్రవహము—
రంగయ్య—మాడండి. పెళ్లికబోట అయితే చునకి పునీ మంచిది. అయ్యకి అనుచున్నామే కలదు.

నారాయణ—అయితే మూడో మేలు. ఇక యీము.

రంగయ్య—సరే. దనుకయండి. మీరు బట్టలు గట్టలు ఏచున్నా కావల్సిస్తే కొట్టుమీదికి వెళ్లండి. గుంటాస్తాలో చెబుతాను రహస్యంగా. చూడండి. అక్కడి చేం కొనాలినుండీ.

నారాయణ—అమాట నాకు చెప్పవలెనా? నాతో స్వగహరముచెట్టు చెట్టులాగుండవలసినదే. వైవాళ్లు రాలును గాయలలో తృప్తిపడవలసినదే.

రంగయ్య—అం. అట్లుండాలి స్వగహరం. మీరు తెలువ రేముంది? అచ్చ. సానోడ్లకి గురువులారు.

నారాయణ—అయినా కోమట్లవద్దనా? మఱిసెలవు. (అని ముందుకు వచ్చి స్వగము) ఎవరు ఎట్లు పోయిన నాకేమి? ఒక్క కేశవరావు సేనమ్మ కొని యింటే లాభము లేదు. కనకాంగి నామాటకు అడుగుదాటుట లేదు గదా? ఈరీతిగా నలుగురు ధనమదాంసులను దాని పాదములవద్ద కూలవేసిరి నంటే దానికి, నాకుగూడా రాజయోగమే. ఇక వైనాళ్ల సంగతి నాకెందుకు? ఈసమయములోనే మేనుకొంటే నాలుగురాళ్లువారకును. కామరాజు ఒకడు వెంట బడుచున్నాడు. ఆయనచేయి ఇంత పెద్దది గాదు. ఋణాలలో పడి ఉన్నాడు. వైగా ఇంటివద్ద భార్య పెత్తనము. అయినా పదలగుడుదు. కనకాంగి మేనముతో కాకినాడలో ఉన్న వాచముదినములు దానికి కానుకలతో అభిషేకము అయితే నాకు రూపాయలతో. నాప్రజ్ఞ యొక్కడ

ఉన్నదంటే! పాప ఎంత భవంతుని—ఎంత వదులుచేయినానిని తెచ్చినా కనకాంగి నాయాజ్ఞ లేనిదే మఱి మూట్టాడగూడదు. నలుగురువిషయములలో ఇట్లు జరిగెనా మఱి పాపగూడ నన్ను విడువదు. నాశేమీ అభ్యంతరము చెప్పదు. కనకాంగికి మాత్రము ఒంగారము కురిపించవలెను. నాశేమి నస్యము? అది నాకుగూడ లాభకరమే. కాకినాడనుండి మేము వచ్చునంతవఱకు కేశన గావు మాయింటఁబడి తినుచుందుఁగాక. ఈతఁడు పిల్లివలె పెంటఁబడిరాకుండ నుంచి అడ్డే పిగిలినది.

తేరడించవలెను

చతుర్థాశ్రమము—చతుర్థాశ్రమము

నారాయణస్త్రియి

(ఒక గదిలో నులకమంచముమీద కూర్చుండి శేషవరావుపుస్తకముచూచుకొనుచు నుండును)

శేష—(చూచుచున్న పుస్తకము నొకచేతఁబట్టుకొని) ఎంత మంచి కల్పన యెత్తినాఁగా కాలిదాసు “యువతిబంధేషు శనై శ్యనై రసంగః” అంటు ముగ్ధుడుకవులకు తోచుచు ముఖ్యమైన భాసము ఇది. ఇది లేకుంటే తక్కిన స్త్రోకము కేవలము శబ్దముల సమూహమే. దీనితో ఎండుకట్ట చిగిల్చినట్లు యున్నది. అయితే యీకల్పన యెత్తిన కాలిదాసు గొప్పవాఁడా? కాలిదాసు కవనమునందలి ప్రత్యేకతను గ్రహింపఁగలిగిన భోజుఁడు గొప్పవాఁడా? ఇదీ విషయము. కల్పన, గ్రహణము ఇక్కడతూచవలసిన వస్తువులు. కల్పన అంటే చిన్నదో, పెద్దదో, నీరసమైనదో, సారసమైనదో యేదో యొకభావము ప్రతి వానికి—(అక్కడలో నల్లికుట్టఁగా దిగ్గున ఉనికిపడిలేచి) ఎంత గట్టిగాకఱిచినది నల్లిపోతు? నలుసంత నల్లి. అనియకంటెచిన్ననోరు; గాని కాటా మాత్రము

ముకుందగిరి బల్లెపుపోతుకు పించినది. నల్లగుండెను వాచిబాణము నాటిన
 ప్రియవర్తి. దీనిబాధ యంత దగుటవల్లనే కాబోలు నల్లలను నాశనము చేయు
 మందుల ప్రకటనలు ప్రతివాగ్తాపత్రికయందును కుప్పటిప్పుగా నుండును—
 ఈమందును మీరద గాత్ర పరుండుట యెట్లు? తాటాకుల చాపమీరద పగు
 డవలసినదేనా? (యోచించి) బహింగారల మంగములను మీరు దివ్యశక్తివలన
 ఉండగా నాకీగతి యేమి? నన్న బియ్యపుటన్నము, నేపుడు కూరలు, అప్పుడు
 కాచిన నేయి, మిగడతోడి పెరుగు పెండిపల్లెము నుండగా నాకీస్వాస్థ్యమి?
 కుమనపీటుకుర్చీలు, హంసతూలికాతల్పము నుండగా నాకీచుక్క యేమి?
 నాకు ఈయన్నాతవాస మేల? నాయంటినుండియే నేను కనకాంగి యింటికి
 బోయిన—అధివా, దానిని నాపేడకే తెచ్చుకొనిన నాకీద్వైపృథ్వలవా
 డెవడు? లోకులు శ్రేలుపెట్టి చూపిన మగవాడను నాకు బాధ యేమి?
 ఛీ, సాంఘ్యూరున—దివాలాకోరువలె—అప్పులవాళ్లకు జపిని దాగినవాని
 వలె యీపరాయియింట—ఒక బీదవానితాటియాకుల కొంబాలో—రహస్య
 ముగా నేనిట్లెల పడియుండవలెను? నేను నాయంటికే పోయి సుఖముగా
 నుందును. (అని చట్టాన కొంచెము ముందునకు వదిలి నిలిచిపోయి) ఏమిలో
 చినది; ఇంటికే బోయి ఏమొగము పెట్టికొని లక్ష్మిని చూడగలను? పాగ్యతీ
 పరమేశ్వరులవంటి అత్తమామలయెడుట ఎట్లు నిర్భయముగా సంపరిపవగలను?
 యుగంధరుని మించిన నయకాలి వేంకటరాయుడుబావయెడుట చైతన్యముతో
 నెట్లు నిలువగలను? నేనెంత తెలివితక్కువ పని చేసితిని? నారాయణశాస్త్రి
 చెప్పుట, నేను చేయుటయునా? ఏమి మంచికార్యమని సాహించి యీ
 పని చేసితిని? సానులకు కన్నెటికముచేసినవారు అనేకులున్నారు. సానుల
 నుంచుకొనినవారు రనేకులున్నారు. కన్నెటికపు దినములలో లేని భీతి నాకు
 ఇప్పుడేల? ఛీ, ఇంత మూర్ఖుడనైపోయితి నేమి? పిల్లమొందారుడను, సకల
 వ్యవహారముల నెఱిగినవాడను, సంస్థానములనుబాలింప శక్తి గలవాడను—
 ఒక వేశ్యాకురువు—తొర్పును కాడు చప్పెనట్లు నడువనా? ఎంత పొరబాటు?

ఎంత తెచ్చు? ఎంత తెలివిమానిన పని? (క్రిందికిజూచి) గోత్రలో పడిపోయితిని. అంధకారబంధుర మగు పాడునూతలో తూలం పిలిచి. ఇంక ఎంటికి పోయి నను ఈయన్న పోదు. ఈవాత నాయగు. ఈదక్షక మానదు. “తేనెనరావు సాని నుంచుకొని భాగ్యవ అత్తయ్యలను చూచుటకు మొగము చెల్లు కొన్ని దినులు ఒక దర్బిరుని యింట దాచినాడు” ఈవాడు ఇంక నిజస్యముతో పోదు. (శిశువుగొట్టుకొని) అయ్యో, చెడితిని. (నుదుట చేసి నుంచుకొనియో చించి) నాబ్రతుకు ఎన్ని విధముల పాడైనది? ఏయారిపాటినారి యింటుబుట్టి, కల్లారివారి దోహతుడునై, నారి పిల్లలు పెండ్లియాడుట యేమి? సానితానికి కన్నెఱికము చేయుట యేమి? ఎంత పాడుపని? ఎంత నిరాభ్యుత్సాహము? అనకులకు నేలకొలది అప్పుపెట్టెగలవాడను ఒకనికద్ద అప్పు ఘచ్చుకొని బొంతుట యెఱుంగనినాడను మాయపన్ని, పాదసేవకు తొందరపడుచున్న కులకాంతను ఎడమకాల తన్ని ఈపాడుపని నినుల్లముచ్చెన్న పట్టణముపోనటా? అయ్యో, గ్రంభుడ వైతిని. దేవగురువుకంటి నాయనగారి వార్త తెలియద య్యెను. బావకిని బోలు లక్ష్మి యింట నిగ్రాహారములు మారి కుంచుచుండెను. నేను వారకాంత యింట వాసమా? గానిని విడిచి యుండలేకపోవుటా? కాకినాడనుండి అది వచ్చుకొనకకు దినపాత పెట్టిని తీసిని తెంగయా? దానితోఁగూడ కాకినాడ వెళ్లుటకుపీనులేక ఇక్కడ ఇట్లు క్రుద్ధుటా? షీఁ, ఏమి పని యిది? ఇంకెక్కడె మగణము మేలేకా. (కండ్ల మూసికొని యో చించి) కనకాంగి—నేను కన్నెఱికము చేసిన సానిపిల్లి త్రోసివేయఁగలిన దేనా? నేననిన నెంత భక్తి? ఎంత ప్రేమ?—గాని అదినాయొక్కనితోడ నే యుండిపోవునా? పాప అట్లు డనిచ్చునా? కనకాంగికి ఈవీక్ష నిలుచునా? కాకినాడలో గనభంగము కాకుండ ఇంటికి చేరునా? అయితే నారాయణ శాస్త్రి మేళముతోఁగూడ వెళ్లకలసినపని యేమి? మున్న రంగయ్యపెట్టికబురు చేయఁగా పోయిచ్చి బదులుచంగతి మార్గానుట కని చెప్పెను. అది నిజమే యగునా? రంగయ్య కనకాంగిమీద కన్ను వేసియుండునా? (ద్వారముదెస

జూచి) సుబ్బయ్య. (అని పిలుచును)

సుబ్బయ్య—(ప్రవేశించి) ఎందులకు?

కేశవ—చూడు. రంగయ్యగార్లగొడ్డకుం బోయి నావేర శిష్యువాని కొని యేంబదిరూపాయ లిచ్చుని పీసికొనిరా.

సుబ్బయ్య—సరే. (వెదలిపోవును)

కేశవ—(స్వగతము) రంగయ్య సంగతి దీనితోకాంత లెలియవచ్చును. అతని బుద్ధి మంచిది గదు. కొండకాలము నీలాంబము కూర్చున్న నచ్చుకొని యిప్పుడు సుఖశాస్త్రములలో బాధపడుచున్నాడు. సుబ్బయ్యగారు కొడుకునద్ద గడ్డిపోచయు అసలు లేదు. అతని సంపాదన ఇతని ఖర్చునకు చాలుట లేదు. (యోచించి) ఈవిషయమున నేను రంగయ్య నాక్షేపించుట? నెలమీద పదిదీములలో నాగువేలు బూడిద చేసినవాడగును ఒకని ఖర్చును గుఱించి నేను విచుర్చించుట యేమి? నాయకగారి నిర్వాహకశక్తును మంట గలుపుమున్న నేను సుబ్బయ్యగారిని నాక్షేపించుట యెందులకు?

సుబ్బయ్య—(ప్రవేశించి) రంగయ్య గ్రామములో లేడు. కాకినాడ వెళ్లినాడట. వారముదినములనంతకు రాడన్నారు. (వెదలిపోవును)

కేశవ—సరే. (స్వగతము) లేలినదిసంగతి. (ఉద్దేశ్యముతో) కనకాంగి చెప్పిపోయినది. ఈకుట్ర కాస్త్రీ పన్నినాడు. లేకుంటే కాస్త్రీ కిప్పుడు కాకినాడలో నేమి పని? అన్నా, ఎంత పని చేసినాడు కాస్త్రీ? ఇంతకంటె కృతఘ్నుల యుండునా? ఇంతకంటె ద్రోహము ఉండునా? కాస్త్రీనుప్పు పాతర వేసినను పాపము లేదు. సరే. ఇంట్లోకి రానిమ్ము—కాస్త్రీ గడ్డితింటే, పాప పూరి మేస్త్రీ, కనకాంగియైన అన్నముజినదా? ఏమో? చెప్పులేము. ఎటు నిశ్చయించుటకును వీలు లేదు. చెడుటకు ముగ్రము అవకాశములు చాలగలవు. ఇంతకూ నిజము భేలుట యెట్లు?—(ప్రకాశముగా) సుబ్బయ్య,

సుబ్బయ్య—(ప్రవేశించి) ఎందుకు?

కేశవ—(యోచించి) సరే. ఇప్పుడు కాదు పో.

సుబ్బయ్య—(స్వగతము) ఇతనికి నుతి పోవుచున్నట్లున్నది. (వెడలి పోవును)

కేశవ—(స్వగతము) నాకీ కంగారు ఎందులకు? అది యెట్లు పోయిన నేమి? ఇంకను కనకాంగితో సుఖించువా? (యోచించి) ఎట్లయినను నారాయణశాస్త్రి చచ్చుకొనును ఈయేకాంతవాసము లేవును. ఎప్పుడో చేసిన పాపము ఇప్పుడు అనుభవించుచున్నాను. నాయనగారివార్త కొంచెము తెలిసిన ధైర్యముతో నుందును. లక్ష్మీ కుశలవార్త నవంత తెలిసిన ఈయజ్జడి లేకపోవును; గాని ఏమి చేయవచ్చును? తొందరకద్దు.

తెగరించవలెను.

పంచమాంకము—ప్రథమగంగము

కేశవరాయని గృహము

(తివానీలమీద కూర్చుండి గోపాలశాస్త్రి వేంకటరాయఁడు ప్రవేశింతురు)

వేంకట—గొక్కిము ఎనిమిదివేల మూడువందల డెబ్బది రూపాయల మూడు అణా లున్నది.

గోపాల—పత్రములు?

వేంకట—దస్తావేజులు ఇరువదివేల కున్నవి. అందు అనేకములు తన ఖామీద పుట్టివవి. ప్రోనోట్లు పదివేల కున్నవి. ఈయంకెలు అసలు పడ్డీ రూపాయకు తక్కువ లేదు.

గోపాల—తీరుమానము లెట్లున్నవి?

వేంకట—దస్తావేజుల తాలూకు వాయిదాలు ఒకటిరెండు మాసములు హెచ్చుతక్కువగా సరిగా పనులుచేయబడుచున్నవి. ప్రోనోట్లు రెండు సంవత్సరములు మించినచో తిరిగి వ్రాయించుకొనబడుచున్నవి. పనులుగూడ

సరిగానే యున్నవి.

గోపాల—ఇంతలో కాదోషముపట్టినవి లేవుగదా? సరిగా చూచి
తివా?

వేంకట—లేవు. చూచితిని. పదివేల రూపాయలు తాకట్లమీద
నున్నవి. అన్నియు బంగారువస్తువులు. వారిపక్షిలనముగూడనదిగనే యున్నవి.

గోపాల—సంచరించిన వికారానికను సరిపోయి వా?

వేంకట—లేదు. చెండు పందల పదిరూపాయలు సంచరిగో లోకము.
అవి మామగారు కాకి పోవునపుడు తీసికొన్నా రేమో. పొన్నతి పెట్టిన
మాటలు చూడంగా ఆయన చేత చెంబు పుచ్చుకొనుటకుగూడ వీలు
లేనంత తొందరగా ఇల్లు విడిచినట్లు తోచుచున్నది. ఆకారణముచేత ఆదా
పతు ఏదో చికాలో వ్రాయబడలేదు.

గోపాల—ఈసంవత్సరము సాదగు ఎట్లున్నది?

వేంకట—పదునొకండుపందల ముప్పది రూపాయలు ఖజ్జు టన్నది.
సెలకు నూలు రూపాయల చొప్పున తేలుచున్నది.

గోపాల—బాగానే యున్నది. మనకు గూటయేబది యగుచున్నవి.

వేంకట—చెల్లాయి యినుపపెట్టె చూచితిరా?

గోపాల—అన్నియు నున్నవి. చంద్రహారముపూత్రము లేదు.

వేంకట—చంద్రహారమే?

గోపాల—అవును. అమ్మాయి తెలియ దనుచున్నది.

వేంకట—వేయిరూపాయల పైచిల్ల. అది సానిపాల్తె యుండును.
ఇది యోచింపదగిన విషయమే.

(అప్పుడు ఏలూరుపాటి వెంకయ్య ప్రవేశించును)

వేంకట—దయచేయండి. (తాను జరిగి తివాసీ చూపును)

గోపాల—ఇక్కడిక్కడ. (తనవద్ద చూపును)

వెంకయ్య—(గోపాలకాస్తినదృక్ కూర్చుండును)

గోపాల—ఎట్లున్నది?

వెంకయ్య—జోరుగానే యున్నది.

గోపాల—ఏమాత్రము?

వెంకయ్య—ప్రోవోటు నూడువేల కున్నది. నాలుగువంద లాక బావతు, రెండు వందలాక బావతు చిరాలో ఖర్చున్నది.

గోపాల—ఏమంటాడు పెట్టి?

వెంకయ్య—“మోసపోయినానా. తుమించండి.” అని చేతులు పట్టు కొన్నాడు.

గోపాల—(కొడుకు దెసఁజూచి) మొత్తము అగుదువేలకు మించినది. నేంటు—అవును.

వెంకయ్య—ఎట్లు?

గోపాల—ఇంట చంద్రహాసము కనిపించదు.

వెంకయ్య—శ్రీహరి, అది లక్ష్మీని విడిచి ఎక్కడనుండిన అక్కడ స్వస్థనాకమ్మే.

గోపాల—కావలెను.

వెంకయ్య—అగును. నేడు కాకుంటే రేపు. మానములు దాటవు.

వేంకట—అధికవిషయమిట్లున్నది. ఇంక నడువదలసిన తంత్రము?

గోపాల—యోచింపుము.

వెంకయ్య—యుగంధరులు. మీకు మేము చెప్పటా?

వేంకట—నది స్వోదయము. వైగా మీరు స్థానము.

వెంకయ్య—ఏమయినను మీరు చెప్పుచున్నది గూడ మేము ప్రహింపలేము. మావెలుపు లంతిటివి.

• గోపాల—కేశవరావు సంగతి? కాకినాడ వెళ్లరన్న ఏమయినట్టి?

వేంకట—ఈయూరనే యున్నాడు. వెంకయ్యమామగారు, మీరు ప్రహరించు.

వెంకయ్య—నిద్రాహీనములుగూడ విడిచి పనిచేసెదను.

వేంకట—ముందు పూటకూటియింట్లన్న చూడవలెను. సానియింటనే గూడ ఉండవచ్చును. నామనస్సు నారాయణశాస్త్రి యింటిదేసకు పరుగెత్తుచున్నది.

గోపాల—అది కేశవరావురంటివానికి నివాసయోగ్యమా? నిలుచుటకు గూడ అర్హత లేని దని విన్నాను.

వేంకట—దీప్యభోగము విడిచి ఉన్న యూరున పూటకూటియింట తిన్నవాడు ఇంద్రభవనము విడిచి గుడిసెలో నుండుటలో సందేహము లేదు.

వెంకయ్య—కాని యొకటున్నది. శాస్త్రిభార్య పడుచుపిల్లి. కొంచె మందగిస్తే. శాస్త్రి సంశయాత్మకుడు.

వేంకట—కేశవరావువిషయమున ఆయభ్యంతరము లుండవు. వైగా చెప్పుదొప్పలు తినిన నుబ్బయ్య కాపుండును.

వెంకయ్య—బాగున్నది ఆలోచన. కావచ్చును. మీసెలవయినది. ఇంక నీయూరున ఇంట్లే గాదు. భూమిగూడ తరుగవేసెదను.

గోపాల—మీశ్రమ చెప్పవలవి గాకుండ నున్నది. మీఝుణము తీర్పు కొనుటకు మాగ్గములు లేవు.

వెంకయ్య—(చేతులు జోడించి) మహానుభావా, ఆట్లనవద్దు. ఇది వేదమూర్తికి సేవ. పత్రితాశిరోమణికి పాదసేవ. తపస్సు చేసినను లభింపనివి యివి. రామదాసుత్తన్న గారు నాకు చేసిన సాహాయ్యముముందు ఈసేవ అలాగువును బోలదు.

గోపాల—(వెంకయ్య మోడ్చుకేలు పట్టికొని) మీసౌజన్యము దేవ లోకమునగూడ లోభమును పుట్టించును.

వెంకయ్య—వారముదినములలో కేశవరావును ఇంటికి తీసికొనివచ్చు భారము నాది.

గోపాల—ఇప్పుటి స్థితిలోనా?

శ్రీశక్తి - కావ. సంప్రద. మరియు పక్షాత్తాపమతో. గాని యొక ప్రశ్న.

గోపాల — ఏమి అబ్బి?

పైకయ్య—కేశవరావు ఇంటికే వచ్చుటయేమో తీణము; గాని పానిని
ఎవరను ఏమిరా—

గోపాల—ఎందుకు? ఏమీ జననక్కడా లేదు. అతని గొణులు చాల మంచిదంటే. ప్రజాదోషములనానో యీయచ్చ తటస్థించితి. నయముననే అతని గొణ్ణి త్రవ్వవచ్చును.

పెంక య్య—అదీ నాయభిప్రాయము.

వేంకట—అసలు ఆతఁడు మా నాయనగారి యెదుటకుకుటకే నందే
హిందూను. ఎదుటబడిన తరువాత ఇంక పానియింటికీ పొమ్మనినను పోండు.

పెంకయ్య—అవును.

గోపాల—నాకు స్నానమునకు వెలవీయండి. మీరు శీఘ్రముగా రావలెను. అబ్బాయి, అలొచనలోబడి బాపగారితో పొదుపోనీయకు.

వేదయ్య—బాధలేదు పాపగారూ, మీరుదయచేయండి.

పేరకట—అలాగే పనియే లేదు.

గోష్ఠాల—(నెక్క-మించును)

సేంకట—మామగారూ,

పెంకయ్య—ఏమి సెలవు?

వేంకట—మీగటకడను. గ్రామములో మీపలుకుబడి యెట్లున్నది.

వెంకయ్య—ఏమీ లోటు లేదు. కూలికి విష—

పంకట—అయితే చాలు. మీరు ఆపులించిన ప్రేమలు లెక్కింతురు.
నైగా నన్ను కొండ యెక్కింతురు.

వేంకట—గరుడుని యెదుటి గ్రద్దను, ఏలూరులో మియింట కొన్ని దినములుండి శుశ్రూష చేయు నభిలాష గలదు. ఎప్పుడో యొకప్పుడు యా బాగము మిమింద పడును.

వేంకట—హృదయము పాపన చగురు. “ఈ హృదయము పాపభూమి నాశి
కముగ దాల్చు” గాని యెందున నల్పనాశి కే రోగము పడు.

వేంకట—ఎప్పుడో జరిగిన పాపపాటు బానిసమౌతికి ఉద్ధారింపట
భయము గాదు.

వేంకట—శుభింపవలెను. మీరు స్నానము చేసి దయచేయండి.

వేంకట—నిమిషము. (వెడలిపోవును)

వేంకట—(స్వగతము) ఎంత పని జరిగినవే? లక్ష్మి సంద్రహారమే?
గానిని ధరించుటకు పరాయివాళ్లకు ఎన్నడో గుండెలుండవలయును? అందు
వేల ఋణము. ఇంచులై నేనా యింకపెట్టె తాళము త్రవ్వను?

గీ. వస్తుత్వము తెలియగ వసతు లుండ

వంటయావధ మేల? అగ్రకము నేల?

అడవి యనిక నూరించి కడలి ముప్ప

లెచ్చి కలిపించి రోగార్తు యై తీర్తు.

లేగదించవలెను.

పంచమాంకము—ద్వితీయాంకము

ఊరిబైట శివాలయపుకోనేరుగట్టు

(సుబ్బారాయణుడు కూర్చుండి యుండును. వేంకటరావు ప్రవేశించును)

వేంకట—ఓహో, సుబ్బారాయణుగారు ముందే వచ్చినారే.

సుబ్బా—దయచేయండి. ప్రతిదినము మీరు గుడినద్దకు వత్తురు; గాని
గుడిలో మాత్రము అడుగు పెట్టరాకపోయి.

వేంకట—హేండ్లీ. అది నాకు వ్రతము. పాపదులవలె మనముగూడ
రాతిబొమ్మకు మొక్కుట యేమిటండీ? ఈగుడిలో తప్ప ఈశ్వరుడు మఱి
యెచ్చటా లేడా?

సుబ్బా—అహో, ఎంతయినా ధార్మికమండీవీపీ? మెచ్చుకొనవచ్చును.

వేంకట—కాకుంటే ఇట్టి మూఢులు పని యెవఁడు చేయునండీ?

సుబ్బా—మాడండి పాశ్చాత్యులను?

వేంకట—ఏమి?

సుబ్బా—వారు చచ్చికి ఎందుకు పోవుదురు?

వేంకట—దేవుని ప్రార్థించుటకు. వారికి దైవభక్తిమేఁదు.

సుబ్బా—అయితే చచ్చికి పోయి ప్రార్థించినగాని దేవునకు కనిపించువా?

దేవుని చెవులు చచ్చిలోమాత్రమే యున్నవా?

వేంకట—ఏమన్నారు?

సుబ్బా—గోపించిన చెప్పజాలను. బైట నెట్టి శూన్యస్థల మున్నదో చచ్చిలోఁగూడ నెట్టి శూన్యస్థలమే యున్నది. ఎక్కడకు వెళ్లినా శూన్యమే యుగంపప్పుడు బైటనున్న శూన్యతనే యంగీకరింపఁగూడదా?

వేంకట—ఇది యోచింపఁగినదే; గాని మీరు ఎప్పుడూ అడ్డప్రశ్నలే వేయుచుండురు. ఏమియును నందును మీరు సంస్కారమును అంగీకరింపఁగని తోఁచుచున్నది.

సుబ్బా—మిఁదాని ప్రాయమున పూర్వులు చేసిన నియమముల నన్నిటిని తలక్రిందుగా నిర్దిష్టములయే సంస్కార మని తోఁచుచున్నది.

వేంకట—మిఁదాని ప్రశ్నలకు బదులు చెప్పలేదు; గాని యీ ప్రశ్నలే మఱి యొకరు వేసిన నేను కాంతమును నిలుపుకొనలేకపోయియుండును. మీరు నాకు కేవలము వ్యతిరేకముగ వాదించినను మీమాటలు వినిన నాకు ఆనందముగ ముందును.

సుబ్బా—అయితే నేను అవృద్ధుఁడనుటడనే.

వేంకట—మీరు మావలె సంఘసంస్కరణవాదు లైతిరా? జేశమంతా మీకు బ్రహ్మాధము పట్టుదురు.

సుబ్బా—అట్లు కాకపోవుటనిలఁగూడ నేను అవృద్ధుఁడనుటడనే.

దీనికేమి గాని మనకు బోగమువాళ్లవిషయము ఇంకా పూర్తికాలేదు. దాని
చేయండి.

వేంకట—(కూర్చుండి) మీరు బోగమువాళ్లను విడువరు కాబోలు.

సుబ్బా—మీరు వాళ్లని బ్రతుకనీయరు కాబోలు.

వేంకట—మీమాటలు వింటే నాకు నవ్వు వచ్చును. కానిండు.

సుబ్బా—ఏలూరుపాటి రామదాసుగారి కుమారుడు కనకాంగె అనే
సానిపిల్లకు కన్నెటికము చేసినాడు.

వేంకట—అవునుట. విన్నాను. ఎంత మంచి కుజ్జవాడు చెడిపోయి
నాడెండి?

సుబ్బా—అందుకే నేను విచారించుచున్నాను.

వేంకట—మఱి బోగమువాళ్లు ఉండా లంటారు?

సుబ్బా—ఎందుకు ఉండఁగూడదు? ఎవడో ధనయాచన మత్తుడు
ఇట్లు అగు నని మనము విద్యులకు చంపుకొందుమా?

వేంకట—మొదటినుండియు మీవాదము చాల గడుసుదనముమీదనే
యన్నది. ముఖపిధానము చేసుటకు మంచి యుక్తి పన్నినారు. విద్యుల
మాటుపెట్టి వారకాంతల వ్యభిచారమును సమర్థించుచున్నారు మీరు.

సుబ్బా—మీరు రోచించి మఱి మాట్లాడుట మంచిది. వ్యభిచారము
మంచి దని సమర్థించుటకు నాకేమి పట్టి దీ!

వేంకట—క్షమింపవలెను. అదిగాని నాయభిప్రాయము.

సుబ్బా—మఱి విద్యులు సరింపఁగూడ దనుట కొప్పా? మన కళ్లు
అన్నీ సరించిపోయిన వని యిప్పుడు దేశీయులు అనేకులు చిహ్నించుచున్నారు.
నూలు వడుకుట, అద్దము, సగిషీపని, చిత్తరువులు వ్రాయుట, చెయ్యట,
ఇంక నెట్టి సకల కళలను పునరుద్ధరి పవలె నని అందఱును చెప్పుచున్నారు.

వేంకట—కళలను లెప్పుకుండ ఉద్ధరించి తీరవలెను. దేశభిక్షువులైన
వాఁడు మునుద్దుడు చేయఁలసిన దిదియే

సుబ్బా—మీమాటలు వినిన నాకు నవ్వు వచ్చును. పెండ్లికిబోవుచు పెండ్లి కూతురును మఱిచి పోయినారంటు. కళలను ఉద్ధరింపవలెనంటారు మీరు. అయితే మీరు చేనిది ఉద్ధరింపవలె ననుచున్నారో ఆకళలలో అభినయముకంటె గొప్పది యేదో చెప్పండి. మనసాహిత్యముయొక్క మార్గము వేఱు. ఇపుడు ఈసంస్కరణ పరాయణులకు ఆంగ్లేయమేగాని స్వకీయము తెలియకపోవుటచేత అభినయమును అగ్రము చేసికొనలేకుండు నున్నారు. ఒక మాటు వ్రతభంగమునకై నాంగీకరించి వారకాంతలను మట్టుపెట్టజూచుచున్న యాసంస్కరణపరాయణు లందఱును పేరుపొందిన నేత్యుచే అభినయము చేయించి చిత్తగించిన బాగుండును. అప్పుడయిన వారికి తాము ఎట్టి మనోహరమయిన కళను నాశనము చేయిటకు దీక్ష వూనినదియు అట్లు చేయుట ఎంత అనాలోచిత కృత్యమైనదియు తెలిసివచ్చును.

వేంకట—మీరు చెప్పినది నిజమేకావచ్చును. అయితే అభినయమునకు వ్యభిచారసంపగ్గము కలుగుచున్నది. అదీ మేము వలదనుటకు కారణము. బోగము మేళములు చూచుటవలన ఆనేరుల మనస్సులు చలించిపోవచ్చును. కేశవరావునంటి యువకులు పాడయిపోవుచున్నంగుల కయిన మీరు వగవరు.

సుబ్బా—కావలసినంత వగచుచున్నాను. బోగమువాళ్ళపంటి ప్రత్యేక జాతి లేని ఇతరదేశములలో యువకు లెందఱు చెబిపోవుట లేదు? ఏమి చేయవచ్చును? రామశాస్త్రిలుగారు బెల్లపురస్తకములో నేలమట్టము అయినారు. ఇతరులు ఆవృత్తిని మానినారా? కొండమాచార్యులుగారి కొడుకు దూడేకుల వానితో లేచిపోయినది. మొదటిభాగ్య ఇట్లయ్యెనని ఆయన కొడుకు చెండవ పెండ్లి మాచుకొనియెనా? మీరేది మంచి దందుకో దానియందు మంచికంటె చెడ్డ అధికముగ నున్నది. దేనిలో చెడుగు లేదో మీరు చెప్పండి.

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—మనదేశమున బోగమువారైనా ఉన్నారు.

వేంకట—కుప్పటిప్పలుగా.

సుబ్బా—ఇతరదేశములలో వ్యభిచరించు స్త్రీలకు పెద్దపెద్ద కంపెనీలు ఉన్నవి.

వేంకట—అవును. విన్నాను. మాబావచెప్పినాడు. అది మహాభూతము.

సుబ్బా—ఏమి? ఇతరదేశములలో మన బోగమువాళ్లవంటి ప్రత్యేక జాతిస్త్రీలు లేని లోటు తీతినదా?

వేంకట—(యోచించి) అవుండీ. ప్రపంచమునందలి సకలజాతుల వారి యాచారములకు సమన్వయము చేయడ మన్న అంధకార బంధుర మగు పాడు నూతిలో కూలినట్లగుచున్నది. యోచించిచూడగా “భారత దేశమునకు ప్రత్యేకత యున్న” దని మీరు చెప్పినమాటలో యథార్థముకానించుచున్నది.

సుబ్బా—సంతోషము.

వేంకట—ఇతరదేశములవారు తమ యాచారములే యెట్లు మంచివని భావించుచున్నారో అట్లే మన యాచారములుగూడ మంచి వను భావంతో ఇతరుల యాచారములను పరిశీలించిన అనేకములు ఏవ గలిగించువని గలవు.

సుబ్బా—మనలను జూచి వారు మార్చుకొనుచున్నారా?

వేంకట—లేదు. పోషించుకొనుచున్నారు.

సుబ్బా—ఏల?

వేంకట—స్వధర్మ మని. దేశమున పాఠంపర్యముగ నున్న ఆచారమని. ధారావాహికముగ వచ్చు సాంప్రదాయ మని.

సుబ్బా—ఆవివేకము మనకు వలదా?

వేంకట—తెలియుచున్నది. మన సంస్కృతల దృష్టి కేవలము పశ్చిమాభిముఖమై యున్నది. బోగమువాళ్లవిషయమునందే గాదు. సకలవిషయములయందును మనవారు బహిర్ముఖులుగ నేయున్నారు. ఇంకను అంతర్ముఖులు కాలేదు.

సుబ్బా—మీహృదయమున ఇదివఱకే ప్రజ్వలించియున్న దనుకొనిన జ్ఞానతోగితి ఇప్పుడే ప్రారంభ మైనది.

వేంకట—అవును. తెలియచున్నది. తలచుకొనినసిగ్గుచున్నది. నేను గూడ సంస్కర్తనే. సంఘము ఇష్టంబుల నిర్మింపబడినదో తెలియదు. తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నము లేదు. సంఘమును దిద్దుటకు మూలము మహాత్మాత్వమున్నది. ఎక్కడ దిద్దవలెనో, ఎట్లు దిద్దవలెనో, ఏల దిద్దవలెనో, ఎట్లు దిద్దిన ఎట్లు పరిణమించునో తెలియదు. దిద్దబడిన ఆచారములు ఎదురుతిరిగి మీద పడుచుండుటగూడ తెలియుట లేదు.

సుబ్బా—చిత్తము.

వేంకట—నాతప్పు తెలిసినది. నాయపరాధము బోధపడినది. ఈజ్ఞానోత్పత్తికి ఉదాహరణముగ ఇప్పుడే స్వామిని నేమింపవలెను. ముందు సంధ్యా వందనము నేర్పండి.

సుబ్బా—దయచేయండి. మీరు స్వధర్మస్మృతి కలిగినందులకు ఆనందము. ఇంక సంస్కర్త శ్రీభామణులు కొందఱు వారకాంతలకు బాసులైయుండుట మీకు ప్రత్యక్షముగ చూపవలసియున్నది.

వేంకట—అవును. అది నాకు గొప్పసందేహమే.

సుబ్బా—నాలుగుదినములలో తీర్చదను. దయచేయండి. సంధ్యా వందనము చేసికొందము.

తెరిచిందవలెను.

పంచమాంకము—శృత్రీయరంగిము

తేశవరావు గృహము

(తివాసీలమీద కూర్చుండి గోపాలకాస్తీ) వేంకటరాయణప్రవేశింతురు)

గోపాలకాస్తీ—అడ్డదు; గాని వెంకట్యగారులేకున్న వ్యగ్రహారములు ఇంత సులభముగా లోకపోవును.

వేంకట—అవును. ఆయన రాశ్రింబగల్లు నిద్రాహారములుగూడ సరిగ్గా చూచుకొనుట లేదు.

గోపాల—మంచివాఁడు.

వేంకట—కాకున్న పెదతండ్రి మనుమఁడు చెడిపోవుమన్న ఇంత బెంగ యేదాయాది కుండును?

గోపాల—రామదాసుగారుగూడ వేంకయ్యగారి వల్ల మచ్చిచూచినారు. ఆయన వేంకయ్యగారిని, కేశవరావును ఒక్క భావముతో చూచినారు. వేంకయ్యగారు ఆవిశ్వాసమును చూపుచున్నారు.

(అప్పుడు ఏబూరుపాటి వేంకయ్య ప్రవేశించును)

గోపాల—దయచేయండి. మీసౌజన్యము నే మననము గావించుకొనుచున్నాము.

వేంకట—మీరు పెద్దలు. నావిషయమున ఇట్లు మార్గదర్శము గాదు.

గోపాల—పెద్దవాడను; గావున ఆశీర్వాదించుచున్నాను.

వేంకయ్య—చిత్తము. అదే నాకు కావలసినది. మఱి ప్రకృతము. కేశవరావు శాస్త్రీయింట నున్నట్లు ఆహాకీ తెలిసినది. ఇది క్షణములలో తెచ్చెదను; గాని ముందు నేను శివాలయమునకు పోవలయును. బ్రహ్మానంద భారతీస్వాములవారు వచ్చి కబురు చేసినారు.

వేంకట—(తండ్రితో) స్థాపక మున్నదా? బ్రహ్మానందభారతు లంటే రామదాసుమామగారు.

గోపాల—(శిరము ఊపి) అవునవును. బావగారు లొందరపడి రసాభాసము చేసినారు. పోయి తీసికొనిరండు.

వేంకయ్య—(చేతులు జోడించికొని) ఒక ప్రార్థన. వారు ఇక్కడ నుకాముచేయుటకు వీలు లేదుగదా? మాయింట భిక్ష చేయుదును. మీరు ఉభయులు అక్కడకు దయచేయవలెను.

గోపాల—చిత్తము. అందుల కేమి అధ్యంతరము? నాకు మేడమీఁద

కొంచెము పని యున్నది. సెలవు. (వెళ్ళిపోవును)

వెంకయ్య—మామగారూ, శ్రవహాసముచాలగతు లేని దన్నమాట. స్వాములవాడిని తెచ్చిన ఉత్తరమును కేశవరావు తమ సన్నిధి నుండును. కేశవరావు ఉంచుకొనిన కనరాంగి మేనాము ముగించుకొని కాకినాడనుండి వైలుదిగి వచ్చుచుండగా టారికి ఆర్మీలుమాగములో దొంగ లడ్డెకొని కొట్టి కట్టుకుడ్డలపైగనుండి చోరుకొన్నారు. ముప్పైకోట్లకు రంగయ్య రహస్యముగా కనరాంగిని కాకినాడలో విశేషముచేసివచ్చాడట.

వేంకట—ఇది మనకు శుభవార్త.

వెంకయ్య—ఏల?

వేంకట—ఈసంగతి తెలిసిన కేశవరావు మఱి దానిని చూడడు.

వెంకయ్య—వాని స్వభావ మట్టిదే. కనరాంగి రంగయ్య ఒక బండిలో నున్నారట. దెబ్బలకు బడిసి సాని నగ లన్నీ యిచ్చివేసినడట. రంగయ్య దీరములు పలుకగా చావుదెబ్బలు కొట్టి విడిచిపెట్టినారు దొంగలు.

వేంకట—కాస్త) ఏమయినాడు?

వెంకయ్య—వానికి చేయి విరిగినది.

వేంకట—ఇక కేశవరావు చెప్పదెబ్బలు కొట్టెను. తప్పు. ముందు మనము జాగ్రత్తపడవలెను.

వెంకయ్య—ఎట్లు?

వేంకట—ఈయూరున స్కూల్ ఇన్ స్పెక్టర్ రెతెడు?

వెంకయ్య—సాహేబుగారు. పేరు రహిమాన్ ఖాన్.

వేంకట—ఇతడేనా? అయితే మనకు బాధ లేదు.

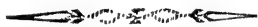
వెంకయ్య—ఏమి?

వేంకట—ఇతడు నన్ను నమ్మిన శిష్యుడు. ముందుమీరు ఆతనివద్దకు పోలి నేను ఈయూరున ఉన్నా నని యీపనిమీద వచ్చితి నని సంగతి యంతయు చెప్పి మఱిపాడు.

వెంకయ్య—అయితే మూడో మేలు. నేనిదే పెళ్ళిమిన్నాను.
వేరేట—చిత్తము.

తేరిందింపవలెను.

పంచమాంకము—చతురంగము

నారాయణశాస్త్రియిల్లు

(పూర్వపుగదిలో కేశవరావు ప్రవేశించును)

కేశవ—(స్వగతము) కనకాంగి మేళమునకు వెళ్లి నేటికి వారముపూర్తి
యైనది. ఇంకను రాలేదు. శాస్త్రిగూడ రాలేదు. మేళముమీద మేళములెరి
యించునా? రంగయ్య—తప్పితే మఱియొకడు నిలిపివేసెనా? ఏమయినను
ఫలముక్కటే. కనకాంగి చెనుట యేమో యథార్థము. అంటే ఇప్పటికినన్న
మూడవవరకు విడిచిన దన్నమాట. దాని కేమి? అది దాని కులవిధ్య. శాస్త్రి
కేమి పోగాము పచ్చనది? (తలయూపి) సరే. నేడు—తప్పితే రేపు వాల్లు
నత్తురుగాదా? అంతవఱకును నారు ఈవినార మేల? (అని పుక్కిముతీయును)
నేపథ్యమున

౧. దండాలు బాబయ్యగారు, రాత్రి ప్రాణాలుపోతేనే బాబయ్య.
ఇంకా యేలిసోరిపాదాలు కొలుచుకోటానికియోగంవుండడంచేత ఈధనానికి
ఇలా వున్నాను.

౨. ఏమిరా సంగతి?

కేశవ—(స్వగతము) మావెంకయ్యబాబుకంతస్వరమువినుచున్నది.
ఇప్పటికి మావాల్లు నాకోటకు వెదకుచుండుట తెలిసిగది. ఎదుటికి చోదనా?

నేపథ్యమున

౧. రాత్రి పదకొండుగంటల బండిలో కనకాంగి మేళం దిగిందండి.
మూడుబళ్లు కుదిర్చారు. సగంబాణిలోనికి పచ్చేటప్పటికి పదిమంది దొంగలు

కట్టలలోటీ, కత్తులతోటీ అడ్డుకొన్నారండి.

౨. ఏమి జరిగినది?

కేశవ—(స్వగతము) దోచుకొన్నారా యేమి? రాత్రియే వచ్చిన నాకేల తెలుపలేదు? శాస్త్రి యింటి కేల రాలేదు?

నేపథ్యమున

౧. అందర్నీ చితకకొట్టేరుండి. బట్టోళ్లకి కూడా తగిలేయండి బాబయ్యా దెబ్బలు. నాకు ఈపుమిహ తట్టు లేచిందండి.

౨. నీబండిలో ఎవ రున్నారురా?

౧. కనకాంగి రంగయ్యపెట్టి గారు ఉన్నారండి.

కేశవ—(ఉలికిపడి స్వగతము) ఏమి? రంగయ్యయేనా? తలచినది యథార్థమైనది. కనకాంగి ఇంక ఏమయిన నగుచుండు.

నేపథ్యమున

౧. కనకాంగిని, రంగయ్యగారినివద్దంటూంటే నారాయణశాస్త్రులుగారు నాబండిలో ఎక్కించేరండి.

కేశవ—(స్వగతము) ఇది శాస్త్రి పనియే.

నేపథ్యమున

౧. కనకాంగి జడిసి నగలన్నీ యిచ్చేసిందండి. రంగయ్యగారు మాత్రము “ఎవడా” అనేటప్పటికి పడిపోయేయండి కట్టదెబ్బలు. ఆయనకి తలమీద గాయమైందండి. కాలిరిగిందండి.

౨. ఇంక నెవరెవరికి తగిలినవిరా దెబ్బలు?

౧. పిడేలోటిబద్దలాసిపోయిందండి. మద్దెల చెక్కలై పోయిందండి. పాపమున్న చిత్రికి పోయిందండి. ఇంకో సానిదవడపొంగిపోయిందండి. నారాయణశాస్త్రుగంగారి చెయ్యిరిగిందండి. దొంగలుదమ్మిడికూడా లేకుండా—నల్ల పూసలకాణ్ణుంచీ దోచుకొన్నారండి బాబయ్యా.

కేశవ—(స్వగతము) శాస్త్రికి ఆశిక్ష చాలదు. నేను పూర్తిచేసేదను.

శేషస్వమున

౨. ఇంక శేమిరా?

౧. అద్దరాత్రికాడేబీ రల్లిపోయిందండి. యెంటు శేపోలిస్తోరాళ్ళేరండి.

౨. ఇప్పుడు నీవు ఎక్కడకు రా?

౧. నాబండిచక్రం ఇరిగిపోయిందండి బాబయ్యా. ఏకనవాతో శిష్టా
కొని పదిరూపాయలు జదు లట్టుకుపోదా మని బయలుదేరేనండి. ఇక్కడ
వున్నా రేం బాబూ?

౨. మావస్తువు ఒకటి తప్పిపోయినదిరా. వెదకుటకు వచ్చినాను.

౧. ఎవడు తీసేడు బాబయ్యా? ఎక్కడనున్నా ఆడిగుండెలు
పగల్గి తీసికొస్తాను సెలవీయండి చొరగానూ,

శేష—(స్వగతము) హా, మావాళ్లయవస్థ ఇంకనుచాలా? (ప్రకాశము)
బాబయ్యా, మీవస్తువు ఇక్కడ నున్నది. (అని తెలుపు తీయుచు)

(వెంకయ్య బండివాడు లోపల ప్రవేశించును)

వెంకయ్య—(శేషుని కాగిలించుకొని) ఎన్నాళ్లకు దొరకినదీ? కట్టు
చల్లబడినవి.

శేష—(నిచారముతో) పాపాత్ముడను. పశ్చాత్తాపము గలిగినది.
క్షమించవలెను.

వెంకయ్య—నాయనా! క్షమించుట శేమున్నది? విచారించకు.

శేష—బాబయ్యా, లక్ష్మీ బ్రతికి యున్నదా?

వెంకయ్య—కొనయూజిరితో.

శేష—(నెత్తిమీదబాదుకొని) ఎంత దుర్మార్గుడను.

సీ. కనలేదో సింగార మని ముందునకు వచ్చి

ముసిముసినవ్వుల మురియు బాల

వినలేదో యని కోర్కె “జనర? వినరూ” అంచు

మూటిమాటికి బతిమాలు గోల

పిలుగునో యని ముందే “నెల వేయి” యని భావ

మెటిగి కోర్కెలు ఘటియించు లోల

కినినెడచో యంచు పణాకుచు బెంబేలు

పడి నాయుగమ్మున న్రాలు బేల

గీ. తపసు చేసిన దొరకని తరుశి, తలము

పూత మొనరించు నిల్లాలు, ముద్దులాడి

నేతలో నుండ త్రోసివచ్చితిని; మఱుల

పాపకర్ముడ మొగ మెట్లు చూపువాడ?

వెంకయ్య—అబ్బాయీ, మఱియొక సర్వనాశము సంభవించినదోయీ!

కేశవ—(ఆత్రముతో) ఏమిటి బాబయ్యా?

వెంకయ్య—మీ నాయనగారు సన్నస్యినించినారు.

కేశవ—హా, తండ్రీ, (అని క్రిందఁబడి)

సీ. జనకుని సర్వనాశము గోర వీడని

పించుటకై సన్నస్యినించినావె?

పాపకర్ముడు ప్రేమ చూపరా దని నిశ్చ

యించి ఛీయని సన్నస్యినించినావె?

పరలోకములకు నాపస్తని బంధమ్ము

త్రెంచికొంటుకు సన్నస్యినించినావె?

నాయధః పతనమ్మునకు సమగ్రతఁ గూర్చ

నెంచి చట్టన సన్నస్యినించినావె?

గీ. అనుఁగుకోడలు, లక్ష్మీ, చూలాలు, పాత్రు

నెత్తుకొనునంతపఱుకేని చిత్తవృత్తి

పశమున దుంచుకొనక యీపగిది భ్రాంతి

పడితి పటికి? తొందరపడితి వేల?

వెంకయ్య—కేశవా, ఇంక నెందులకు? ఎంత వగచినను ప్రయోజనము

లేదు. లెము.

కేశవ—(లేచి కూర్చుండి) బాబయ్యా, వారు ఉన్నారు; గాని ఇంక “నాయనగారూ” అని పిలుచుటకు లేదు. చూడు మరలా మంచి నాయనగారి సెంత దూరము చేసికొన్నాను? ఎంత నిర్భాగ్యుడవలెనని!

వెంకయ్య—అబ్బాయీ, ఈలోప మింక తీటుచది గాదు. ఈ సంగతి నీకు తెలియనిదా?

కేశవ—నా చెక్కడ స్మరించి నారు?

వెంకయ్య—కాశీలో.

కేశవ—(లేచి నిలిచి) అవును. నేను మదరాసునుండి వచ్చునపుడు ఏబండిమీద దిగినానో ఆబండిమీదనే వారు బయలుదేరినారు. గ్రహింప లేకపోయినది.

వెంకయ్య—నేటి ఉదయమే వారు మాయునికి వచ్చినారు. నేడు మాయంట నీకు దొరికినది.

కేశవ—ఇది మఱీ విచారకము.—అవును. ఇంక నేమి లాభము? అనుభవించక తప్పదు. బాబయ్యా, భోజనము వ్రేసదా?

వెంకయ్య—ఎంత సేపు నాయనా? నీకు భోజనము వ్రేసదా?

కేశవ—చలిదిభోజన మయినది. ఇంక నిక్కడ నెందులకు? కొట్టిపెట్టిన వారి సన్నిధికి వచ్చెదను. నాకు ఆవేదన పుట్టి అయిదు దినము అయినది ఒక పనినిమిత్తము ఇక్కడ నుండిపోయినాను. (చెవియొగ్గి ఆలకించి) కాస్తీ) వచ్చుచున్నాను. మీరరువురు నీగదిలో నుండుడు.

(వారు గదిలోనికి బోవుదురు)

కేశవ—(స్వగతము) చెప్పలు పదులుగా నున్నవా లేవా? (చూచి) సమయము గ్రహించియే యున్నవి.

(అప్పుడు నారాయణశాస్త్రీ ప్రవేశించును)

నారాయణ—(కేశవునిజూచి) డేమముగదా? సంగతి యంతయు చెల్లినదా?

కేశవ—అంతయుఁ దెలిసినది. (సోపానంజి ఎడమకాలు పెల్లగ
దీయును)

నారాయణ—అదలకు చావుదెబ్బలు పోలినవి. ప్రాంతగడ్డదగ్గఱనుండి
పోయినవి. కనకాంగిమీఁద దెబ్బ పడకుండఁజూచుట బ్రహ్మాండ మయినది.
నాచేయి పోగినది. (అరి కట్టి చూచుకొనుచుండును)

కేశవ—(సోపానంజి వ్రుచ్చుకొని) చంకాలుఁడా, నీకు చాలగు. (అరి
దవడమీఁద చెప్పదెబ్బ కొట్టును)

నారాయణ—హరిహరీ,—(అరి నోగు మూసికొని కూలబడి (చేతలో
పళ్లు రాలుట, చేయి అంతా కత్త మనుట చూచి కెల్లవోవును)

కేశవ—(కాస్తీగుండెలమీఁద తన్న పడద్రోసి పక్షిప్థమున అనుగు
ప్రేసి త్రొక్కి నిలిచి) పాపీ, కనకాంగిని రంగయ్యకు కూర్చితివి గాదా? (చు
అరి కన్నను)

నారాయణ—(నెత్తిదాచుకొని) గడ్డితన్నను. కుమించండి. (దేకులు
తోడించి మొక్కును)

(వెంకయ్య వెనకి కన్నును. నారాయణకాస్తీ) నిస్సచేత
మోము శ్రేష్ఠకొనును)

వెంకయ్య—నాయనా, సుద్దుండివి. కత్తను కాలుచున్నది. ఇంక
స్వాగతము లేదు. విరూపము.

కేశవ—కేసునాలావా?

శేషస్వమున

నన్ను న్యాయ, నానీట్లో కొంఁదులు గుఱుంటే దొడ్లో దాపీదాంతో
ననసా లేదుదో?

వెంకయ్య—చచ్చినసాను. ఇంక కదావును.

(అప్పుడు కనకాంగితో నుచ్చయ్య ప్రవేశించును)

నుచ్చయ్య—కిడిచి ప్రాంతాలో ఎక్కడికి పోతాడు?

బండివాడు—(తటాకున ఇవ్వకును నన్ను సుబ్బయ్య కెదురుపోయి)
నోరెత్తితే పట్టావడగొడతాను. కన్నె గుండెలు పగల్గన్న తాను.

సుబ్బయ్య—(నెల్లనోయి నిలచిపోవును)

వెంకయ్య—(సుబ్బయ్యని గాచి) ఒకసారి నీకు మర్నాళ్లకాలు
అయినవి. చాలదా?

బండివాడు—సెలవీయండి దొరగారు.

వెంకయ్య—అడుముండరా. నానిగొడనా నీసాము?

కేశవ—బాబయ్యా (నారాయణరాస్తిని కెప్పుల కాళ్లతో దొర్లించి)
వీడు బ్రాహ్మణుడంటాడను. తాకగూడదు. ఇక పోదమా?

వెంకయ్య—రా నాయనా.

కేశవ—శివాలయమునకుఁ బోయి స్వామిదర్శనము చేసినఁగాని శేనిం
టికి రాకూడదు.

వెంకయ్య—అక్కట లేదోయి. సాలగ్రామశ్రీ మిచ్చెదనులే.

కేశవ—సరే.

(కేశవరావు, వెంకయ్య, బండివాడు నిష్క్రమింతురు.

రాస్తి) లేచి కూర్చుండును. సుబ్బయ్యసమీపించును)

నారాయణ—శమ్ముడూ. ముందుతిసుపత్రికి వెడదాము.

సుబ్బయ్య—తరవాత?

నారాయణ—మేస్త్రీటుక చేరీకే. కనకాంగినాచేతి బొమ్మయైయున్నది
మేస్త్రీటు రంగశ్రీపురుషుడు. కేశవరావునకు కైదు తప్పదు.

తెరదించునలెను.

వనశ్రీమతి—ప్రసన్నమరంగము

—::O::—

కేశవ రామగృహము

(తీర్థానీమీద గోపాలరాస్త్రే, వేంకటరాయుడు, బ్రహ్మనందనభాగవత్సాస్య ములవారు ప్రవేశింతురు)

బ్రహ్మనందనభాగవత్—బావా, నిజముగా నేను తొందరపడినాను. ఒంటి యెక్కువయ్యెడిగా కేశవుడు సదిసాక్షులు పిలిచెను. కోపమును పట్టజాలకపోయినాను. కిలకత్తా చేరిన తరువాత “అయ్యో, పలుకకపోయితి నే” యనితహతహ పడినాను.

గోపాలరాస్త్రే—మనస్సునుగళవత్తయై సంగతినికొనలేనపుడు సన్న్యాసములే మీమాటలు, మీపిలుపులు, మీయలబడి ఇవియే మైన సన్న్యాసులకు ఆహ్వానముల యున్నవా? ఎవరయిన జూచిన భిక్షు యైన జేయుదురా?

బ్రహ్మనందన—నీవు చెప్పినది నిజమే. అయితే జరిగిపోయినదానికి ఏమి చేయవచ్చును? నేను ఎక్కడకీ బిక్షుకే పోను. శివాలయమునద్ద సుతమునిర్మించుకొని శిష్యులు పాఠములు చెప్పుచునుండును. మావేంకట్యాద్వారా ఇంటిలోని తేమసమాచారములుమాత్రము తెలిసికొనకుండ నుండలేను.

వేంకట—నుభముగో నుండుటయే మంచిది. తమ దినపాతమునకు కేశవ రావు ఏర్పాటు సేయును.

బ్రహ్మనందన—అవును. వాండ్రోసివాడే. వాండు ఇంటిపెత్తనము చూచుకొనుచుండగా పిగిగాకుండి పర్యవేక్షణము సేయు యెవరముమాత్రము నాకు లేకపోయినది. కానైతే యిప్పుడు సంసారభారమంతా వానిమీద నేపడినది. నేను మాత్రము చూడముగానుండవలసివచ్చినది.

గోపాల—కడవిగదితదవి ఏమిలాభము? ఈస్థితి మొకచెడకుండ మామ కొనుటకుంచిది.

(అప్పుడు వెంకయ్యేశ్వరరావు ప్రవేశించి కేశవ
రావు అదృశ్యుడు సాక్షాంగపడును.

గోపాల—(లేచి) నాయనా, విచారింపకుము. ఏదో గ్రహము క్రింది
చుటచే ఇట్లు జరిగిపోయినది.

(బ్రహ్మానంద—నాయనా, ఇట్లుంటిని నాను. నేను తొందరపడి నిన్ను
ఒంటిగానినని తేసి నాను.

వేంకట—బావా, దౌర్భాగ్యదేవుల కడుమానములు నిన్ను బాధించినది. దాని శక్తి నన్ను బాధించింది. ఇది వగలు వలదు.

కేశవ—(తలవంచుకొని) పశ్చాత్తాపము గలిగినది. బాధ వచ్చినది. అందరూ క్షమింపవలెను.

గోపాల—క్షమించుట కేమున్నది? కులతనయు, దుస్సహవాసమును. ఇంత నేమిగా మేల్కొనినందులకు మాకు సంతోషముగా నున్నది.

కేశవ—(గొండ్రెయెడుటకుం బోయి తలము వంచుకొనియే చెతులు మోచి) “నాయనగారూ” అనటమహానగా “స్వామీ” అని పిలువవలసి వచ్చినది. ఇది నాకు స్వయంకృతాపరాధము. మౌనము నెక్కడనూ పోయింది. నాకు నిజములలో నివారణముగదా పుత్రము తయారగును. అందు ఉండి మమ్ము కాపాడుమందగోచెదను.

(బ్రహ్మానంద—(కేశవునితోమునం జేయి) వత్సా, విచారిము వలదు. అట్లే చేసెదను.

గోపాల—(వెంకయ్యతో) బావగారూ, అప్పుడుగాదిప్పుడు చెప్పండి. మీయునిము తీర్చుకొనుటకు మార్గమున్నదా?

వెంకయ్య—(చేతులు బోడించుకొని) మహాత్మా, అట్లనవచ్చు. నేను చేసిన దేమీ లేదు.

వేంకట—అంతా మీరు చేసినదే. మీరు నడుము కట్టుకొనకున్న కేశవరావు ఇంత సులభముగా తేలకపోయియుండును.

వెంకయ్య—మీరు గోవులను కొనుక్కోవలసివచ్చుచున్నారు. నానా
యోగమును ప్రయోగించు లేదు. ఒక్క ప్రార్థన మాత్రము గలదు. కోర్కె
లకుట్టికేరీ వాడుకనుగూడ గాలేదు. ముఖం లెఱచునంతలఁ జరుగు విరిక్కిడ
నుడి నన్ను కేశవరావును నిద్దగోలెదను.

బ్రహ్మగ—అవీ కోరవలసినవి. అట్లుగా, నయమైన నీవు చిన్న సే;
గాని ఇద్దరి బృహస్పతివి కేశవుని మార్గమును నిష్కలంకము గావించుము.
గోపాల—పెద్దల యానతి మీఱరాదు. ఉండి వారిని సంతోషపెట్టి
వోయి నాచునా.

సెలకట—చిత్తము. వెంకయ్య మానుగానికి నానిద ఇంక అక్కను
వీనో తెలియదు. నాకు మాటిమాటికి నాకు మందకొళ్లకు బందము
వేయుచు నును.

వెంకయ్య—శమశ్రేయమును సంతోషము. కేవల మీరు వెళ్లి నాకొ
మార్తను దీసికొనివచ్చెదను. (గోపాలకాస్త్రీదేవ జూచి) తామున్ను, ఆక్క
గానినగూడ వాశము దిశములనెఱచు ప్రయాణ ప్రస్తావము సేయవద్దు.

ప్రహ్లాద—అవును.

గోపాల—తమ శలవు.

పేంకట—మాయగాయా,

వెంకయ్య—సెలవీయవలెను.

పేంకట—ఎవని జీవితమున మొదటి పొగపాటే గొప్పదనినో వాని
జీవితమున మఱి పొరపాటులు జరుగవు. కేశవరావు కన్నులు లెఱచిన తరు
వాత చేసిన పని యిదియే. ఇదియే గొప్పపొరపాటులలో చేరిపోయినది. ఇంక
ఈయందు పొరపాటులేదను.

వెంకయ్య—చిత్తము. చాల విలువైనదనమాట సెలవిచ్చినారు.

పేంకట—మేడవిదలక్ష్మి ఇదేనిమిత్తము నిమిషములు యుగములు
గా గడపుచున్నది. సెలవీయవలెను.

ప్రహ్లాద—శక్తము తీసికొనిపోమ్ము.

వె.కన్యా—ఇదే మిఖ్యమైనది.

గోపాల—నాయనా, లక్ష్మీ పనిపెట్ట. మర్యాదగా మనసుకొను
మనసు.

ప్రహ్లాద—బావా, నీవు ఇప్పుడు ఉపదేశింపకకూడ లేదు. మీ
వంశమున అంతరించుదును ఉన్న మునుములు అన్నియు పెక్క లక్ష్మీనద్దనే
యొన్నవి.

వె.కన్యా—ఇంత చిన్న వయస్సులో ఇంత సౌజన్యమును చూడలేదు.
మాయించికి దీపముగా నన్నది లక్ష్మీ.

గోపాల—ఇంత స్వల్పవయస్సులో మీయనుగ్రహమును పూర్తిగా సం
పాదించుకొనిన మా లక్ష్మీ అద్భుతమంతురాలు.

సే.కట—బావా, కమ్ము. (కేశవుని చేయి పట్టుకొనును)

కేశవ—బావా, మొగము నల్లుట లేవోయి.

పంకట—వెట్టివాడా, మనము చిన్న నల్లము. పాపాటులు వచ్చు
చునే యుండును. పెంగవెట్టుకొను. (అని కాంగిరించుకొని తీసికొనిపోవును)

వెంకయ్య—స్వామీ, పంకటరాయుండుగారిని జూచిన నాకు ప్రహ్లా
దంద మగుచుండును. ఇంత చిన్నవయసు ఇంత సౌజన్యము నెందున చూడ
ము. బుద్ధిలో ఇంతవాడు మఱలేడు.

ప్రహ్లాద—నీవు చేప్పుది మీనోక్తిగాని అతిశయోక్తిగాదు.

గోపాల—అంతా వెట్టు రోగవ్యసనము.

(కేశవుడు సే.కటరాయుండు ప్రవేశించును)

ప్రహ్లాద—సేకటరాయని వెంకయ్యను జూచి నిరార ముట్టుకున్న
చుండుండు (గోపాలకన్యిత్రో) బావా, నీతో కన్నీడలు పడుదులు చూడ
యొన్నవి. ఇటువంగు.

గోపాల—నాతోకంటే మాచిట్టిబాబుతో చెప్పటమంచిది. అయినా రండు.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

వేంకట—చూచు గారూ, ఇంకా సెట్టిబాకీ నిలిపియుంచుట యెందులకు, వడ్డీవస్త్రము.

వేంకయ్య—క్షణము ఉంచగూడదు. ఉంచవలసిన పనిలేదు.

వేంకట—మీ వద్ద కేమి శ్రమ చేరినది?

వేంకయ్య—హక్కుము అటువందల వైచిల్లర మాత్రమే. బంగారము ఇప్పుడు కరువనదు.

వేంకట—దానిసంగతి తరువాత యోచింతుము. తరువాయి ఇచ్చెదను. సెట్టివద్దకుఁబోయి “కేశవరావునంటికుమారుండు నీకును కలఁడు. ఎప్పుడుకలఁడి చాటువానికి బుణము సెట్టెదను. అది ముందుముందు సర్వనాశమునకు హేతు వగు” నని చెప్పిసామ్య ఇచ్చినేసరండు.

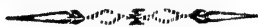
వేంకయ్య—అక్కఱ లేదు. సెట్టికి ఈయనకు చాలదినములక్రిందట నే ప్రారంభమైనది నిన్న రాత్రిపాపపుకుండ బ్రద్దలే వైనవి.

వేంకట—ఈమాట ఉద్ఘాటించి మఱీ రండు.

వేంకయ్య—చిత్తము.

తెరదించవలెను.

పష్టాంకము—ద్వితీయ మరంగము

అంతఃపురము

(సాష్టాంగపడికేశవరావు ఆశనిని లేవనెత్తుచు లక్ష్మీ ప్రవేశింతురు)

లక్ష్మీ—అయ్యో, నాకీపాపము నేలఅంటున్నట్టై యు! నేను మీయెడల నేమి అపరాధము చేసినాను? (లేచినెత్తును)

కేశవ—(లేచి కూర్చుండి) లక్ష్మీ, నేను చండాలుడను. ఏమియు నెఱుంగని నిన్ను యమయాతనలు చేసినాను.

లక్ష్మీ—(భర్తచేతులు పట్టుకొని) మీర్చి నవద్దు.

కేశవ—నీపాదములంటుంటున్న నాకన్నా లేదు. నేను పాపాత్ముడను.

లక్ష్మీ—నేను మీపాదములు పట్టవలసినదానను. మీరు నాశరమున మీపాదమును ఉంచవలసినవారు.

కేశవ—అయ్యో, పెట్టిదానా, నేను నీశరమున పాదము పెట్టి నిన్ను పాతాళమునకు త్రొక్కివేయలేదా?

లక్ష్మీ—మీర్చిననద్దని మఱల ప్రాగ్ధన. మీరేమి చేసిన అదియే నాకు పరలోకమున ఆధారము.

కేశవ—గోలా, నీయెదుట నిలుచుటకేని నాకర్హత గలదా?

లక్ష్మీ—నన్నేల కూలములతో నొప్పించెదరు?

కేశవ—అమృతకలశమును కాళ్లతోఁ దన్నివేసి మద్యభాండమును చేబట్టి నా అధముడను. సిరిసి నిరాకరించి పెద్దమ్మనాశ్రయించిన అభాగ్యుడను నీపేరు ఉచ్చరించుటకైన నాకు అధికారము గలదా?

లక్ష్మీ—అయ్యో, ఇదేమి విపరీతము? ఇంకను నామీద అనగ్రహము కలుగలేదా? (పాదములు పట్టుకొనును)

కేశవ—లక్ష్మీ, నామీదికోపమును మానవా? నాయెడల ననగ్రహము పూనవా? నన్ను తుమింపవా?

లక్ష్మీ—అక్కటా! మీమాటలు నేనువిసలేను. నాహృదయముబ్రద్దలయి పోవుచున్నది.

కేశవ—లక్ష్మీ, వలదువలదు. నీహృదయమును నేను ఎఱుంగుదును. ఎఱిగెనుండియే చెడితిని. నీవు నాహృదయక్షేత్రమున ప్రవహింపఁజేసి ప్రణయవాహినిలో విషము కలుపుకొన్నాను. అయినను నీవులోల్లిటి ప్రణయ స్వరూపమవే. ఇది నీపుట్టినయింటి మాహాత్మ్యమునకు గుఱుతు.

లక్ష్మి—నేను మీయెదుట మాటలాడజాలను. నన్ను ఆయాసకెట్టి వద్దు. నన్ను రక్షింపుడు. (వఱిలపాదములు పట్టుకొనును)

కేశవ—(చేతులుపట్టుకొని) లక్ష్మీశ్రీ! వలదు. ఇది నేనుచేయవలసిన పని. మీయమ్మగారు ఎక్కడనున్నారు.

లక్ష్మి—పిలుతు నా?

కేశవ—పలదువలదు. నన్నే వారిచెంతకు గొనిపోమ్ము. నన్ను వారి పాదములమీద పడవేయము. నాయెడల అనుగ్రహము చూపవలసిన దనినీవు (పార్థివుము.

లక్ష్మి—పాగ్వాతీ,

నేపథ్యమున

ఏమి తల్లీ,

లక్ష్మి—అమ్మగారి దర్శనమునకు వచ్చుచున్నాము.

నేపథ్యమున

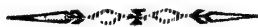
రావచ్చును తల్లీ.

కేశవ—మారు నీవు నడవుము.

లక్ష్మి—దయ చేయండి. (చేయి పట్టుకొనును)

తెగదించపలెను.

ప్రస్తుతము—త్రితీయరంగము

వేశ్యావాటిక

(ఒక యింటియెదుట సుబ్బారాయుడు వేంకటరావు (ప్రవేశింతురు)

సుబ్బారాయుడు—వేంకటరావు గారూ,

వేంకట—ఏమి నెలవు?

సుబ్బా—ఒక ప్రయోజనము నిమిత్తము నేడు మిమ్ము పోరానిధిల మునకు తీసికొనిపోవుచున్నాను.

వేంకట—ప్రయోజనము సిద్ధించినచో చెంగ ఉండను.

సుబ్బా—ఉన్నవానిలో మంచి స్థలము. శాబీవితమున ప్రప్రథమమున ఒక్కమాటుమాత్రమే గురుదక్షిణ స్వీకరించుట కచ్చట కరిగితినో అక్కడకే మిమ్ము కొనిపోవుచున్నాను.

వేంకట—అయితే మఱీ సంతోషము.

సుబ్బా—ఇదిగో ఈయిల్లు సుభద్రాచలము అను సానిది. ప్రఖ్యాతి పొందిన సానులలో నిది యొకటి. ఈలోపలకే మనము పోవలయును. దయ చేయండి.

(ఇరువురు గుమ్మమెక్కి లోపల ప్రవేశింతురు)

సుబ్బా—మన మెవరికోసము నచ్చిత్రమో వారితో మాత్రమే యింటి వాండ్రతో మీరు మాట్లాడ నక్కఱ లేదు.

వేంకట—చిత్తము.

(అప్పుడు సుభద్రాచలము ప్రవేశించును)

సుభద్రాచలము—నమస్కారములు. కూర్చుండవలెను.

(ఆగంతుకులు కూర్చుందురు)

సుభద్రాచలము—అలస్య మైనదే యని యెదురు చూచుచున్నాను. ఇంక లోపలకు పోదునా?

సుబ్బా—ఏమి వేంకటరావుగారూ, మీరు సిద్ధముగ నున్నారా?

వేంకట—చిత్తము.

సుబ్బా—ఇటురా. (అని సుభద్రాచలమును కొంచెము దవ్వునకుఁ గొనిపోయి చెవిలో నేమో చెప్పెను)

సుభద్రాచలము—(మందహాసము చేయుచు) అయ్యో. సిగ్గులచేటు.

సుబ్బా—తప్పుదు. మేము చూడవలసిన స్థితి యదీ.

సుభద్రాచలము—(అర్థాంగికారముతో) సరే మఱీ. మీయాజ్ఞ తప్పదు నన్ను ముందు పోనిండు. తెరువత అయిదు నిమిషములు తాళుండు.

(వెడలిపోవును)

సుబ్బా—నీవే ముందు పొమ్మ. మేముపోయిన నేమున్నదీ? (వేంకట రావును తనవద్దకు పిలిచి) మీరు గదిలో ముందు ప్రవేశింపవలెను. ఇక్కడ నుండుడు. (అని తన ముందు నిలుపుచును)

వేంకట—నాకు కాళ్లు నడకుచున్నవి.

సుబ్బా—ఏల?

వేంకట—రారానివోటికి వచ్చితి మనీ.

సుబ్బా—ఈధయ మెప్పుడూ ఉండునట్లు చూచుచున్నాడు. (అంతట ఒక తేజ లేచును. ఎదుట కుర్చీమీద సాంబశివరావు కూర్చుండియుండును. సాంబశివరావు ఒకటిలో సుభద్రాచలము కూర్చుండియుండును. ఒక బల్లమీద తోలుపెట్టె, పైతస్కాపు ఉండును)

సుభద్రాచలము—(సరసుని మబుకము దువ్వుచు) రాజా, నాకు బనారసు చీర కొనిపెట్టెవా?

సాంబశివరావు—అలాంటి విదేశీనడక ఇంక పనికిరావు. రాట్టము కొనితెస్తాను. నూలు పడుతుము. చీర నేయింతును.

సుభద్రాచలము—నేను కట్టలేను బాబూ ముతకచీరలు.

సాంబశివరావు—మరియేస్తే? విదేశీనడక కట్టనని నాకు వ్రతం

సుభద్రాచలము—ఇప్పుడేమి కట్టినా?

సాంబశివరావు—నీపోయి పడలేక నీయింట నున్నంతకాలం గ్లాస్టో కట్టుచున్నాను.

సుభద్రాచలము—కనుక బనారసు చీర కొను. నీవ్రతము నీవు కట్టు కొనిన పెండ్లాయన చ్చెల్లించుకో. ఇక్కడకు పది సంవత్సరములనుంచి సంవత్సరమునకు చూడు బనారసు చీరలు కొంటున్నావు. ఇప్పుడీ వికారమే? బనారసు చీర లేవు కొనక తప్పదు. ఊహించికో ఇదేచెప్పడం

సాంబశివరావు—సరేలే. ఏమియుద్దు?

(సుభద్రాచలము బుగ్గ ఇచ్చును. సాంబశివరావు ముద్దుగొనును. ఈ సమయములో సుబ్బారాయుడు వేంకటరావును ముందునకు ద్రోసి

తాను వెనకకుఁ బోవును,

వేంకట— (దైర్యముగా నిలిచి) శివరావు? (అనిపిలుచును)

(సాంబశివరావు శైలవోవును. సుభద్రాచలము లేచినిలుచును. సిగ్గువలన సాంబశివరావు లేవలేక కూర్చుండియే యుండును)

వేంకట—సాంబశివరావు!

సుభద్రాచలము—(ముంగోపముతో) ఎవరు మీరు?

వేంకట—సాంబశివరావు!

సాంబశివరావు—అసమయమున వచ్చుటయే గాక ఇంకను మొటిగద వేల? (కుర్చీలో సరిగా కూర్చుండును)

వేంకట—నీవు ఇక్కడి వేల వచ్చితివి?

సాంబశివరావు—వైద్యమునకు. నీ వెందుకు?

వేంకట—నిజము చెప్పుము. ఇక్కడి కెదులకు వచ్చితివి?

సాంబశివరావు—నాగరికత తెలియని పూర్వకాలపు మనుష్యునివలె-
కోయవానివలె—కొండనానివలె ప్రసర్తించుచున్నాను. (కొంచెము కోపముతో) నీ వెందుకు వచ్చితివి?

వేంకట—నిన్ను చూచుటకు (చిఱునవ్వు నవ్వున)

సాంబశివరావు—నేనునీకొఱ కేవచ్చియుక్కడకనిసెట్టికొనియున్నాను

వేంకట—తోచినది యిప్పటికి యుక్తి. అయితే ముందు వచ్చి యేమి చేయుచున్నావు?

సాంబశివరావు—ఇంక సహించఁజాలను. అరళకు బోయెదవాలేకా?

(కుర్చీవూదనుండియే యార్భటము సేయును)

వేంకట—నీ భేషజములకు నేను జడియను.

సుభద్రాచల—అయ్యాసానీ, సరసుదూ సరసాలాడుకొనుచుండగా—

సాంబశివరావు—(చేయిజూపించుకొని తనలో) చంపేసిందిరా?

సుభద్రాచలము—ఇట్టిసమయములో వచ్చుటయే గాక పైగా మోటు

మాట లాడెద రేల?

వేంకట—నీకు కోపము వలదు. ఇదే పోవుచున్నాను. తుమింపుము.
(బయలుదేలును)

సుభద్రాచలము—(వెంటగుమ్మముకలుకును వచ్చి) సరసం తెలియక పోతే సరి. చదువుకోగానే సరా? ఇలాంటి మొగాలేసానియింటికిరావలసినవి.
(అని తలపు వేసికొనును)

వేంకట—(ఇంతలకు వచ్చి సుబ్బారాయనిఁ గలిసికొనును. సుబ్బారాయఁడు నవ్వుచుండును)

వేంకట—చాలునిక దయచేయండి.

సుబ్బారాయఁడు—తీసినదా మీ గొప్ప సందేహము?

వేంకట—తీసినది. ఇక్కడ కాదు. రండి.

(అని యిరువురు వీధిలోనికి వత్తురు)

వేంకట—హగహరా, ఏమి కాలమండీ. ఏమి పోగాల మండీ వీనికి? సాగులను శాశనము చేసెదనని ప్రశ్నము. సానిని ఒడిలోకూర్చుండఁబెట్టుకొని ముద్దులాట. ఛీ, ఎవనిని నమ్మగూడదండీ.

సుబ్బా—మీపుణ్యమాయే ఈదెబ్బ అందఱమీఁదికి విసరకండీ.

వేంకట—అంతా ఇట్టివాళ్లేఉంటారా? వేశ్యాబహిష్కారమునుగుఱించి వైద్యము ప్రారంభించిపట్టుకుండీ అసగా పనునైదేండ్లకుండీ మీఁడు చేయు ఆరాటమునకు మేఱ లేదు.

సుబ్బా—పదియేండ్లనుండి యాయన ఈపుత్తిలో నన్నట్లు సాని మాటలవలనమీరు గ్రహించియే యుందురు.

వేంకట—అవును. నాస్పృహయనుదహించుకొని పోవుచున్నది. స్థాస్థో మల్లుగూడ కట్టినాఁడు.

సుబ్బా—అది సానియింటి వేషము

వేంకట—వీని పింఠాకూను. మొన్న మదరాసులో జరిగిన కాంగ్రెసు

కమిటీమీటింగులో వేళ్ళూ హిస్కారము జనులకు బోధించు నుపాయములను నూచించుటకు ఒక కమిటీ ఏర్పఱుపఁబడినది. దానికి వీనిని జనరల్ సెక్రటరీగా నియమించినారు.

సుబ్బా—చిత్తము.

వేంకట—వీణు దొమ్మలూడి ఆపదవి పుచ్చుకొన్నాడండీ.

సుబ్బా—చూచినారా?

వేంకట—ఛీ, వీనిబ్రతుకుకాలా.

సుబ్బా—సెల వయితే ఇంకొక చిత్రము చూపెదను.

వేంకట—ఏమిటది?

సుబ్బా—ఈయనకు ఆవీధిని ఒక బోగముది ఉన్నది. ఇది సానిది.

వేంకట—అది యొకటా?

సుబ్బా—ఇది కేవల్యరాలు, నుక చెప్పిన మాట వినునని యిక్కడకు తీసికొనివచ్చినాను. అక్కడఁగూడఁబ్రభ్యంతరముఉండఁగూడదు. పోవుదమా?

వేంకట—గలదుగలదు. ఇది చాలును. రెండు మాణులు పరీక్ష సేయుటకుఁ బోయిన మూడవ మాణు మనస్సు స్వాధీనము కల్పి పోవచ్చును.

సుబ్బా—అవును. తరువాత ఏమనుకొనినా బయోజనము లేదు. మిమ్ము ప్రభము చెటిపి సానియింటికి తీసికొని వెళ్లినందులకు తీమింపవలెను. (చేతులు పట్టుకొనును)

వేంకట—అక్కఱలేదుస్వామి, మీరు మాసికొనిపోయిననాకన్నులు తెఱచినారు. లోకములో ఎన్ని చిత్రాలు ఉన్నవండీ?

సుబ్బా—నాయనా, మీరేమి చూచినారు? ఇలాటివార్లు నాకండ్ల యెదుట లక్ష లైనారు.

సీ. “ఇదే రాజమండ్రీ వేలైదు” నందు బండెక్కి

శత్రునాకిలి తప్పు స్థితి రొకఁడు

“పక్షింపు, స్త్రీకూడి కత్తు” నందు సీతీధి

గణిక యింటికి జేరు కరణ మొకడు

“గంధి చెప్పెను గణికల జూడవ” ద్వంచు

స్వయ ముంచుకొను వలంటియ కొకండు,

“ద్యూటీ” కటంచెల్లు దాటి రాత్రుల, సాని

తో సుఖంబుండు పోలీ సాకండు.

గీ. వై ద్యున కంచు సంస్కర్త, బదులు గొనియె

కనుగొనెద నంచు కాంగ్రెసుకమిటి కథిపుఁ

జేమొ, యేమో యటం చింక నెంద తేని

చనుచు నే యుండు బోగాల సరసములకు.

వేంకట—ఎన్ని తమాషా లైన నుండవచ్చును.

సుబ్బా—కావున నామనవి యేమనఁగా? భారతజాతియొక్క సాం
ప్రదాయము మాజనంతకాలము వేశ్యాబహిష్కారము సాధ్యము గాదు. ప్రయ
త్నించినకొలది చెడును. దానికొఱచుచేసిన ప్రయత్నమూ, వెచ్చించినధనమూ,
గడపిన కాలమూ వ్యర్థములు. మీ దేశమున వేశ్యాజాతియనునది ఉండ నేగూడ
దని తలంతు లేని పాశ్చాత్యుల సంఘనియమముల నన్నిటిని అవలంబింపుడు.

వేంకట—అట్లయిన భారతీయత చచ్చియే పోవును. అది వలనుపడదు.

సుబ్బా—కానివో ఇది సాధ్యపడు.

వేంకట—నిశ్చయమే.

సుబ్బా—ఈనిశ్చయస్థాన మిప్పటికైన మీకు కలిగినందులకానందము.
దయచేయండి స్వామిదర్శనమునకు వేళ యగుచున్నది.

తెరచించవలెను.

సంపూర్ణము

విరహాజ

ఇందు చెప్పినట్లుండు, పృథ్వీరాజు, భీమసి హుండు.
హమీరసింహుండు, సంగరాణా, సుతాపసింహుండు అను అంశ
గురు భారతీయవీరుల చరిత్రలు గంభీర శైలిలో సవిమర్శముగ
వర్ణింపబడినవి. ప్రఖ్యాతిగన్న గ్రంథము. రు. 1—0—1

అవాధబాహిక	(వల)	...	రు. 0—10—
శృకానవాటిక	,,	...	0—12—
మిథునానుకాగము	,,	...	0—12—0
నాగకాంత	(నాటకము)	...	0—12—
రామదేవవిజయము	,,	...	0—6—0
సాహసిక రాజపుత్రిము		...	0—6—0
పాణిగృహీతా శైవణానందశృంఖల		...	0—6—0
నిజయనగర రాజుల కథలు		...	0—3—0
చిక్కాగు రాజుల కథలు		...	0—4—
శ్రీ చక్రవర్తుల కథలు		...	0—4—
నోయ్యూండ నవాబుల కథలు		...	0—2—

కొరువారకి కేటలాగు ఉచితము

పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు

కల్యాణివర్ధనీ పంపత్తు— రాజమండ్రి

